

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Geografie
Studijní program: B1301 Geografie
Studijní obor: Aplikovaná geografie

Rozvoj cestovního ruchu v regionu Český ráj
Development of tourism in Bohemian paradise
region

Bakalářská práce: 13-FP-KGE-20

Autor:
Petr MENŠÍK

Podpis:

.....

Vedoucí práce: RNDr. Tomáš Vágai

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
91	0	25	3	45	0

V Liberci dne: 25. 04. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petr Menšík**
Osobní číslo: **P11000746**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Aplikovaná geografie**
Název tématu: **Rozvoj cestovního ruchu v regionu Český ráj**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíle práce:

1. Základní a fyzicko-geografická charakteristika
2. Potenciál a předpoklady rozvoje cestovního ruchu - lokalizační předpoklady, realizační předpoklady, selektivní předpoklady
3. Analýza lokalit - poloha, dostupnost, základní a doprovodná infrastruktura ČR, formy a druhy ČR, turisticko-rekreační funkce, turisticko-rekreační zatížení území
5. Turistický region ČR, CHKO ČR, Geopark ČR - regionalizace, hranice a správa území, spolupráce
6. Statistické údaje - návštěvnost, profil návštěvníka, vývoj, prognózy
7. Rozvoj ČR v regionu ČR - SWOT, strategické a rozvojové dokumenty, dotace
8. Podnikatelé a služby - ekonomický význam, organizace, spolky, spolupráce
9. Management ČR - návštěvnické centrum, zdroje informací pro návštěvníky, marketing

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

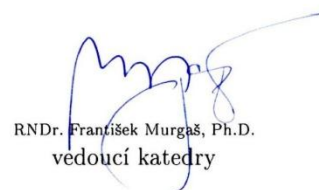
Vedoucí bakalářské práce: **RNDr. Tomáš Vágai**
Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: **18. října 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

RNDr. František Murgaš, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

1. VYSTOUPIL, J. - ŠAUER, M. et. al.: Geografie cestovního ruchu České republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 315 s.
2. VYSTOUPIL, J. - HOLEŠINSKÁ, A. - KUNC, J. - ŠAUER, M. (2007b): Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR. Brno: ESF MU, 98s. + 8 mapových listů
3. KONCEPCE STÁTNÍ POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU V ČESKÉ REPUBLICE NA OBDOBÍ 2007-2013. Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. Praha, 2007. Dostupné z: www.mmr.cz/CMSpages/GetFile.aspx?guid=9436a891-44cd-426a-88b9-373e4ce4900a
4. PROGRAM ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU LIBERECKÉHO KRAJE. Brno: GaREP, 2002. Dostupné z: <http://kultura.kraj-lbc.cz/page131>
5. STŘEDNĚDOBÝ PLÁN PROGRAMU TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČESKÉM RÁJI 2012 - 2017. 2012. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/info/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.html>
6. VÝZKUM ZAMĚŘENÝ NA DOMÁCÍ CESTOVNÍ RUCH: Český ráj. Vyhodnocení etapa léto 2011, CzechTourism, 2011. Dostupné z: http://monitoring.czechtourism.cz/CzechTourism/res/leto2011/Cesky_raj.pdf

Čestné prohlášení

Název práce: Rozvoj cestovního ruchu v regionu Český ráj
Jméno a příjmení autora: Petr Menšík
Osobní číslo: P11000746

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 25.04.2013

Petr Menšík

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především vedoucímu diplomové práce panu RNDr. Tomáši Vágaiovi z Technické univerzity v Liberci za ochotné vedení práce a také za všechny odborné rady a připomínky. Dále bych rád poděkoval mé rodině a mé dlouholeté přítelkyni za podporu v průběhu studia.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj. První část analyzuje potenciál regionu pro cestovní ruch a jeho současné zatížení turistickou aktivitou. Dále je toto zatížení hodnoceno vzhledem k únosné kapacitě území a dopadům cestovního ruchu na přírodní a kulturní dědictví regionu a možnostem jejich optimalizace. Tyto možnosti jsou pak porovnávány se záměry organizace cestovního ruchu deklarované ve strategii trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu pro turistický region Český ráj. Následně je hodnoceno naplňování této strategie v souvislosti s efektivitou a kvalitou fungování organizace cestovního ruchu. Celkově se tato práce snaží analyzovat a zhodnotit současný stav implementace konceptu trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v území turistického regionu Český ráj.

Klíčová slova: aktéři cestovního ruchu, cestovní ruch, Český ráj, destinační management, organizace cestovního ruchu, potenciál cestovního ruchu, turistický region, trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu, únosná kapacita území, spolupráce v oblasti cestovního ruchu, strategie rozvoje, zatížení cestovním ruchem

Annotation

Bachelor thesis deals with development of tourism in touristic region Czech paradise. The first part is an analysis of region potential for tourism and its current stress due to touristy activities. The next, this stress is evaluated in relation with bearable capacity of area and tourism impacts to natural and cultural heritage of the region and opportunities to theirs optimization. Then, these opportunities are compared with tourism organization intentions declared in tourism sustainable development strategy in touristic region Czech paradise. Subsequently, there is evaluated realization the strategy in connection with effectiveness and qualities of functioning tourism organization. In general, this work makes effort to analyze and assess current condition of implementation tourism sustainable development concept in area of touristic region Czech paradise.

Key words: tourism participants, tourism, Czech paradise, destination management, tourism organization, potential for tourism, touristic region, tourism sustainable development, bearable capacity of area, co-operation in tourism, development strategy, stress due to tourism

Obsah

1	Úvod	12
2	Vymezení území	14
2.1	Turistický region Český ráj	14
2.2	Zonace turistického regionu Český ráj	15
2.3	Vymezení zkoumaného území.....	16
3	Potenciál a předpoklady cestovního ruchu	17
3.1	Lokalizační předpoklady cestovního ruchu	17
3.1.1	Přírodní potenciál a předpoklady cestovního ruchu	17
4	Přírodní potenciál cestovního ruchu v Českém ráji dle složek krajiny	18
4.1.1	Přírodní potenciál v chráněných územích	25
4.1.1.1	Přírodní potenciál velkoplošných chráněných území.....	25
4.1.1.2	Chráněná krajinná oblast Český ráj	26
4.1.1.3	Zonace CHKO Český ráj.....	27
4.1.1.4	Maloplošná chráněná území v Českém ráji.....	29
5	Kulturně-historický potenciál a předpoklady cestovního ruchu	31
5.1.1.1	Členění kulturně-historického potenciálu.....	31
5.1.1.2	Kulturně-historický potenciál v Českém ráji.....	32
5.1.1.3	Kulturně-historické památky v Českém ráji.....	32
5.1.1.4	Kulturní zařízení v Českém ráji	34
5.1.1.5	Společenské akce.....	34
5.1.2	Základní a doprovodná infrastruktura.....	34
5.1.2.1	Ubytovací a stravovací zařízení	35
5.1.2.2	Ubytovací a stravovací zařízení v Českém ráji	35
5.1.2.3	Dopravní infrastruktura	36
5.1.2.4	Silniční doprava v Českém ráji	36
5.1.2.5	Železniční doprava v Českém ráji	36
5.1.2.6	Sportovně-rekreační infrastruktura v Českém ráji	37
5.2	Formy a druhy cestovního ruchu.....	39
5.2.1	Formy cestovního ruchu v Českém ráji.....	39
5.2.2	Druhy cestovního ruchu v Českém ráji	39
5.2.3	Profil návštěvníků v Českém ráji.....	40
6	Zatížení potenciálu cestovním ruchem	41

6.1	Prostorové rozložení potenciálu cestovního ruchu.....	41
6.1.1.1	Prostorová organizace přírodního potenciálu.....	41
6.1.1.2	Prostorové rozložení kulturně-historického potenciálu.....	46
6.2	Zatížení kapacit cestovním ruchem	46
7	Kapacita území turistického regionu Český ráj a udržitelnost CR	57
7.1	Monitoring změn vyvolaných CR v Českém ráji.....	58
7.2	Dopady rozvoje CR v Českém ráji	61
7.2.1	Dopady CR na životní prostředí v Českém ráji.....	61
7.2.2	Optimalizace dopadů CR v Českém ráji	63
8	Strategie rozvoje regionu Český ráj.....	65
8.1	Strategické a rámcové dokumenty.....	65
8.2	SWOT analýza	67
8.3	Hlavní strategické cíle OCR v Českém ráji.....	70
8.3.1	Naplnění strategického plánu regionu Český ráj	71
9	Organizace cestovního ruchu v Českém ráji.....	72
9.1	Regionalizace.....	72
9.1.1	Administrativní roztržitelnost území Českého ráje	73
9.2	Destinační management cestovního ruchu.....	74
9.2.1	Spolupráce v cestovním ruchu	75
9.2.2	Akteři cestovního ruchu v regionu Český Ráj	76
9.2.3	Spolupráce aktérů cestovního ruchu v regionu Český ráj	78
9.3	Marketing cestovního ruchu a návštěvnický management	80
9.3.1	Marketing cestovního ruchu	80
9.3.2	Marketing cestovního ruchu v Českém ráji	81
9.3.3	Návštěvnický management	82
9.4	Činnosti subjektů cestovního ruchu v Českém ráji.....	83
9.5	Hodnocení destinačního managementu CR v regionu Český ráj.....	84
9.6	Návštěvnické centrum	85
10	Závěr	86
11	Zdroje.....	88

Seznam obrázků

Obrázek 1: Turistické regiony České republiky	14
Obrázek 2: Administrativní vymezení turistického regionu Český ráj.....	15
Obrázek 3: Zonace turistického regionu Český ráj	16
Obrázek 4: Geologická mapa území Český ráj	19
Obrázek 5: Klimatické oblasti dle Quitta 1975, Česká republika	21
Obrázek 6: Hydrologie území Český ráj	22
Obrázek 7: CHOPAV a ČOV v území Českého ráje	23
Obrázek 8: Land cover území Českého ráje.....	24
Obrázek 9: CHKO Český ráj.....	27
Obrázek 10: Zonace CHKO Český ráj dle stupně ochrany	29
Obrázek 11: Maloplošná a zvláště chráněná území v CHKO Český ráj	30
Obrázek 12: Poloha Českého ráje v rámci dopravní sítě	37
Obrázek 13: Turistická infrastruktura cestní sítě a kulturně-historické památky v Českém ráji	38
Obrázek 14: Potenciál rekreační plochy obcí jádrové zóny Českého ráje.....	42
Obrázek 15: Nadregionální ÚSES v území Českého ráje	43
Obrázek 16: Regionální ÚSES v území Českého ráje.....	43
Obrázek 17: Evropsky významné lokality na území Českého ráje	44
Obrázek 18: Překryv chráněných území v Českém ráji	45
Obrázek 19: Vytížení silniční sítě v Českém ráji	47
Obrázek 20: Infrastruktura cestní sítě a chráněná území v Českém ráji.....	48
Obrázek 21: Infrastruktura cestní sítě a chráněná území v Českém ráji a zonace CHKO Český ráj	49
Obrázek 22: Schéma zatížení cestní sítě pěší turistikou v letní sezóně v Českém ráji.....	50
Obrázek 23: Schéma zatížení cestní sítě cykloturistikou v letní sezóně v Českém ráji	51
Obrázek 24: Turisticko-rekreační zatížení obcí jádrové zóny Českého ráje.....	53
Obrázek 25: Turisticko-rekreační funkce obcí jádrové zóny Českého ráje.....	55

Seznam tabulek

Tabulka 1: Návštěvnost vybraných turistických atraktivit v roce 2012 v Českém ráji	52
Tabulka 2: Indikátory vybrané správou CHKO pro monitoring změn vyvolaných CR.....	59
Tabulka 3: Subjekty působící v Českém ráji v oblasti cestovního ruchu	76

Seznam použitých zkratk

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
CENIA	Česká informační agentura životního prostředí
CR	Cestovní ruch
ČSÚ	Český statistický úřad
EECONET	European Ecological Network
EU	European Union
GIS	Geografický informační systém
HUZ	Hromadná ubytovací zařízení
CHKO	Chráněná krajinná oblast
CHOPAV	Chráněná oblast přirozené akumulace vod
LAC	Limit of acceptable change
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NP	Národní park
PR	Přírodní rezervace
PRP	Potenciální rekreační plochy
SWOT	Analýza silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb
SČR	Sdružení Český ráj
TIC	Turistické informační centrum
TUR	Turistický region
TRČR	Turistický region Český ráj
TRF	Turisticko-rekreační funkce
TRZ	Turisticko-rekreační zatížení
UCR	Udržitelný cestovní ruch
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNWTO	World Tourism Organization
UR	Udržitelný rozvoj
ÚSES	Územní systém ekologické stability
ZCHÚ	Zvláště chráněná území
ŽP	Životní prostředí

1 Úvod

Cestovní ruch patří v posledních desetiletích mezi nejrychleji rostoucí hospodářské odvětví ve světě a podle prognóz jeho vývoje, tento trend bude pokračovat i do budoucna. Zvyšující se poptávka po jeho produktech je úzce spjata s růstem životní úrovně, objemu volného času a dopravních možností. Jeho rozvoj v turisticky atraktivních oblastech je doprovázen pozitivními i negativními vlivy na socio-kulturní a environmentální prostředí. V rámci České republiky nebyli do nedávné doby dopady cestovního ruchu na prostředí, kde se jeho aktivity koncentrují, nijak zvlášť komplexně sledovány a usměrňovány. Avšak v současné době, kdy jeho intenzita v těchto oblastech výrazně narůstá a transformuje se do masových forem, začínají se projevovat některé negativní vlivy zejména na životní prostředí v environmentálně cenných lokalitách. Dále se také zvyšuje jeho ekonomický význam v rámci hospodářství regionů a zanedbatelné nejsou ani vlivy na rezidenty a místní komunity. Mezinárodní politika cestovního ruchu poskytla první impulsy ke koncepčnímu přístupu k problematice cestovního ruchu a zdůraznila potřebu jeho udržitelného rozvoje. Koncepce udržitelného rozvoje cestovního ruchu usiluje o minimalizování jeho negativních vlivů na okolní prostředí, jeho dlouhodobou ekonomickou prosperitu a optimální rozložení jeho přínosů pro životní prostředí, rezidenty a místní komunity, turisty a návštěvníky a samotný turistický průmysl. V současné době je udržitelný cestovní ruch širokou veřejností považován za jediný přijatelný způsob jeho rozvoje. Jeho těžištěm jsou šetrné formy cestovního ruchu a vytváření organizací cestovního ruchu v oblastech charakteristických vysokou intenzitou a zatížením cestovním ruchem. Přestože jsou různé koncepce udržitelného cestovního ruchu zpracovány v globálních, národních, regionálních i lokálních dimenzích, v podmínkách České republiky je jejich implementace v počáteční fázi a tento proces je doprovázen mnoha nejasnostmi, co se týče jeho koncepce, metodologie, výzkumu, legislativy či ekonomické udržitelnosti.

Výběr řešeného území je ovlivněn blízkým vztahem autora k Českému ráji, jelikož zde má bydliště v lokalitě s aktivitou cestovního ruchu a jako rezidenta i turistu v tomto území se ho problematika cestovního dotýká. Výhodou je znalost řešeného území a zdejší reálné podoby a problematiky cestovního ruchu. Ale hlavním důvodem výběru území je jeho vysoká atraktivita, environmentální citlivost a vysoká návštěvnost doprovázená zatížením prostředí, což z něj činí vhodné území pro řešení problematiky rozvoje cestovního ruchu. Oblast Českého ráje a jeho přírodní atraktivita vždy přitahovala lidskou pozornost, už v pravěku se zde usazovali různé kmeny a společenství, což dokazují četné archeologické nálezy pravěkého osídlení. Vedle atraktivity přírodního prostředí zde byl další důvod k budování sídel v podobě geomorfologického charakteru území, který poskytoval jisté strategické či obranné výhody pro budování opevnění, hradišť, tvrzí a hradů. V pozdějších dobách se zde usazovali bohaté šlechtické rody, budovali si zde zámky, spravovali hrady a sídla a v jejich okolí vyrostla významná kulturní a průmyslová centra jako jsou města Turnov, Jičín,

Mnichovo Hradiště, Rovensko pod Troskami a Sobotka. Zdejší rozmanité přírodní prostředí bylo tedy od pradávna ovlivňováno lidskou činností, která k přírodní hodnotě zdejšího prostředí přidala kulturní hodnotu v podobě významných kulturně-historických staveb, malebné kulturní krajiny, lidové architektury, řemesel a tradice. Výsledkem je velmi atraktivní území, které přitahuje mnoho návštěvníků. Počátek významnější aktivity cestovního ruchu v území je zaznamenán v polovině 19. století, kdy návštěvníci lázní v Sedmihorkách označili tuto malebnou oblast jako Český ráj a tento pojem se dostal do širšího povědomí. S počátky cestovního ruchu v tomto území jsou spojeny právě lázně Sedmihorky a skalní města, zejména Prachovské skály a Hruboskalsko. Zdejší malebnost a členitost krajiny, koncentrace atraktivních památek, jak přírodních tak kulturních na malém území, výskyt různorodých rostlinných a živočišných společenstev a stanovišť vedli k vyhlášení první chráněné krajinné oblasti v Československu v roce 1955, rozkládající se v jádru dnešního turistického regionu Český ráj. Díky geologické a geomorfologické hodnotě a rozmanitosti území v podobě četných skalních měst, hlubokých údolí, náhorních plošin, systémů vodních toků, ploch a mokřadů, vyhaslých sopek a nalezišť drahých kamenů, byla velká část území Českého ráje vyhlášena v roce 2005 geoparkem UNESCO.

Český ráj patří už více než 100 let k nejvíce navštěvovaným turistickým regionům v České republice a přestože intenzivní zatížení CR vždy bylo pro tuto oblast typické a do jisté míry se na něj adaptovalo, v poslední době dochází k významnému růstu intenzity a zatížení CR, který se navíc stává více masový a neohleduplný než dříve a začínají se zde projevovat jeho negativní vlivy, zejména na životní prostředí.

Bakalářská práce se zabývá analýzou potenciálu CR v řešeném území, která je založená na metodologii Vystoupila a kol., který patří mezi přední české odborníky věnující se tématu geografie CR. Následuje znázornění prostorové organizace potenciálu CR a prostorové rozmístění intenzity CR, což se snaží analyzovat místa nejvýznamnějších střetů přírody a CR. Dále následuje část věnující se únosné kapacitě území, dopadům rozvoje a možnostem jejich optimalizace. Následuje analýza rámcových a strategických dokumentů a dále SWOT analýza území z pohledu CR a hlavní definované strategické cíle rozvoje CR v daném území a míra jejich naplnění. Poslední kapitola se snaží proniknout do problematiky organizace CR v regionu vzhledem k administrativnímu roztržštění území, úrovni spolupráce jednotlivých aktérů CR a jejich činností a hodnotí její současné možnosti implementace udržitelného CR v území. Přestože v kontextu práce je problematika rozvoje CR v regionu řešena komplexně, v první řadě se zaměřuje na možnosti snížení konfliktních interakcí mezi CR a přírodním prostředím, které se v řešeném území narozdíl od ostatních konfliktů jeví v současné době nejvíce problematické. Avšak to je úzce propojeno s rozvojem CR jako celku, včetně dalších jeho faktorů, interakcí a vlivů, které mají v důsledku dopad na kvalitu životního prostředí, jeho ochranu a využití CR. Práce se tedy pohybuje na rozmezí přírodních a společenských věd, kdy bylo

potřeba použít více vědecko-metodologických přístupů. Pro účely práce byl zvolen pozitivistický přístup využívající empirická data a jejich matematické a statistické zpracování, ale i postpozitivistický přístup, který umožňuje vnést do práce subjektivní prvky zejména v podobě hodnocení dosažených výsledků a zvolení přístupů ke zkoumání.

2 Vymezení území

2.1 Turistický region Český ráj

Turistický region Český ráj je zároveň turistickou oblastí Český ráj. TRČR leží přibližně 50 km severovýchodně od Prahy. Území je ohraničeno spojnici Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Hodkovice nad Mohelkou, vrch Kopanina, Železný Brod, Semily, Nová Paka, Jičín, Kopidlna, Sobotka a Dolní Bousov. Na východě tento region přechází v Podkrkonoší a na severu je ohraničen pásem Jizerských hor a Krkonoš. Pomyslnou osu regionu tvoří spojnice měst Turnov a Jičín, obě města jsou přirozenými centry regionu a představují vstupní bránu do turistické oblasti. Celková rozloha TRČR činí 1 091 km² a rozkládá se na území, které je administrativně rozčleněno do 174 obcí, 5 okresů, 3 krajů a 2 regionů NUTS II. (TRČR, 2013; SČR, 2013, RIS, 2013)

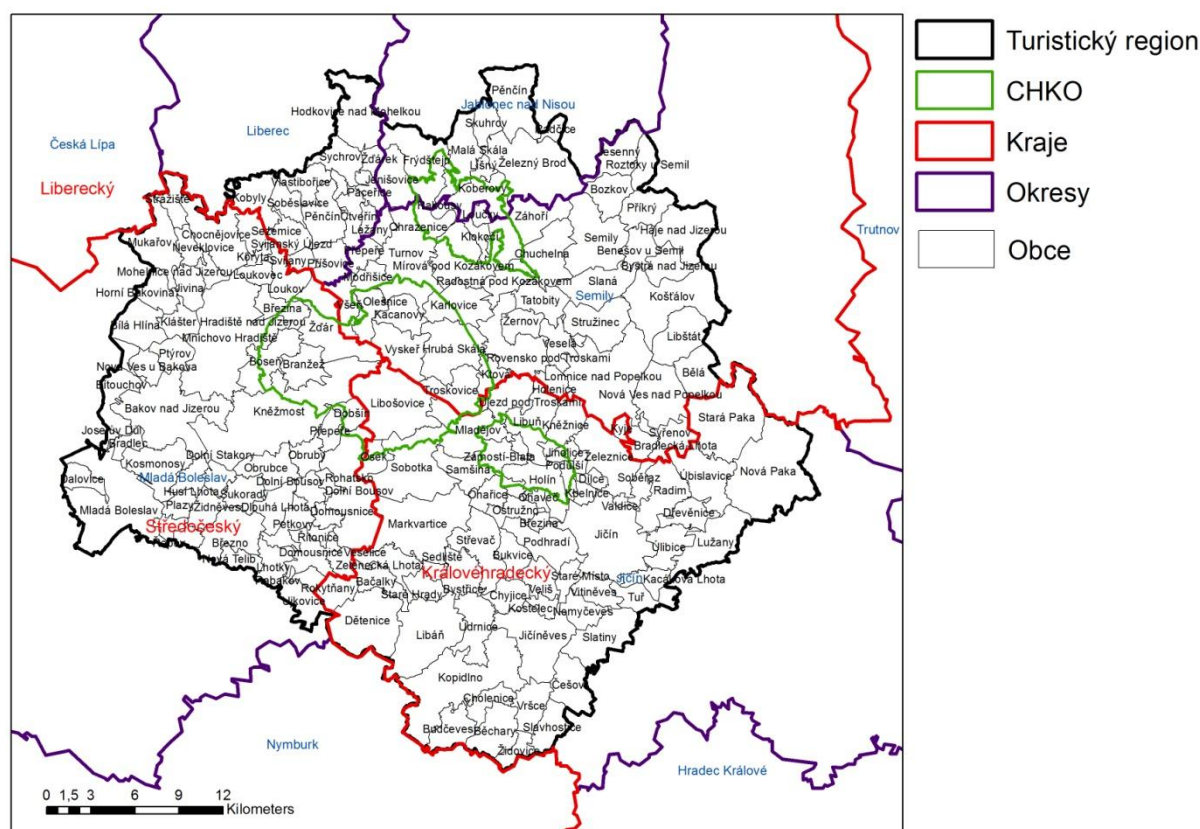
Obrázek 1: Turistické regiony České republiky

Turistické regiony České republiky

Zdroj: CzechTourism (2013)

Obrázek 2: Administrativní vymezení turistického regionu Český ráj

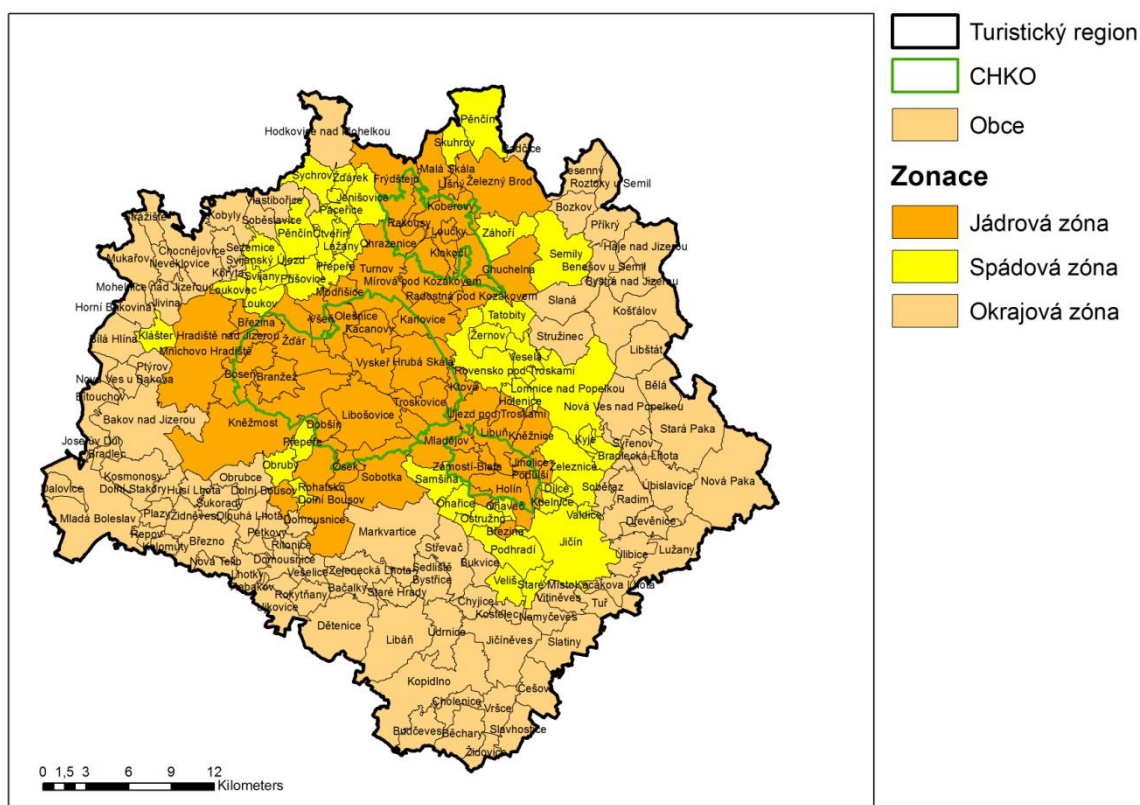

Zdroj: Administrativní členění ČR (2013), SČR (2013), ArcGis 10.0

2.2 Zonace turistického regionu Český ráj

V rámci koncepčních a rozvojových dokumentů je území TRČR rozděleno do tří zón. První zóna je vymezena obcemi, které tvoří jádro regionu, kde se nachází nejvýznamnější turistické atraktivity v koncentrované podobě. Tato jádrová zóna do velké míry koresponduje s Chráněnou krajinou oblastí Český ráj. Druhá zóna je tvořena obcemi přilehlými k jádrové oblasti regionu a jedná se o spádovou oblast nacházející se v bezprostředním zázemí centrální části Českého ráje, kde nejsou turistické atraktivity tak výrazně koncentrovány a nachází se zde větší obce. Tato zóna slouží jako administrativní zázemí a jsou zde poskytovatelé služeb (ubytování, stravování). Třetí zóna je tvořena periferními obcemi regionu a lze ji popsat jako okrajovou zónu, která leží mimo TRČR, ale je s ním ve vzájemné interakci. (SČR, 2013)

Obrázek 3: Zonace turistického regionu Český ráj

Zdroj: Administrativní členění ČR (2013), SČR (2013), ArcGis 10.0

2.3 Vymezení zkoumaného území

V kontextu práce je území zkoumáno jako celek (turistický region), avšak pozornost se soustřeďuje především na jádrovou zónu, která je tvořena převážně CHKO Český ráj, zejména v oblasti analýzy potenciálu CR a jeho prostorové organizace, jelikož zde se koncentrují nejvýznamnější atraktivity a dochází zde k nejvýznamnějším střetům CR a životního i socio-kulturního prostředí. V rámci práce je pak toto území označováno obecně jako Český ráj, přičemž hranice jádrové zóny je pro potřeby práce volně překračována, jelikož atraktivity, aktivity a vlivy CR nezanikají směrem z jádrové oblasti, ale klesají na koncentraci, a tak nelze vymezit jejich jednoznačnou hranici.

3 Potenciál a předpoklady cestovního ruchu

Podle Zelenky a Páskové (2002) je potenciál cestovního ruchu souhrnnou hodnotou veškerých předpokladů cestovního ruchu. Tato hodnota je snížena o negativními faktory působící na rozvoj cestovního ruchu. Často se jedná o špatný stav složek životního prostředí a konfliktní land-use území. Dále lze definovat předpoklady cestovního ruchu jako souhrn představující přírodní a antropogenní aspekty, včetně vzájemných komplexních vazeb, které vytváří podmínky pro realizaci cestovního ruchu v území. Avšak pro účely práce bude využito základní klasifikace (P.Mariot) používající funkčně-chorologické členění předpokladů cestovního ruchu na lokalizační, selektivní a realizační. Tyto základní skupiny předpokladů cestovního ruchu se dále dělí do podskupin. Lokalizační předpoklady se skládají z hodnot přírodních a kulturně-historických předpokladů, realizační se dále dělí na komunikační a materiálně-technické předpoklady a selektivní předpoklady se dále člení na politické, demografické, administrativní, urbanizační, sociologické, personální a ekologické. (Vystoupil, Šauer a kol.2011)

3.1 Lokalizační předpoklady cestovního ruchu

3.1.1 Přírodní potenciál a předpoklady cestovního ruchu

Vystoupil, Šauer a kol. (2011) definují přírodní podmínky, potažmo přírodní potenciál, jako základní a nejvýznamnější lokalizační faktory, které nejčastěji stimulují aktivity cestovního ruchu a rekreace, zejména jeho pobytové formy. Určují také základní funkčně-prostorové uspořádání těchto aktivit v území. (Vystoupil, Šauer a kol. 2011)

Vystoupil, Holešinská, Kunc, Šauer (2007) uvádí, že existují dva přístupy hodnocení přírodního potenciálu, první na základě hodnocení jednotlivých složek přírodního potenciálu a druhý na základě hodnocení potenciálu dle vhodnosti krajiny pro aktivity CR. V práci bude pro analýzu potenciálu pro CR využit přístup, který se zaměřuje na hodnocení jednotlivých složek přírodního potenciálu. Z dosavadního výzkumu je zřejmé, že existuje určitá struktura přírodních činitelů, které mají zásadní vliv na přírodní potenciál území. Podle Mariot (1971 In Vystoupil a kol. 2007), Kopša a kol. (1992 In Vystoupil a kol. 2007) jsou základní přírodní potenciál a předpoklady cestovního ruchu předurčeny charakterem reliéfu, klimatickými, hydrologickými a biogeografickými podmínkami.

Vystoupil, Šauer a kol. (2011) považují reliéf za nejvýznamnější faktor ovlivňující aktivitu CR v území. Charakter reliéfu je výsledkem dlouhodobých geologických a geomorfologických procesů a také klimatických, hydrologických a antropogenních vlivů. Nejcenější tvary reliéfu jsou skalní věže, skalní města, soutěsky, vodopády, skalní okna, ledovcové doliny a kotle, hluboce zaříznutá romantická údolí, krasové jeskyně, propasti a další unikátní formy reliéfu. Faktor klimatu je významný zejména

pro horské oblasti, kde se nacházejí lyžařské areály pro sjezdové lyžování nebo trasy pro běžecké lyžování. Také zásadně ovlivňuje délku turistické sezóny dle typu aktivit cestovního ruchu v území. Z důvodu velikosti České republiky nehrají klimatické podmínky zásadní roli. Zjednodušeně můžeme hovořit o dvojím typu klimatických podmínek na území České republiky, a to o podmínkách vhodných pro zimní nebo letní turistickou sezónu. Zásadní činitel ovlivňující klima je nadmořská výška. Významné hydrologické jevy zvyšující přírodní potenciál území jsou vývěry a ponory rozmanitých druhů pramenů, vývěry minerálních vod, přirozené tvary vodních toků (meandry), vodopády, jezera, rybníky atd. Pro CR jsou přitažlivé také biogeografické jevy. Mezi atraktivní patří celistvé a rozlehlé lesní plochy, kosodřeviny, rostlinstvo horského rázu, mokřady, rašeliniště, výskyt vzácných chráněných druhů rostlin a živočichů, chráněné dřeviny, lokality reliktních savců a vzácných ptáků. (Vystoupil, Šauer s kol.2011)

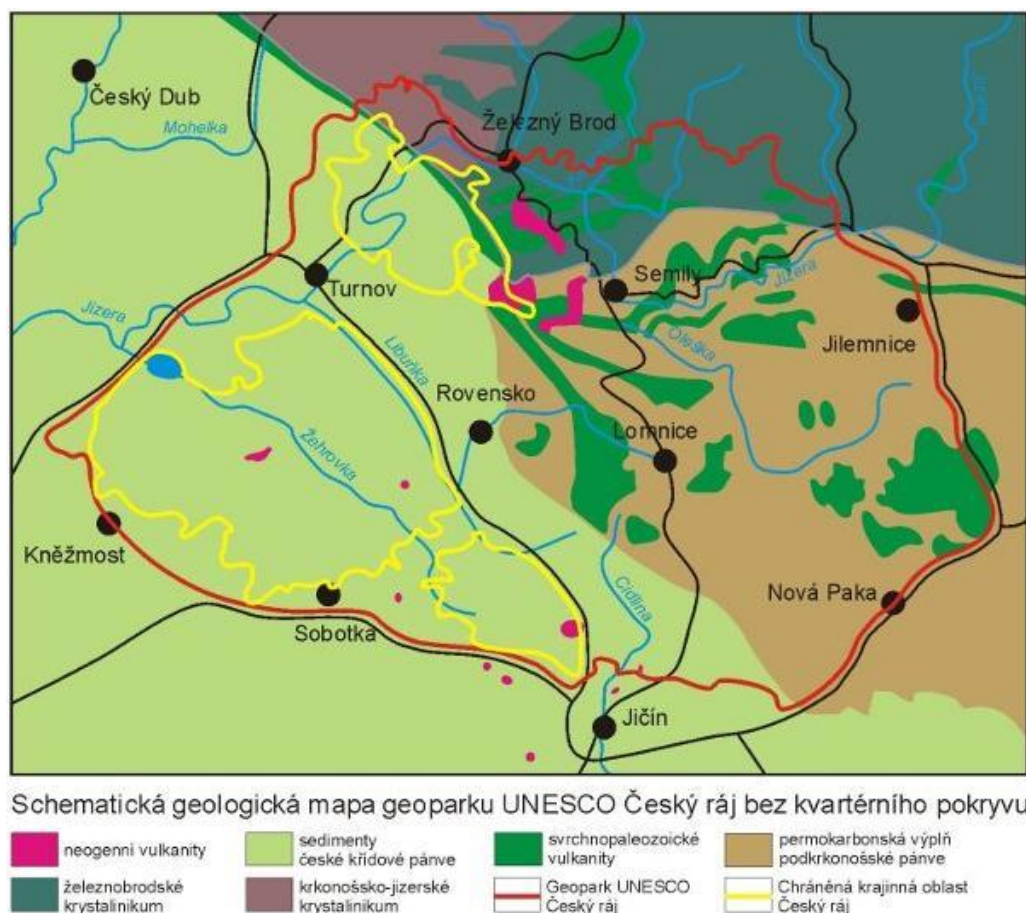
4 Přírodní potenciál cestovního ruchu v Českém ráji dle složek krajiny

Reliéf a horninové prostředí

Území Českého ráje patří k geologicky, mineralogicky a geomorfologicky k nejpestřejším a nejunikátnějším oblastem v České republice, ale i v Evropě. Na malém území zde můžeme spatřit pozůstatky téměř všech geologických procesů. Šíře geologických jevů poskytuje obraz o geologické minulosti Země a také to, jaký význam mají přírodní podmínky pro ekonomický a kulturní vývoj společnosti. (Geopark UNESCO Český ráj, 2013) Nejstarší horniny, jež ovlivnily geologický vývoj Českého ráje, jsou žuly, ruly, svory a břidlice, které vznikaly v období od prahor do starších prvohor přibližně před 1. mld. let. Tyto horniny daly vzniknout nejvyššímu Českému pohoří Krkonoše (krkonošsko jizerské krystalinikum). Přestože se vyskytují převážně mimo zájmovou oblast, hrají v geologickém vývoji Českého ráje významnou roli, jelikož byly materiálovým zdrojem pro druhohorní sedimentaci. V regionu se vyskytují v okolí Semil a Železného Brodu zelené břidlice, které se využívají v pokrývačském řemeslu jako venkovní obklady a dekorační kámen. V prvohorách bylo pro Český ráj geologicky nejvýznamnější období nazývané podkrkonošský permkarbon, datované v rozmezí před 360 – 250 mil. let. V této době probíhalo Variské vrásnění doprovázené vulkanickou a tektonickou činností, která zásadně proměnila podobu Českého ráje. Z hlubinného zlomu na přibližné linii Bradlec, Kumburk, Tábor, Morcinov, Kozákov, Frýdštejn, Ještěd, docházelo k výlevům melafirů, jež se ukládaly do vrstev nazývaných stratovulkány. Rychlé tuhnutí melafyrové lávy se projevilo vysokou pórovitostí hornin, s dutinami a puklinami. Horninou pak pronikaly přehřáté roztoky, které srážením v hornině daly vzniknout drahým kamenům jako jsou acháty, ametysty, jaspisy, pyropy, chalcedony, křišťály, záhnědy a další. V druhohorách v období před 250 - 65 mil. let bylo území zaplaveno mělkým sladkovodním mořem, později brakickým. Na dně moře docházelo k erozním procesům, které vedly k obrušování starších hornin a jejich odnosu a sedimentaci v podobě písku a jílu. Nejvýznamnější zdrojovou oblastí odkud byli sedimentované horniny na území Českého ráje

přenášeny jsou převážně právě Krkonoše. Díky těmto procesům vznikly pískovcové kvádrové questy a velmi bohaté naleziště písků, které se například těží v Hrdoňovicích nedaleko Trosků. Na konci druhohor pak vlivem tektonických pohybů byli již zpevněné desky tvořené pískovcovými, jílovými a slínovými sedimenty vyzvednuty a tím se vytvořil základ pro dnešní skalní útvary, které jsou například Prachovské skály, Maloskalsko, Suché skály, Hruboskalsko a další. Před 60 – 3 mil. let v období třetihor se na území Českého ráje projevilo Alpínské vrásnění v podobě hrubého dotváření reliéfu a došlo k průniku olivinských čedičových těles skrz druhohorní sedimenty. Olivinský čedič je typický sloupcovou odlučností a tělesa, které vytvořil, můžeme spatřit například v okolí Vyskře a Semil. Nejznámější je však těleso, které tvoří Trosky, jedná se vlastně o vypreparovaný přírodní kanál třetihorního vulkanitu. V obci U Smrčí nedaleko Semil se olivinský čedič těží dodnes, je možné zde objevit i krystalky olivínu šperkové kvality. Geologický vývoj završuje období čtvrtohor, které začalo před 3 mil. let a trvá dodnes. V tomto období dochází ke konečnému dotváření morfologie krajiny vlivem erozních procesů, dále sedimentací sprašových hlín, říčních náplav a také antropogenní činností. Tato pestrá geologická minulost dala vzniknout členitému, pestrému a unikátnímu reliéfu. (Geopark UNESCO Český ráj, 2013; SCHKO, 1997, AOPK ČR, 2013)

Obrázek 4: Geologická mapa území Český ráj

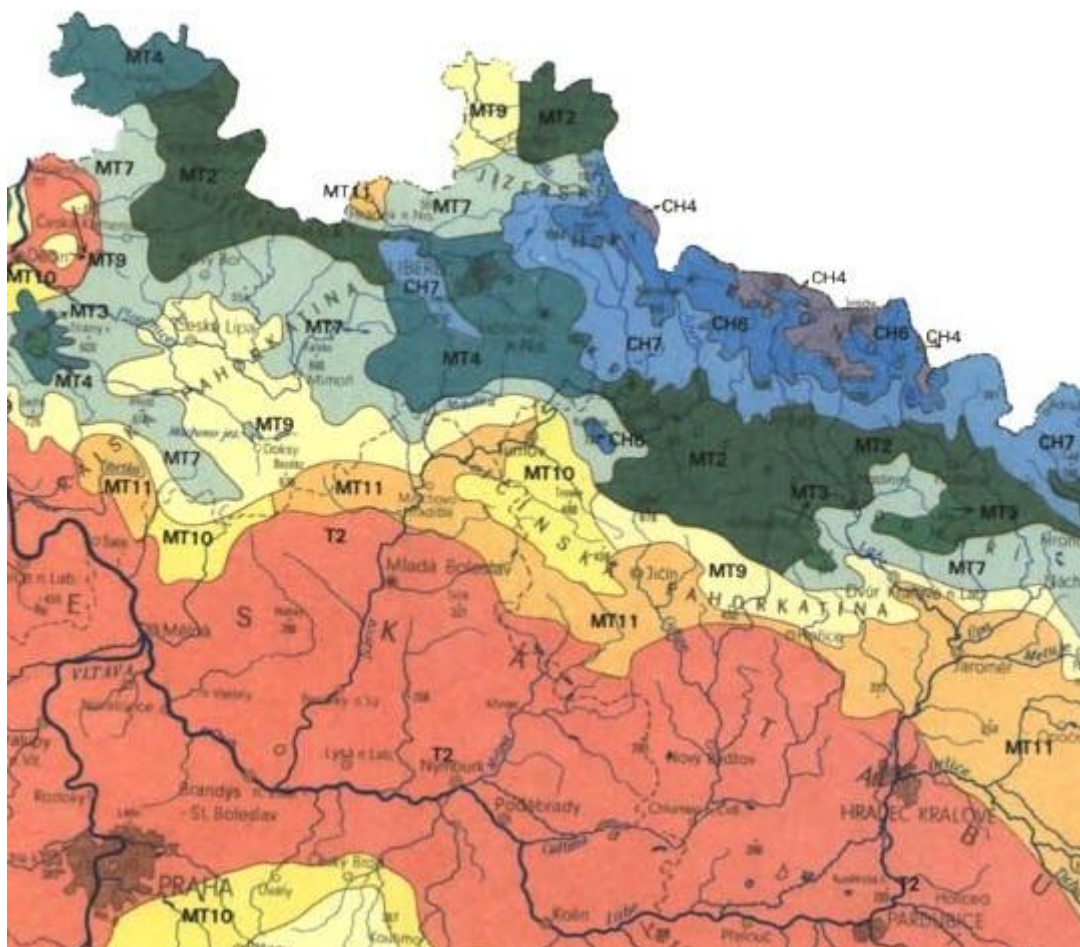
Zdroj: Geopark UNESCO Český ráj (2013)

Pestrý geologický vývoj umožnil vzniknout velmi členitému a unikátnímu reliéfu. Území Českého ráje je tvořeno plochou vrchovinou skládající se z denudačních plošin jemnozrnných a střednězrnných pískovců kvádrovitého tvaru silných 100 až 120 m. V plochém povrchu tabule se procesem zvětrávání vytvořily pukliny, zlomy a údolí rozličných tvarů. Eroze vytvarovala skalní pískovcové bloky do dnešní podoby a dala vzniknout pestrým skalním tvarům jako jsou skalní města, terasy, věže, pilíře, soutěsky, rokle, jeskyně, výklenky, okna, brány, žlábkové škarpy, hříby, voštiny a mnoho dalších. Největší koncentrace těchto tvarů se nachází ve skalních městech Hruboskalsko, Suché skály, Prachovské skály nebo Příhrazské skály. Charakteristické vulkanické výlevy a krajinné dominanty Kozákov (744 m n. m.), Trosky (488 m n.m.), Vyskeř (465 m n.m.) a Mužský (463 m n.m.) dotváří jedinečnost a členitost reliéfu. Tyto vrcholy vytvořené sopečnou činností jsou největšími nalezišti drahých kamenů v Českém ráji. (Geopark UNESCO Český ráj, 2013; SCHKO, 1997)

Klima

Území Českého ráje pozvolna přechází z horské do nížinné krajiny. Nejnižše zde položené místo je u rybníku Žabakor ve výšce 236 m n.m. a nejvyšším bodem území je vrchol Kozákov dosahující výšky 744 m n.m. Podle klasifikace Quitta (1975) charakteristických klimatických oblastí, náleží území Českého ráje převážnou částí do nejsušších a nejteplejších klimatických jednotek mírně teplé klimatické oblasti. V území se nacházejí teplé klimatické oblasti nízko položených kotlin, mezi nejrozložitější patří Mladoboleslavská a Jičínská kotlina. Oblasti s mírně teplým klimatem pahorkatin a vrchovin jsou situovány v centrální část Českého ráje. Mezi nejteplejší areály v rámci mírně teplé klimatické oblasti patří údolí Jizery, okolí Turnova, Hruboskalsko a podobně exponované skalní systémy, méně teplé jsou území pod úpatím Kozákova a území v okolí Rovenska pod Troskami. Dále se zde vyskytují chladnější pahorkatinné a podhorské oblasti do kterých spadá údolí Jizery od Železného Brodu po Malou Skálu. O trochu chladnější je klima v údolí Jizery nad Železným Brodem a na Lomnicku. Vysoko položené partie Ještědsko-kozákovského hřebtu dosahujících nadmořské výšky i přes 700 m n.m. spadají do chladné klimatické oblasti, jedná se zejména o Kozákov, Tábor, Kopaninu a podhorskou oblast Železnobrodská. Zajímavé je, že se tu vyskytuje poměrně velké množství mírně teplých klimatických oblastí v rozmezí od MT11 do MT2 na poměrně malém území. Zásadní faktor, který má vliv na různorodost klimatu v tomto území je unikátní vertikální členitost zejména v oblasti vysokých zlomů, ale také horizontální členitost reliéfu, kdy jsou vyzvednuté skalní plošiny výrazně disturbovány četnými údolními, vodními toky, pánvemi, brázdami, poklesy apod. Charakter horninového prostředí, jeho aktivní povrch (pískovcové skalní útvary) a jeho geomorfologická členitost vede k přítomnosti mnoha mikroklimatických a mezoklimatických jevů v území v podobě četných lokálních inverzí, vysokých povrchových teplot půdy a lokálního proudění větrů. Tyto zvláštnosti topoklimatu se pak projevují na různorodé druhové skladbě vegetace. Horninový charakter a členitost reliéfu se tak odráží v pestrosti klimatu a přírodních stanovišť. (Quitt, 1975; SCHKO, 1997, AOPK ČR, 2013)

Obrázek 5: Klimatické oblasti dle Quitta 1975, Česká republika

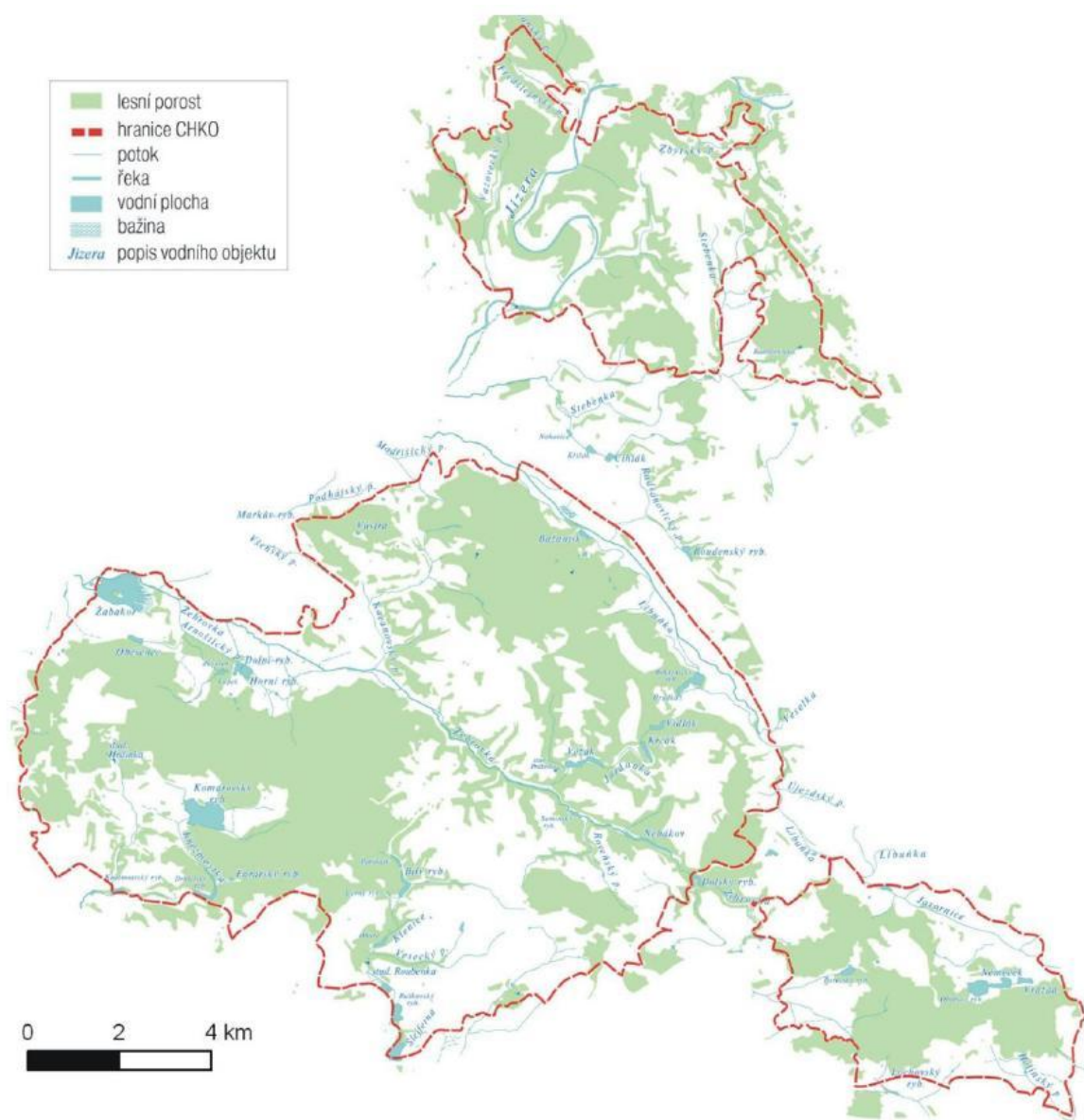
Zdroj: Ovocnářská unie (2013)

Hydrologie

Po miliony let voda působila na horninový podklad a dlouhým nepřetržitým procesem mechanického a chemického zvětrávání pískovcových bloků dala podobu současné přírodní krajiny. Voda jako nejvýznamnější geomorfologický činitel se výrazně zasloužila o dnešní unikátní podobu skalních systémů a jejich rozličné tvary. Vodní toky a plochy s přilehlými ekosystémy jsou výrazným krajinným prvkem, který dotváří malebnost krajiny Českého ráje. Nejvýznamnějším vodním tokem, který prochází územím svou střední částí povodí je řeka Jizera pramenící v Jizerských horách. Řeka odvodňuje část náhorní plošiny Jizerských hor a Krkonošské podhůří, což se v období jarního tání projevuje zvýšenými vodními stavy a často i lokálními povodněmi. Území Českého ráje odvodňují zejména její levostranné přítoky Libuňka, Žehrovka, Kněžmostka a Klenice. Oblast je řazena do středně vodných oblastí, odtok vody je velmi rozkolísaný a retenční schopnost velmi vysoká. Opět rozmanitý a specifický geologický a geomorfologický charakter oblasti umožnil vzniknout členité soustavě četných vodních toků a ploch. Nalezneme zde více než 40 rybníků, mnoho malých toků, vývěry podzemních vod, menší vodopády a zamokřená údolíčka s mokřadními ekosystémy. Mezi největší a nejznámější vodní plochy patří Žabakor (Branžež) a Komárovský rybník na Žehrovce,

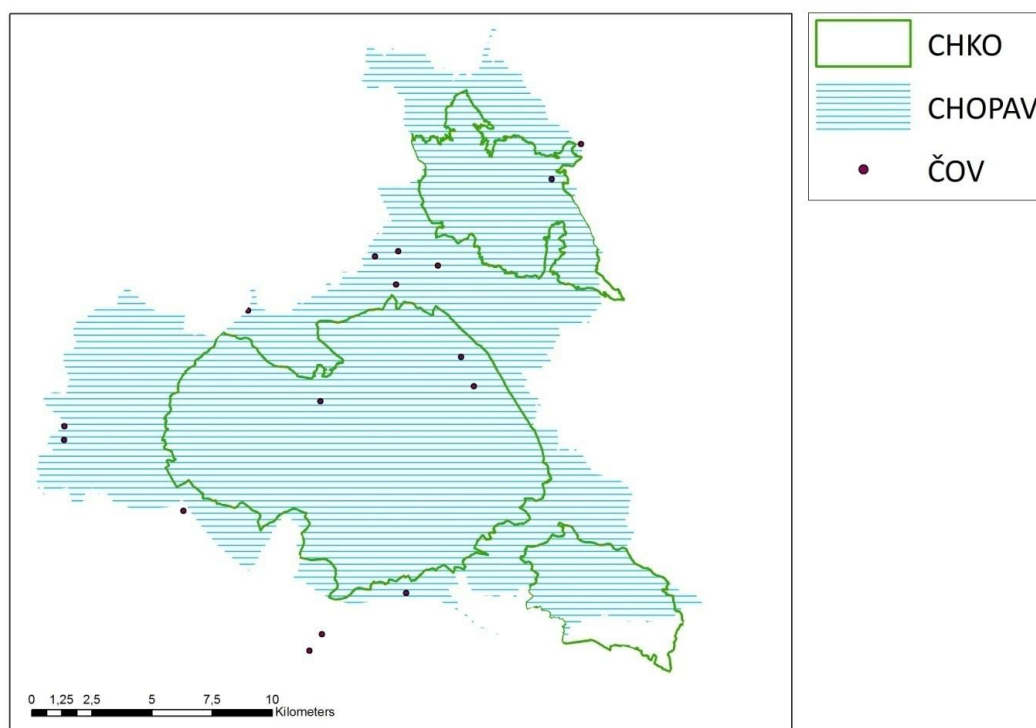
soustava rybníků v Podtroseckých údolích (Vidlák, Krčák, Věžák, Dolský, Nebák, Podsemín, Oběšenec), dále vodní plochy v povodí Libuňky (Hrůdka, Rokytnický, Bažantník, Pilský) a v blízkosti Prachovských skal se vyskytuje soustava rybníků tzv. Jinolické rybníky (Oborský, Němeček, Vražda). Horninové prostředí je charakteristické velmi dobrou puklinovou propustností, v území se nachází vysoká hladina podzemní vody a velká část území spadá do chráněné oblasti přirozené akumulace vod. Kvalita vod jak povrchových tak i podzemních je ohrožena zemědělskou činností v oblasti, nedostatečným odkanalizováním z důvodu rozptýlené sídelní struktury v podobě malých obcí a nedostatkem čistíček odpadních vod. (SCHKO, 2003; SCHKO, 1997; AOPK ČR, 2013)

Obrázek 6: Hydrologie území Český ráj

Zdroj: podklad SHOCart, ArcGis 10.0

Obrázek 7: CHOPAV a ČOV v území Českého ráje

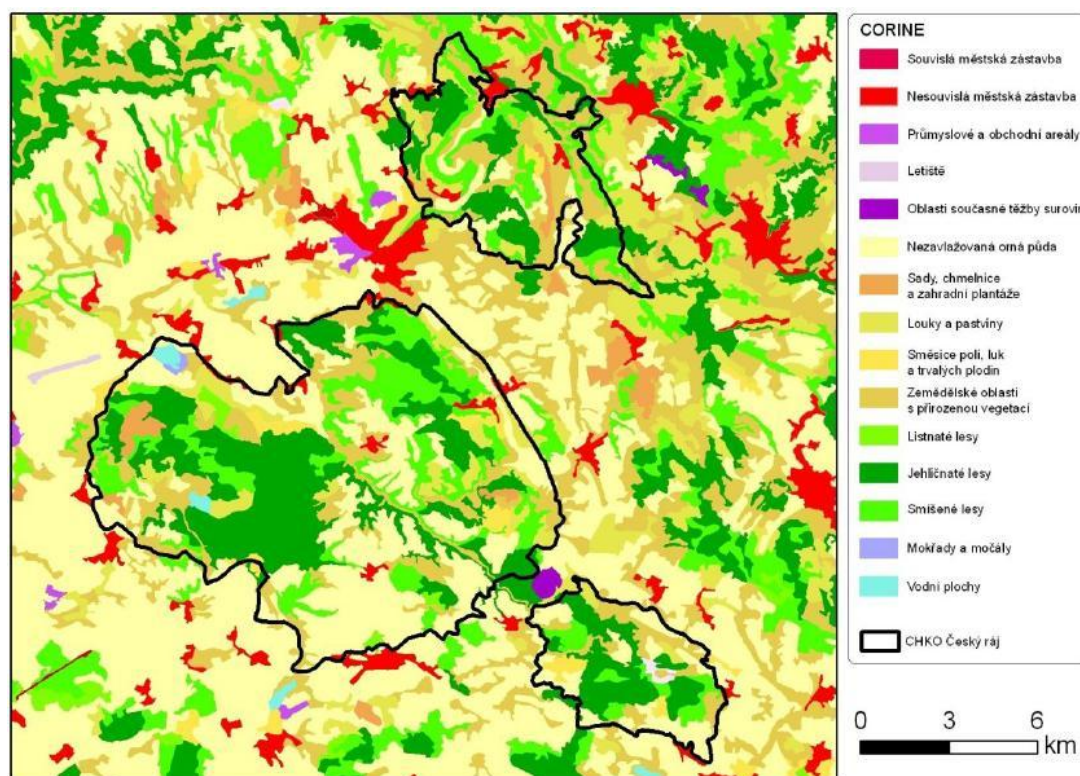
Zdroj: CENIA (2013), ArcGis 10.0

Biogeografie

Přírodní prostředí Českého ráje se po dobu jeho vývoje neustále přetvářelo, přírodní podmínky se dynamicky měnily na základě rozličných geologických procesů, změn klimatu i topoklimatu. Ovšem tento unikátní proces umožnil vzniknout prostředí s velkou šíří různorodých přírodních stanovišť. Dle fytogeografického členění patří převážná část území do oblasti mezofytika, a je součástí samostatného okresu Český ráj a podokresu Trosecká pahorkatina. Okrajové části území spadají do tří fytogeografických okresů termofytika. Na styku těchto biogeografických celků nalezneme několik xerothermních společenstev kontinentálního a submediteránního charakteru. Lesnatost území regionu není příliš vysoká, jelikož zde minulosti v souvislosti s rozvojem sídel probíhalo intenzivní lesní a zemědělské hospodářství. Lesnatost jádrového území regionu, uvnitř hranit CHKO, je oproti okolní krajině výrazně vyšší, avšak i zde je hodnocena jen jako střední a navíc je druhová skladba dřevin významně pozměněná. Původní přirozená vegetace území jsou listnaté a smíšené porosty s převahou dubů a buků. Ve smíšených lesích tvořily významný podíl jedle, lípy a javory, habry a břízy. Smrkové porosty se zde přirozeně vyskytovali pouze jako příměs smíšených porostů v roklích s chladnějším klimatem. Suché a exponované stanoviště skalních systémů poskytli vhodné podmínky pro borové lesy. V současné době se přirozené lesy, či lesy blízké tomuto charakteru v území vyskytují v podobě maloplošných fragmentů, přičemž tvoří poměrně homogenní síť. Jelikož v minulosti díky nevhodnému lesnímu hospodářství a kalamit mnišky došlo ke výrazným změnám složení lesních

porostů, kdy byly kalamitní plochy, ale postupně i většina ploch, zalesňovány převážně monokulturami smrku a borovice. Tyto nepřirozené porosty jsou dnes problematické z důvodu jejich lability. Ojediněle se zde zachovali původní přirozené lesní ekosystémy v podobě menších, ale homogenních celků bučin, olšin a některé břehové porosty, mezi nejcenější zachovalé přirozené lesní ekosystémy patří reliktní bory v oblastech skalních systémů. Další přirozené nelesní ekosystémy, které se v území dochovaly, jsou ekosystémy mokřadů, mokřadních luk, stepní vegetace, rašeliniště a mnoho dalších reliktních ekosystémů. Mezi nejcenější území z botanického hlediska patří Podtrosecká údolí včetně údolí Žehrovky. Heterogenita geologických, geomorfologických a pedologických poměrů se v území odráží na bohatém spektru rostlinných druhů (zjištěno okolo 1000 druhů vyšších rostlin), navíc se v území vyskytuje pravděpodobně jediný endemický taxon (*Epipactis albensis*) v podmínkách České republiky. Nejcenější chráněné druhy rostlin se vyskytují na biologicky unikátních stanovištích ve stinných inverzních roklích, pískovcových skalních městech, v porostech zbytků dubohabrových hájů, v údolních olšinách a minerotrofních rašeliništích v Podtroseckých údolích a na pcháčovských a tužebníkových loukách. Mezi chráněné a ohrožené druhy patří například suchopýr štíhlý, ostřice plstnatoplodá, rosnatka okrouhlolistá, krušík polabský a bahenní, kosatec sibiřský, rdest alpský, pryskyřník velký, střevíčník pantoflíček, bledule jarní, ďáblík bahenní, vstavač obecný, kosatec sibiřský, přeslička největší a mnoho dalších. (SCHKO, 1997, 2003; AOPK ČR, 2013)

Obrázek 8: Land cover území Českého ráje

Zdroj: CENIA (2013), ArcGis 10.0

Podobně jako u flóry je i fauna je velmi bohatá díky rozličným typům prostředí a stanovištních podmínek. Proměnlivé mikroklimatické podmínky umožňují výskyt teplomilných, podhorských i horských typů fauny v těsném sousedství, a to od hmyzu až po vyšší obratlovce. V lesních ekosystémech na písčitých půdách se vyskytují druhy vázané na borovicovou vegetaci zejména brouci jako svižníci a tesaříci. V jeskyních podmínkách našli útočiště vzácné druhy pavouků, motýlů a netopýrů. Skalní města a jejich dutiny poskytují velmi vhodné podmínky pro hnízdění ptáků, nejvíce zde zastoupení jsou výr velký, poštolka obecná, kavka obecná a postupně se sem navrácí i sokol stěhovavý. Smíšené a listnaté lesy pak obývají brouci roháček bukový, střevlík carabus, a dále zde našel útočiště i mlok skvrnitý. Vhodné klima pro horské a podhorské druhy poskytují inverzní polohy v okolí Valdštejna, kde se vyskytují vzácné druhy tesaříků, dále například datel černý, lejsek černohlavý a v poslední době i čáp černý nebo pušník obecný. Louky hostí vzácné druhy motýlů například batolce duhového a červeného, dále na se na loukách, v mokřadech a rákosinách vyskytuje mnoho brouků zejména různé druhy střevlíků. Malé tůňky obývá například čolek horský, kuňka ohnivá, skokan štíhlý a ropucha krátkonohá. Mokřadní ekosystémy poskytují vhodné prostředí pro mnoho druhů ptáků například pro ledňáčka říčního, konipase horského, čápa bílého a skorce vodního, avšak lze zde spatřit i volavku popelavou, orla mořského či jeřába popelavého. Na suchých stanovištích se usadily některé bezobratlé druhy živočichů jako jsou zlatohlávek, kozlíček a otakárek ovocný. Dále v přírodě Českého ráje můžeme spatřit i vydra říční, srnčí, kančí a mufloní zvěř. (SCHKO, 1997, 2003; AOPK ČR, 2013)

4.1.1 Přírodní potenciál v chráněných územích

Zvláště chráněná území se dělí podle rozlohy na velkoplošná a maloplošná. Velkoplošná zvláště chráněná území jsou národní parky a chráněné krajinné oblasti. V CHKO panuje poněkud méně přísný ochranný režim než v národních parcích a obvykle se pro potřeby ochrany přírody a jejich zdrojů dělí do 4 zón, ve kterých jsou stanoveny limity hospodaření a jiného využívání přírodního potenciálu. Co se týče maloplošných chráněných území, existuje zde stupeň ochrany podobný jako v 1. a 2. zóně národního parku nebo CHKO. Maloplošné chráněné území můžeme dělit podle významu na národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace a přírodní památky. (Jiří Vystoupil, Martin Šauer s kol. 2011, AOPK ČR, 2013)

4.1.1.1 Přírodní potenciál velkoplošných chráněných území

Podle Vystoupila, Šauera a kol. (2011) jsou České republiky s ČR nejčastěji spojovány národní parky a CHKO. Tyto území se vyznačují vysokou kvalitou přírodních podmínek, což se odráží na intenzitě jejich rekreačního využití ČR. „*Ve velkoplošných chráněných územích se nachází 25% celkové kapacity hromadných ubytovacích zařízení v České republice a hodnota turisticko-rekreační funkce vysoce převyšuje celorepublikový průměr*“ (Geografie cestovního ruchu České republiky, J. Vystoupil, M. Šauer a kol. 2011, s. 38). Velkoplošná chráněná území jsou obecně považována za

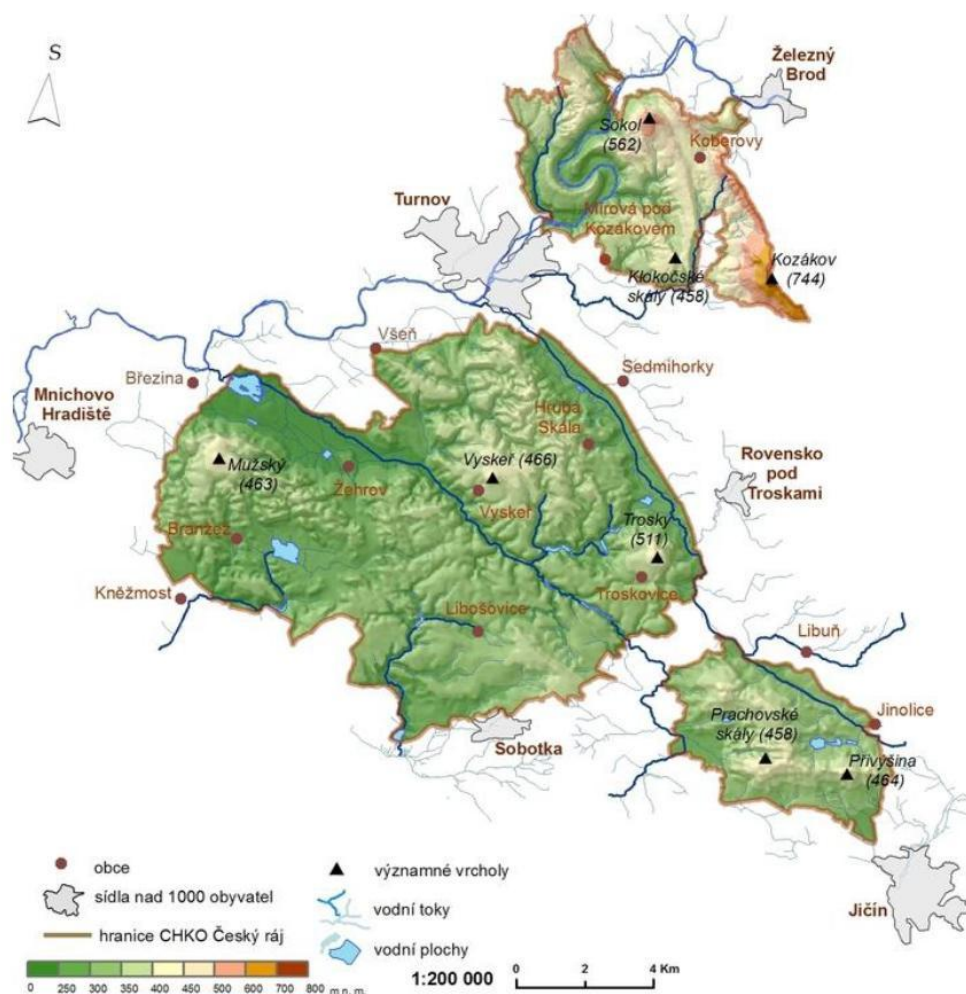
nejvíce turisticky atraktivní oblasti, jelikož se vyznačují vysokou koncentrací přírodních atraktivit a celkově tvoří homogenní celky, kdy každý z nich je něčím unikátní a přitažlivý. Turistická atraktivita jednotlivých velkoplošných chráněných území se liší, což je dáno pozicí území v prostorově-organizačním systému ČR. Následně po horských oblastech patří k nejatraktivnějším oblastem velkoplošné skalní útvary. V CHKO Broumovsko, České Švýcarsko, Labské pískovce, Český ráj a Kokořínsko se nachází okolo 7% ubytovacích kapacit v chráněných územích. V podmínkách České republiky jsou turisticky nejzajímavější fenomény skalní města a podobné útvary a krasové jevy. Nejsouvislejší plocha skalních měst se nachází v CHKO Broumovsko, ale největší soustředění pískovcových skal se vyskytuje na území Českého ráje. K nejvíce zde navštěvovaným skalním městům patří Hruboskalsko a Prachovské skály. (Vystoupil, Holešinská, Kunc, Šauer, 2007; Jiří Vystoupil, Martin Šauer s kol.2011)

4.1.1.2 Chráněná krajinná oblast Český ráj

Území CHKO Český ráj má rozlohu 181,5 km². V roce 1954 byla tato oblast vyhlášena ministerstvem školství a kultury č. 70261/1954 jako první chráněné krajinné území v Československé republice. Sídlem CHKO Český ráj je město Turnov. Charakteristické znaky, které musí území splňovat, aby mohlo být vyhlášeno CHKO, jsou definovány zákonem č. 114/92 Sb. CHKO může být vyhlášeno rozsáhlé území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení. Přestože zákon vznikl dlouho po vyhlášení CHKO Český ráj, lze v tomto území jednoznačně spatřovat znaky potřebné k naplnění definice zákona. Původně vyhlášené území CHKO Český ráj mělo rozlohu jen 92,5 km², jednalo se o jižní část dnešního CHKO. Následně byla CHKO rozšířena o další severní a východní část a oblast v okolí Komárovského rybníka, tím došlo k rozšíření území na dvojnásobek původní rozlohy, a to na 181,5 km². Ovšem z důvodu nevratného narušení krajinného rázu a přírodních hodnot antropogenní činností, urbanizací, velkovýrobou, intenzivním a nešetrným zemědělstvím a návrhu silničních koridorů skrze centrální část Českého ráje, je oblast CHKO Český ráj územně nespojitá a je rozdělena do tří částí. Toto rozdělení je kompromisním řešením zejména mezi zájmy obcí, ministerstva dopravy a správy CHKO. Co se týče rozlohy, chráněná oblast Český ráj patří spíše mezi ty menší, ale z hlediska koncentrace přírodních památek, jejich prostorového uspořádání, patří k těm nejpevnějším a nejsouvislejším CHKO v České republice. Správa CHKO již několik let uvažuje o rozšíření chráněného území o esteticky a přírodně velmi cenná území, což by znamenalo nárůst plochy CHKO na 260 km². Diskutovanými oblastmi jsou Maloskalsko s kaňonem Jizery a kulisou Suchých skal, Pantheon a další skalní města v okolí Kozákova a Prachovska (AOPK ČR, 2013). „*Posláním oblasti je uchování a obnova jejího přírodního prostředí, zejména ekosystémů, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, a zachování typického charakteru krajiny za současného rozvíjení ekologicky optimálního systému využívání krajiny a jejích přírodních zdrojů.*“ (Plán péče o chráněnou krajinnou

oblast Český ráj, Správa CHKO, 2003, s. 4) CHKO Český ráj se soustřeďuje především na ochranu geomorfologických úkazů, uchování typického členitého vzhledu krajiny a zachování biologické rozmanitosti. Nejvýznamnější činnosti spočívají v ochraně a zachování unikátního přírodního prostředí, zejména skalní města, pískovcový reliéf, původní lesní ekosystémy, travní porosty, vodní plochy a další. (SCHKO, 2003, AOPK ČR, 2013)

Obrázek 9: CHKO Český ráj

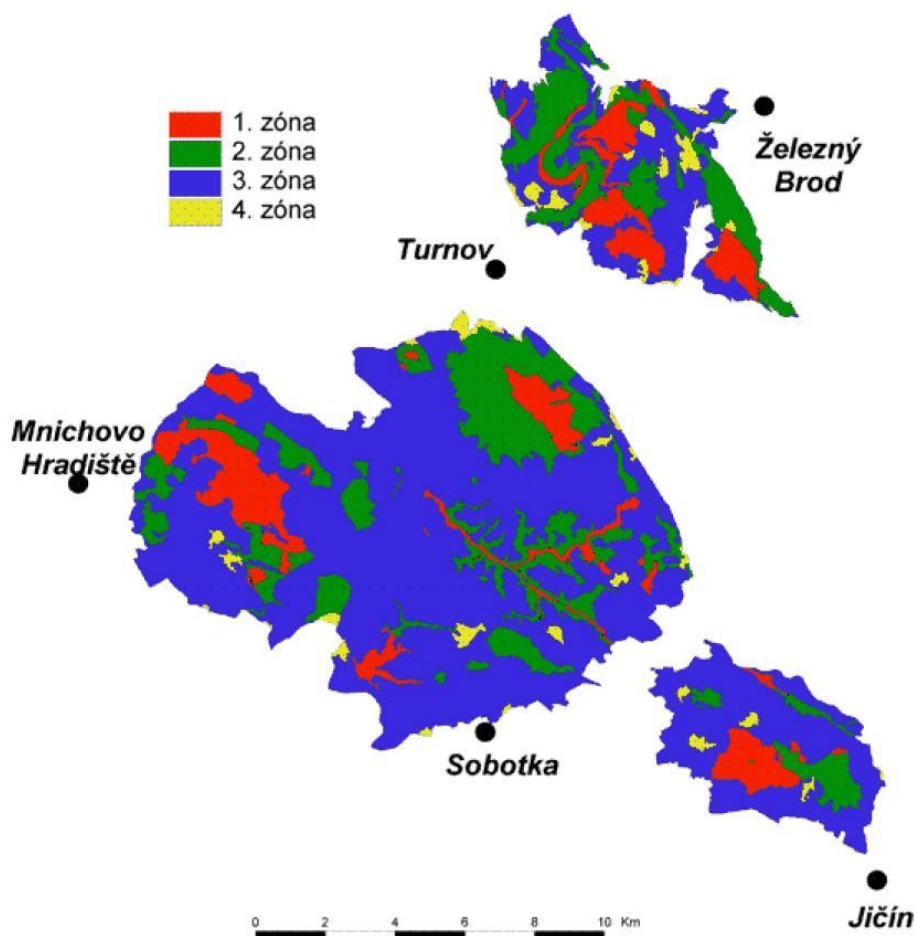
Zdroj: AOPK ČR (2013)

4.1.1.3 Zonace CHKO Český ráj

V CHKO je stanovena odstupňovaná ochrana přírody, neboli zonace. Využití potenciálu krajiny pro cestovní ruch je ochranou přírody do jisté míry omezeno. V roce 2004 byl schválen plán péče CHKO platný do roku 2013. Podle vyhlášky MZP č. 488/2004 Sb., platné od roku 2005, byly vymezeny 4 ochranné zóny dle stupně ochrany přírody a omezení lidských zásahů a aktivit v tomto prostředí. 1. zóna je přírodní jádrová oblast s nejvyšším stupněm ochrany. Rozloha této zóny je 21,9 km² a zaujímá 12,08% území CHKO. V jádrové oblasti se vyskytují především některá chráněná maloplošná území, patří sem zejména skalní města, přirozené lesní, luční a mokřadní ekosystémy a

také biocentra ÚSES. Cílem je v této jádrové zóně umožňovat jen aktivity CR, které výrazně nezatěžují životní prostředí. Jedná se o nepobytovou rekreaci a poznávací turistiku. Důležitá je také snaha o regulaci sítě turistických a cykloturistických tras. 2. zóna je definována jako polopřirozená a s rozlohou 40,3 km² zaujímá 22,18% území CHKO. Do této zóny spadají hospodářsky využívané lesní a zemědělské ekosystémy, které zajišťují postupné zvyšování prostorové a druhové rozmanitosti ekosystémů. Do této zóny okrajovými částmi zasahují skalní města, dále jsou zde hojné zachovalé ekosystémy vodních ploch, architektonicky významná sídla a údolí s přirozeně rozptýlenou zástavbou. V území je přípustná nepobytová rekreace se zaměřením na pěší i cykloturistiku, dále je cílem jako v 1. zóně regulovat síť turistických a cykloturistických tras. 3. zóna je charakterizována jako kulturně-krajinná a svojí rozlohou 114,6 km² zaujímá více než polovinu území CHKO, 63,12%. Území je tvořeno již člověkem pozměněnými a hospodářsky využívanými ekosystémy. To jsou hlavně zemědělské a lesní pozemky, mírně urbanizovaná území a menší sídla. Cílem je v této zóně rozvíjet služby pro CR s dodržением zásad trvale udržitelného rozvoje. 4. zóna je označována jako okrajová a sídelní, s rozlohou 4,7 km² tvoří nejmenší část území CHKO, a to 2,26% z celkové rozlohy CHKO. Do této zóny spadají zejména zastavěná a silně urbanizovaná území, pozemky v rámci územní rezervy pro rozvoj obcí a oblasti s intenzivním zemědělstvím. Cílem je v těchto oblastech vytvořit inverzní zonaci, která by umožnila další rozvoj sídel. V tomto území jsou přípustné i náročnější formy cestovního ruchu. (AOPK ČR, 2013; Správa CHKO 2003; MŽP, 2013)

Obrázek 10: Zonace CHKO Český ráj dle stupně ochrany

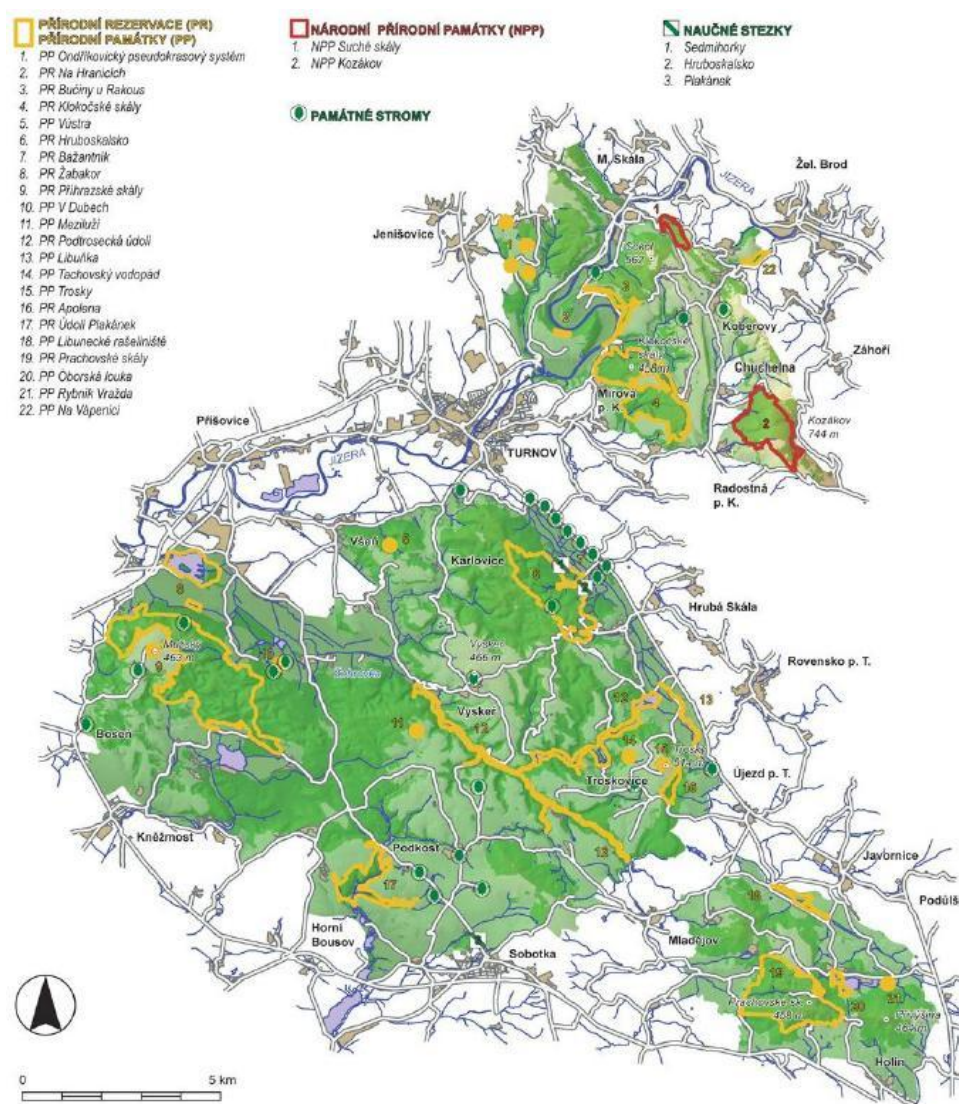

Zdroj: SCHKO(2003)

4.1.1.4 Maloplošná chráněná území v Českém ráji

Na území Českého ráje se nachází mnoho maloplošných zvláště chráněných území, které se vyznačují svou jedinečností a jsou nějakým způsobem přírodně cenné. Tyto území se vyskytují převážně uvnitř území CHKO, ale jsou zde chráněná území v regionu i mimo CHKO. Celkově se uvnitř CHKO Český ráj nachází 2 národní přírodní rezervace, jedenáct přírodních rezervací, jedenáct přírodních památek, oblasti ÚSES, CHOPAV, NATURA, Evropsky významné lokality, část přírodního parku a téměř 800 památných stromů. Důvodem ochrany těchto území jsou nejčastěji rozmanité biotopy, ohrožené druhy rostlin, živočichů a jejich stanovišť. Mezi nejvýznamnější přírodní pozoruhodnosti patří skalní města, údolí, rybníky, vodní toky, původní biotopy atd. Mimo CHKO se nalézají ZCHÚ Borecké skály, Na víně a Bažantnice u Loukova. (AOPK ČR, 2013)

Obrázek 11: Maloplošná a zvláště chráněná území v CHKO Český ráj

Zdroj: CITTADELLA (2013)

5 Kulturně-historický potenciál a předpoklady cestovního ruchu

Podle Vystoupila, Šauera a kol. (2011) je potenciál krajiny kromě přírodního potenciálu tvořen také kulturně-historickým potenciálem, který má sekundární význam z hlediska činitele CR a plní spíše doplňkovou funkci k atraktivitám přírodního charakteru. Složky kulturně-historického potenciálu lze definovat jako atraktivity, které byly narozdíl od přírodního potenciálu vytvořeny zásahem člověka do krajiny. Potenciál krajiny pro CR je tvořen veškerými využitelnými zdroji přírodními i antropogenními, patří sem tedy i kulturně-historické atraktivity, které v území určují rozmístění aktivit a směr funkčního využití daného území. Charakter rozmístění kulturně-historického potenciálu je, na rozdíl od plošně a liniově rozmístěného přírodního potenciálu, převážně bodový. Nejvýznamnějšími složkami kulturně-historického potenciálu, které jsou klíčovým motivačním impulsem k migračnímu pohybu účastníků CR v mezinárodním i domácím měřítku, jsou kulturně-historické památky. Hlavní motivy k navštívení těchto památek jsou především seznámení se s historií, kulturou a architekturou daného území. (Jiří Vystoupil, Martin Šauer s kol.2011)

5.1.1.1 Členění kulturně-historického potenciálu

Vystoupil, Šauer a kol. (2011) konstatují, že kulturně-historický potenciál je charakteristický svou značnou rozsáhlostí a různorodostí. Proto je zde potřeba tento potenciál zpřehlednit pomocí členění. Jednotlivé kulturně-historické atraktivity se na základě shodných znaků mohou rozčlenit do skupin. Shodné znaky jednotlivých složek, které charakterizují jednotlivé skupiny, jsou vymezeny na základě funkce a časové neměnitelnosti kulturně-historického potenciálu. Motivace účastníků cestovního ruchu k návštěvě kulturně-historické atraktivity určuje funkci dané atraktivity. Dle motivace rozlišujeme poznávací funkci a společenskou funkci. V rámci časové neměnitelnosti rozlišujeme relativní stálost atraktivity v čase a prostoru na stálé a nestálé. Stále jsou především historické stavby, muzea a další, a za nestálé se považují různé kulturní akce jako jsou festivaly, trhy a podobně. Na základě průniku těchto dvou vlastností složek kulturně-historického potenciálu se rozlišuje tento potenciál na kulturně-historické památky, kulturní zařízení a společenské akce. (Jiří Vystoupil, Martin Šauer s kol.2011)

5.1.1.2 Kulturně-historický potenciál v Českém ráji

Český ráj disponuje velmi významným kulturně-historickým potenciálem a současně tedy vysokými kulturně-historickými předpoklady pro CR. V území se nachází mnoho kulturně-historických památek, zejména hradů, zřícenin hradů, zámků a dalších. Nalezneme zde také objekty, které významně zvyšují kulturně-historický potenciál celé oblasti jako jsou rozhledny, divadelní scény, muzea a podobně. Celkovou malebnost doplňuje také lidová architektura, zejména dřevěné stavby pojizerského typu, která je typická pro vesnické oblasti Českého ráje. Zároveň se v Českém ráji často pořádají četné kulturní akce různého typu. (SČR, 2013)

5.1.1.3 Kulturně-historické památky v Českém ráji

Kulturně-historické památky se dle Vystoupila (2011) dále dělí na architektonické památky, přírodní památky a soubory materiálních a duchovních projevů člověka.

Mezi nejvýznamnější kulturně-historické architektonické památky na území Českého ráje a v jeho blízkém okolí patří národní kulturní památky mezinárodního významu zámek Sychrov, zámek Hrubý Rohozec, zámek Humprecht, hrad Kost, zřícenina hradu Trosky, kostel sv. Mikuláše ve Vinci a Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova (NPÚ, 2013). Nalezneme zde ale mnoho dalších architektonických památek v podobě zámků, hradů, lidové architektury, sakrálních staveb, městských a vesnických památkových rezervací, rozhleden a dalších. Nezmíněné zámky jsou zámek Dětenice, zámek Hrubá Skála, Jičínský zámek, zámek Michalovice a zámek Mnichovo Hradiště. Další významné hrady jsou hrad Drábské světničky, hrad Frýdštejn, hrad Rotštejn, hrad Valdštejn, hrad Valečov, hrad Skály, Staré hrady a hrad Zbirohy, dále zříceniny hradů Brada, Valečov, Vlastibořice, Košťál, Pařez, Bukvice, Bradec, Vranov, Chlum, Kumburk a další. (TRČR, 2013)

Mezi objekty, které si dochovaly původní ráz lidové architektury patří zejména roubené chalupy s pavlačemi, vypracovanými štíty, okenicemi a ozdobnými sloupky, ke kterým často přiléhají špejchary, stodoly a kamenné chlévy. Mezi nejznámější zachovalé stavby lidové architektury na území Českého ráje patří Boučkův statek na Malé skále, Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova, roubenky v okolí hradu Frýdštejn, Kopicův statek nedaleko Kacanov, přízemní roubené domy zdobené lomenicemi v obci Karlov, chalupy v romantické krajině v okolí Klokočí, Besedic, Koborech a Hamštejna, roubené domky pojizerského typu v okolí Drábských světniček, soubor franských usedlostí v Přeperech, Modřišicích a Nudvojovicích, Bičkův a Holanův statek včetně souboru franckých dvorců v Přišovicích, zvonice v Rovensku pod Troskami, městské domy doplňující patrové roubené domy v Sobotce, roubené zemědělské usedlosti a mlýn ve Střehomi, soubor roubených domů pojizerského typu ve Vesci u Sobotky, roubená architektura, osmiboká zvonice a kamenné stavby v Železném Brodě. (TRČR, 2013)

Na území Českého ráje také nalezneme bezpočet církevních památek v podobě menších kapliček, památníků, soch a sousoší apod., ale také významnější církevní památky a stavby jako jsou barokní kostel sv. Kateřiny v Dolním Bouzově, kostel sv. Jakuba Většího v Jičíně, farní kostel Všech svatých v Lázních Bělhrad, kostel sv. Ducha v Libáni, kostel na Týně v Rovensku pod Troskami, kostel sv. Petra a Pavla a kostel sv. Jana Křtitele v Semilech, Chrám Narození Panny Marie, Kostel sv. Františka z Assisi, Chrám sv. Mikuláše, židovská synagoga a židovské památky v Turnově, kostel sv. Jakuba v Železném Brodě a mnoho dalších. V území nalezneme i jednu městskou památkovou rezervaci, kterou tvoří historické renesanční jádro města Jičina. Dále zde jsou vyhlášeny 4 památkové rezervace vesnického typu, které zahrnují zachovalou lidovou architekturu v obcích Mužský, Karlov, Vesec a Trávníky. Jsou zde také území s nižším stupněm urbanistické ochrany, a to městské památkové zóny v Mladé Boleslavi, Mnichově Hradišti, Sobotce, Jičíně a Turnově. (TRČR, 2013)

Mezi významné technické památky v Českém ráji patří pivovary Rohozec a Svijany s více než staletou tradicí vaření piva, dále se mezi technické památky řadí četné rozhledny umožňující rozhled do krajiny Českého ráje. Známé místa rozhledů jsou novogotická věž Čerovka (335 m n.m.) v Jičíně, skalní vyhlídka Hlavatice (380 m n.m.) v Turnově, rozhledna Kopanina (657 m n.m.), vysílač na Kozákově (657 m n.m.), zalesněný vrch na soutoku Kamenice a Jizery Medenec (544 m n.m.), čedičový vrch Mužský (463 m n.m.), vrchol Tábor (678 m n.m.) s 26 m vysokou rozhlednou, Veliš (430 m n.m.) a bývalá čedičová sopka Zebín (399 m n.m.). Samozřejmě unikátních míst rozhledů je v Českém ráji mnoho, ať už přirozených z skalních věží a teras, vrcholů, tak také s věží hradů a zámků. (TRČR, 2013)

Podle Vystoupila (2006) přírodní památky dokládají vývoj lidské společnosti a připomínají určitou historickou nebo kulturní událost. Jedná se převážně o kulturní krajinu a krajinné památky, které jsou součástí zámků, paláců, klášterů zejména parky, arboreta a také archeologická naleziště a pozůstatky pravěkého osídlení. Vzhledem k vysokému počtu kulturních architektonických památek, v území nalezneme nesčetně přírodních kulturních památek. Pro příklad lze uvést zámeckou zahradu zámku Sychrov, arboretum na Hrubém Rohozci, ovocné sady v okolí hradu Valdštejn, Maškova zahrada a Rývovi sady v Turnově. (TRČR, 2013)

Území Českého ráje je také bohaté na archeologické naleziště a pozůstatky pravěkého osídlení. Stopy po pravěkém osídlení se vyskytují zejména v oblastech kolem Jizery a ve skalních městech. Oblasti s nejvýraznějšími pozůstatky pravěkého osídlení a četnými archeologickými nálezy jsou Poraň u Sobotky, Prachovské skály, Semín u Trospek, Hrada Klamorna v údolí Jizery nedaleko Mnichova Hradiště, Klokočské skály, Maškova zahrada v Turnově a mnoho dalších. Mezi historicko-kulturní potenciál ve formě souborů materiálních a duchovních projevů v Českém ráji patří především tradiční řemesla jako jsou sklářství, broušení drahých kamenů, šperkařství, zlatnictví, pivovarnictví a také pravidelné pořádání tradičních trhů, jarmarků a slavností. (TRČR, 2013)

5.1.1.4 Kulturní zařízení v Českém ráji

Kulturně-historický potenciál vytváří také kulturní zařízení plnící poznávací i společenskou funkci. Mezi kulturní zařízení se řadí zejména muzea, galerie, památníky, divadla, hvězdárny a planetária. (Vystoupil, Šauer a kol., 2011) V regionu Český ráj se nachází mnoho kulturních zařízení zejména muzeí a galerií. A to ve městech Turnov, Jičín, Mladá Boleslav, Železný Brod, Semily, Lomnice nad Popelkou, Sobotka, Nová Paka, Rovensko pod Troskami a i v menších obcích, v Prachově, Malé Skále, Dolním Bousově, Mnichově Hradišti, Troskovicích a v dalších. Jedná se o muzea a galerie s přírodovědnými expozicemi, ukázkou řemesel, ale jsou zde i vlastivědné a technicky zaměřené výstavy. V regionu jsou také dvě zábavní centra, první přírodní areál Šťastná země a druhé na Hrubé Skále (později středověk). Navíc se zde nachází více než 20 kulturních středisek, zejména ve městech a větších obcích. Dále zde nalezneme 9 divadelních scén a 12 kin opět v největších městech regionu. Naproti tomu je zde velmi nedostatečná kapacita a počet klubů a diskoték, kde by mohli někteří zejména mladší turisté trávit večery. (TRČR, 2013)

5.1.1.5 Společenské akce

Jedná se o společenské události, které jako kulturní zařízení plní společenskou funkci, jsou ale z hlediska časové neměnitelnosti nestálé. Tyto akce mohou být povahou kulturní, sportovní, výstavní, kongresové, ale i různé specifické. (Vystoupil, Šauer a kol., 2011) V regionu Český ráj se každoročně pořádají stovky pravidelných společenských akcí a mezi tím i velký počet nahodilých. Jsou zde zastoupeny snad všechny typy různých akcí přes jarmarky a trhy, veletrhy, představení, přehlídky, ukázky řemesel, promítání, koncerty, slavnosti, workshopy, srazy, besedy a přednášky, hry, soutěže a turnaje, ale i různé kuriózní akce a další typy. Množství a širší typů zde pořádaných kulturních akcí představuje významný kulturní potenciál. (TRČR, 2013)

5.1.2 Základní a doprovodná infrastruktura

Vystoupil, Šauer a kol. (2011) uvádí, že pro uspokojování potřeb účastníků CR v destinaci je důležitá infrastruktura cestovního ruchu umožňující dopravu, komunikaci, zásobování pitnou vodou a elektřinou, odkanalizování, nákup potravin a produktů základních životních potřeb, správu financí

(banky, směnárny), kulturní, zábavní a sportovní vyžití atd. Infrastruktura CR se pak dělí na základní, která představuje možnosti dopravní, ubytovací a stravovací, a dále na doplňkovou. Infrastruktura pro CR je označována jako suprastruktura, a ta se skládá z dopravní infrastruktury a ubytovacích, stravovacích a doplňkových služeb. (Vystoupil, Šauer a kol., 2011)

5.1.2.1 Ubytovací a stravovací zařízení

Podle Vystoupila, Šauera a kol. (2011), prostorové rozmístění ubytovacích zařízení, jejich vývoj a druhová struktura souvisí s dlouhodobým vývojem turisticky atraktivní oblasti a hlavních forem a druhů CR v ní provozovaných. V rámci České republiky je přibližně 45% lůžkové ubytovací kapacity je soustředěno ve střediscích městského a kulturně-poznávacího CR, 17% ve střediscích letní rekreace u vody, 19% ve střediscích horského CR, přibližně 8% v lázeňských střediscích a 10% v ostatních střediscích zejména na venkově.

5.1.2.2 Ubytovací a stravovací zařízení v Českém ráji

Největší koncentrace hromadných ubytovacích zařízení je v jádrové zóně TRČR v turistických střediscích zejména na Malé skále, v Turnově, Karlovicích, Sobotce a Železném Brodě. V této jádrové zóně a v jejím bezprostředním zázemí je ubytovací kapacita ve výši přibližně 8 500 lůžek ve 240 HUZ. Mimo tyto pevně vázaná lůžka, je zde možnost ubytování i v autokempech a veřejných tábořištích, kde může být ubytováno až 3000 turistů najednou. Ve struktuře ubytovacích kapacit převažují apartmány, penziony, ubytování v soukromí, kempy a autokempy. Hotely jsou zde spíše menší kapacity a nižších kategorií. Celkově je struktura ubytovacích zařízení přizpůsobena formě CR, která je typická individuální nebo rodinnou turistikou a turistikou malých skupin. Převládá tedy větší počet HUZ s menší ubytovací kapacitou, z toho plyne nedostatek možností ubytování větších skupin turistů (autobusové a hromadné zájezdy a pod.). Turisté, kteří přijíždějí do regionu většinou patří do nižší příjmové skupiny, což se odráží na poměrně nízkém standartu ubytovacích služeb. Odhadovaná obsazenost HUZ v letní sezóně se pohybuje kolem 80%. Do struktury ubytovacích zařízení patří také objekty individuální rekreace, které jsou většinou v osobním vlastnictví a jedná se o komerčně nevyužitelnou ubytovací kapacitu. Tyto objekty individuální rekreace jsou opět nejvíce soustředěny v jádrové zóně v obcích Branžeš, Frýdštejn, Dolní Bousov, Hrubá skála, Kněžnost, Koberovy, Libošovice, Libuň, Malá skála, Mladějov, Mírová pod Kozákovem, Sobotka, Turnov a Železný Brod. Celková lůžková kapacita v těchto objektech (1 objekt obsahuje průměrně 4 lůžka) v jádrové zóně činí téměř 17 000 lůžek. Celková ubytovací kapacita v jádrové části TRČR včetně HUZ, objektů individuální rekreace a možností ubytování v kempech a tábořištích dosahuje tedy hodnoty kolem 28 000, což lehce převyšuje odhadovanou denní návštěvnost v letní sezóně. Chatové osady, zahrádkářské chaty a turistické ubytovny se v Českém ráji nacházejí jen ve velmi malé míře. Tramping je v centrální části TRČR, kterou tvoří převážně CHKO, zakázaný. Co se týče stravovacích zařízení, jejich kapacity jsou dostačující, přičemž v menších obcích v blízkosti atraktivních lokalit převažují stánky

s občerstvením a ve větších obcích v zázemí jsou převážně restaurační a hospodská zařízení. Kvalita a standart stravovacích zařízení je jako u ubytovacích zařízení spíše na nižší úrovni. (SČR, 2013; ČSÚ, 1994, 2013)

5.1.2.3 Dopravní infrastruktura

Dopravní možnosti představují předpoklad pro přesun velkého množství osob z místa odkud účastníci CR pocházejí do místa kde se nacházejí zdroje CR a kde je koncentrovaná nabídka produktů CR. Tato infrastruktura pak propojuje tyto oblasti na všech hierarchických úrovních a umožňuje různé formy dopravy (automobilová, autobusová, železniční, letecká, pěší, jízda na kole). Dopravní infrastruktura tedy patří mezi základní faktory realizačních předpokladů CR a bez ní by existence CR nebyla de facto možná. (Vystoupil, Šauer a kol., 2011).

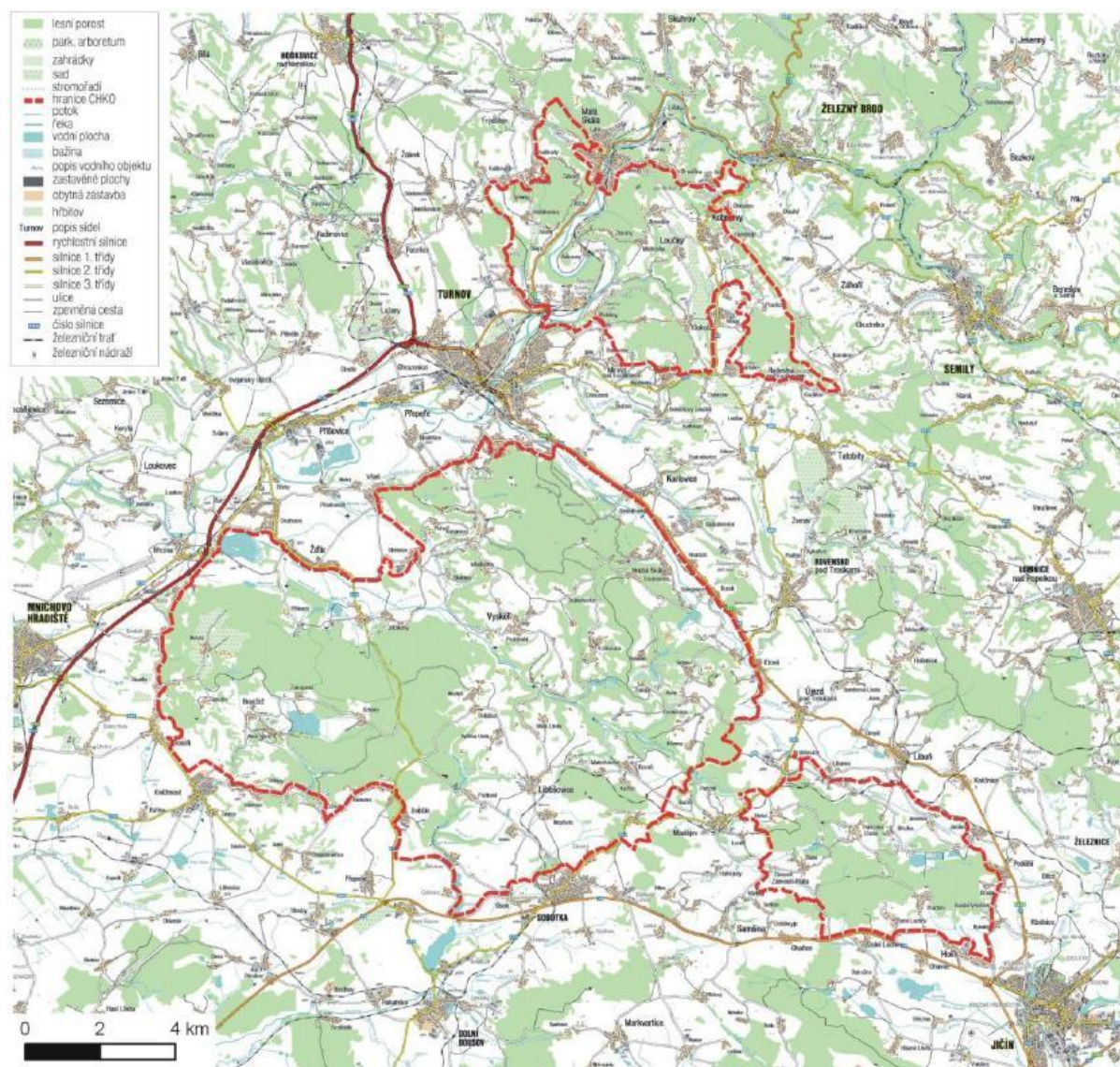
5.1.2.4 Silniční doprava v Českém ráji

Region Český ráj leží v blízkosti mezinárodních i regionálních silničních komunikací. Poloha v rámci silniční sítě je tedy velmi dobrá, jelikož jádrem území prochází rychlostní komunikace z Prahy do Liberce a komunikace I. třídy z Turnova do Jičína a z Turnova do Harachova, které poskytují přímé napojení na velká města v širším regionu a zahraniční dopravní sítě. Silniční síť je svou hustotou dostatečná, ale její kvalita a stav neodpovídá intenzitě dopravního zatížení, které prudce vzrostlo po roce 1989. Velmi nedostatečná zejména kvalitou je silniční infrastruktura v jádrové oblasti regionu, jelikož zde je sídelní struktura v podobě malých vesnických obcí, které nemají prostředky na její rozvoj a údržbu. Nedostatečná se v jádrové oblasti jeví silniční infrastruktura v podobě parkovišť, která disponuje jen 2 150 parkovacími místy a nejsou dostatečně vybavená (WC, občerstvení, informační panely apod.). Co se týče hromadné autobusové dopravy, v regionu fungují sezónní turistické autobusy, které ročně přepraví přibližně 10-20 tis. osob do lokalit, avšak jejich využití v poslední době spíše klesá na úkor individuální automobilové dopravy. (SČR, 2013)

5.1.2.5 Železniční doprava v Českém ráji

V regionu je vybudována poměrně hustá železniční síť, která prochází jádrem regionu a propojuje významná města v regionu i jeho okolí (Hradec Králové, Nová Paka, Jičín, Turnov, Železný Brod, Jablonec nad Nisou, Hodkovice nad Mohelkou, Liberec, Mnichovo Hradiště, Mladá Boleslav). Regionem však neprochází žádný významný mezinárodní či národní železniční koridor, který by usnadňoval příjezd zahraničních turistů. Jedná se tedy jen o železniční síť na regionální úrovni, která je navíc velmi málo modernizovaná (elektrifikace, zdvojkolejení), což se projevuje sníženou propustností některých úseků a tím i nízkou přepravní rychlostí. Nedostatečně jsou hodnoceny také služby ČD pro účastníky CR, kdy menší regionální vlakové soupravy jsou nedostatečné kapacitou, jak pro přepravu osob tak jízdních kol. (SČR, 2013)

Obrázek 12: Poloha Českého ráje v rámci dopravní sítě

Zdroj: podklad SHOCart, ArcGIS 10.0

5.1.2.6 Sportovně-rekreační infrastruktura v Českém ráji

Další kategorií dopravní infrastruktury, která slouží především provozování aktivit CR v území, je sportovně-rekreační infrastruktura. Tato infrastruktura slouží zejména k pohybu účastníků CR přímo v destinaci a umožňuje jim zde sportovně-rekreační vyžití. Podle typů dopravy vázané na CR se rozlišuje infrastruktura zimních sportů, pěší turistiky, cykloturistiky a dalších specifických typů dopravy (lanovky, hippostezky, trasy pro vozičkáře apod.) (Vystoupil, Šauer a kol., 2011). Na území regionu existuje infrastruktura zimních sportů pro sjezdové lyžování (Hamštejn, Kozákov, Struhy) a pro běžecké lyžování jsou využívány cyklotrasy, avšak rozsah, kapacita a kvalita této infrastruktury je nízká a je vhodná spíše pro využití místními obyvateli než účastníky CR. Český ráj disponuje jednou z nejstarších, nejhustších a nejlépe značených systémů pěších tras a cyklotras, který patří mezi nejrozvinutější na světě. V regionu je více než 400 km pěších tras a 280 km cyklotras. (SČR, 2013)

Obrázek 13: Turistická infrastruktura cestní sítě a kulturně-historické památky v Českém ráji

5.2 Formy a druhy cestovního ruchu

Forma CR je dle Páskové a Zelenky (2002) typ CR, který se určuje na základě klíčových kritérií motivace návštěvníka. Mezi základní motivace patří odpočinek, poznávání prostředí, kontakt s lidmi, od čeho se odvíjí základní formy CR. Základní formy CR jsou tedy rekreační, pobytové, lázeňské, lovecké, poznávací a socioprofesionální. Poznávací forma CR se pak dále dělí na kulturně, přírodně, historicky poznávací CR a socioprofesionální forma CR se dělí na obchodní, profesní a incentivní CR.

Pásková a Zelenka (2002) definují druh CR, jako typ CR, který se určuje na základě jevového průběhu CR a způsobu jeho realizace. Jedná se o obecné kritérium, které se následně dělí dle objektivních faktorů v podobě místa realizace (domácí a zahraniční, mezinárodní CR, národní, příhraniční, výjezdový a vnitřní CR). A dále dle doby trvání pobytu na krátkodobý a dlouhodobý CR (hranice mezi nimi je 3 dny přenocování). Dalším faktorem je způsob zabezpečení cesty a pobytu (organizovaný, neorganizovaný) a převažující prostředí pobytu (městský, venkovský, lázeňský, přírodní a vodní CR).

5.2.1 Formy cestovního ruchu v Českém ráji

CzechTourism provádí každoročně v Českém ráji monitoring skladby turistů a návštěvníků a všech aspektů jejich chování, avšak jejich metodika zcela neodpovídá výše definovaným kategoriím. Co se týče forem CR provozovaných v prostředí Českého ráje, jejich strukturu lze vyjádřit na základě šetření CzechTourismu (2012) hlavní motivace k návštěvě a převažujících aktivit v regionu. Podle této metodiky je tedy převažujícím důvodem návštěvy regionu Český ráj rekreace (40,2%), turistika a sport (21,6%) a poznání (19%). Ostatní důvody návštěvy regionu jsou zdraví, práce, zábava, nákupy, návštěva známých a tranzit. V aktivitách provozovaných turisty a návštěvníky v regionu Český ráj jednoznačně převažuje pěší turistika (68,8%) a poznávací turistika (45,4%), dále následuje rekreace u vody a vodní sporty (30%) a cykloturistika (24%). Méně zastoupené aktivity CR v regionu jsou společenský život a zábava (14%), venkovská turistika (3,7%), jiné aktivní sporty a udržení kondice (3,3%), návštěva kulturních akcí (2,4%), návštěva sportovních akcí (0,9%) a církevní turistika (0,4%). (CzechTourism, 2012)

5.2.2 Druhy cestovního ruchu v Českém ráji

Druh CR v Českém ráji je domácí a zahraniční, přičemž přibližně 80% návštěvníků pochází z České republiky a 20% tvoří zahraniční návštěvníci (nejvíce Německo, Nizozemsko, Polsko, Velká Británie, Dánsko, Slovensko, Rakousko). Podle kritéria délky pobytu převažuje krátkodobý pobyt bez noclehu (44%) a krátkodobý pobyt s noclehem 1 až 2 dny (33%), nízké je zastoupení delších pobytů 3-7 dní a déle (3%). Dále 92% turistů a návštěvníků si návštěvu regionu plánuje individuálně, pouze 4% využijí cestovní kanceláře a 4% přijíždí do regionu se školou, klubem, sdružením či s jinými

organizovanými skupinami. Podle převažujícího prostředí pobytu se v rámci Českého ráje jedná zejména o přírodní a vodní CR, a v menší míře o městský a venkovský druh CR. (CzechTourism, 2012; SČR, 2013)

5.2.3 Profil návštěvníků v Českém ráji

Podle šetření CzechTourism v etapě léto 2012 přijíždí do Českého ráje nejčastěji návštěvníci ze vzdálenosti více než 100 km. Co se týče dopravy turistů do lokality převažuje individuální automobilová doprava. Čtyři z pěti z nich přijeli v doprovodu partnera či přátel. Oproti létu roku 2011 přijelo do regionu více rodin s dětmi. V polovině případů se návštěvníci zdrželi jen 1 den. Ti kteří se zdrželi déle byli ubytováni zejména v penzionech (14%) nebo přenocovali u známých (11%) nebo v kempech (8%). Celkem 48% návštěvníků nebyli ubytováni vůbec. V restauracích se stravovalo 75% návštěvníků a jejich průměrná denní útrata se pohybovala okolo 500 Kč. (CzechTourism, 2012)

Oproti roku 2011 přijelo do regionu více tzv. prvnávštěvníků (z 21% na 23%). Informace o Českém ráji získávají návštěvníci nejčastěji z internetu (43%) a od příbuzných a známých (22%). Hlavním impulzem návštěvy pak bylo nejčastěji doporučení známých (26%) a vlastní dobrá zkušenost (43%). Co se týče spokojenosti návštěvníků s Českým rájem je ve srovnání s ostatními turistickými regiony vysoká (65% velmi spokojených návštěvníků). S místním orientačním značením, přístupem místních obyvatel, péčí o památky a turistické atraktivity, péčí o životní prostředí a čistotu a pořádek byli návštěvníci spokojeni. Nespokojeni byli s dopravní infrastrukturou a cenovou úrovní služeb. Přibližně 88% návštěvníků uvádí, že se někdy do regionu opět vrátí. (CzechTourism, 2012)

CzechTourism (2012) se také zaměřil na porovnání chování návštěvníků v letech 2010, 2011 a 2012. Hlavní zjištění je, že zastoupení individuální automobilové dopravy do regionu posiluje na úkor hromadné dopravy. Od roku 2010 dochází k mírnému nárůstu středně dlouhých pobytů (1-7 nocí) a tím k poklesu 1 denních výletů. V návaznosti na tuto skutečnost vzrostlo využívání ubytovacích zařízení.

6 Zatížení potenciálu cestovním ruchem

6.1 Prostorové rozložení potenciálu cestovního ruchu

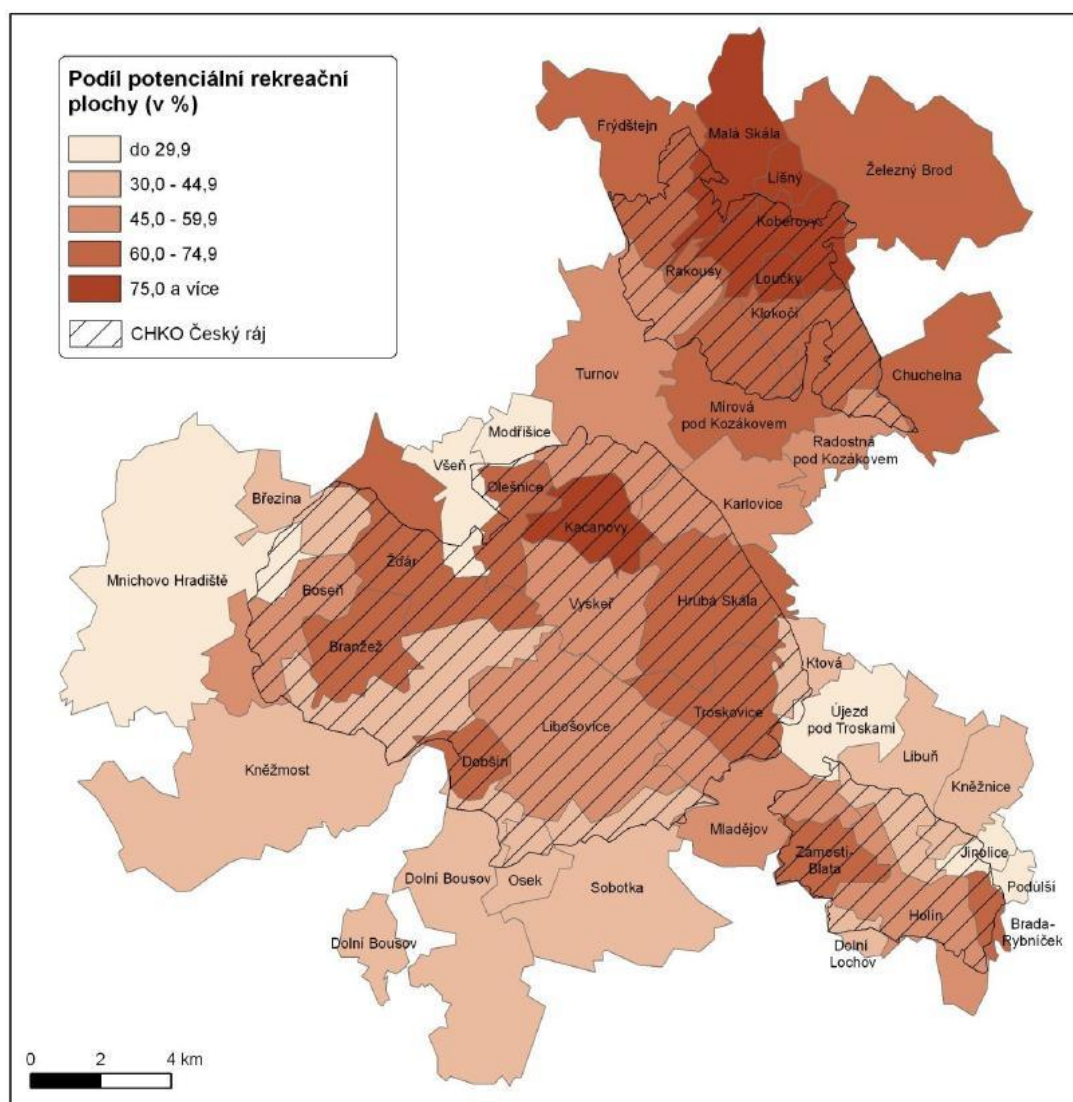
Analýza prostorové organizace potenciálu CR, je založena na prostorovém vyjádření polohy potenciálu CR v rámci jádrové části turistického regionu Český ráj pomocí mapového znázornění. Následně jsou tyto mapové výstupy vyhodnoceny a jsou určeny lokality s největší koncentrací a nejvýznamnějším potenciálem CR. Analýza hodnotí prostorovou organizaci přírodního i kulturně-historického potenciálu. Z důvodu jeho koncentrace zejména v jádrové oblasti turistického regionu, je zaměřena pozornost zejména na CHKO Český ráj.

6.1.1.1 Prostorová organizace přírodního potenciálu

Analýza rozložení přírodního potenciálu v rámci jádrové části TRČR je provedena na základě prostorové organizace potenciálu rekreační plochy a polohy chráněných, environmentálně cenných a jinak významných území. Prostorové rozmístění přírodního potenciálu je nejvýrazněji ovlivněno prostorovou organizací přírodních složek a ekosystémů. Složky krajiny, které mají zásadní pozitivní vliv na přírodní potenciál a následně pak atraktivitu pro CR, jsou to zejména lesy a zvláště chráněná území s vysokou environmentální a estetickou hodnotou krajiny. Další krajinné složky, které zvyšují atraktivitu krajiny jsou vodní plochy všech typů a mokřady. Další faktory ovlivňující atraktivitu pro CR jsou velikost, hustota a rozmanitost krajinných prvků, jejich vzájemné uspořádání, propojenost nebo izolovanost. (Jiří Vystoupil, Martin Šauer s kol.2011)

Potenciál rekreační plochy analyzuje, generalizuje a zhodnocuje přírodní předpoklady, které umožňují rozvoj CR . Rozložení aktivity CR a rekreace je většinou přímo ovlivněno charakterem rozložení přírodního potenciálu. PRP souhrnně znázorňuje vliv reliéfu, klimatu, hydrologických a biogeografických podmínek na celkový přírodní potenciál území, potažmo jeho reálnou využitelnost pro CR a rekreaci. Hodnota PRP je vyjádřena součtem rozlohy ploch, které jsou vhodné k využití CR a rekreací, který je následně vydělen rozlohou plochy území obce. Plochy vhodné pro využití CR a rekreaci jsou zalesněné a zatravněné plochy, sady, zahrady, vodní plochy a vodní toky. (VYSTOUPIL, 2006)

Obrázek 14: Potenciál rekreační plochy obcí jádrové zóny Českého ráje

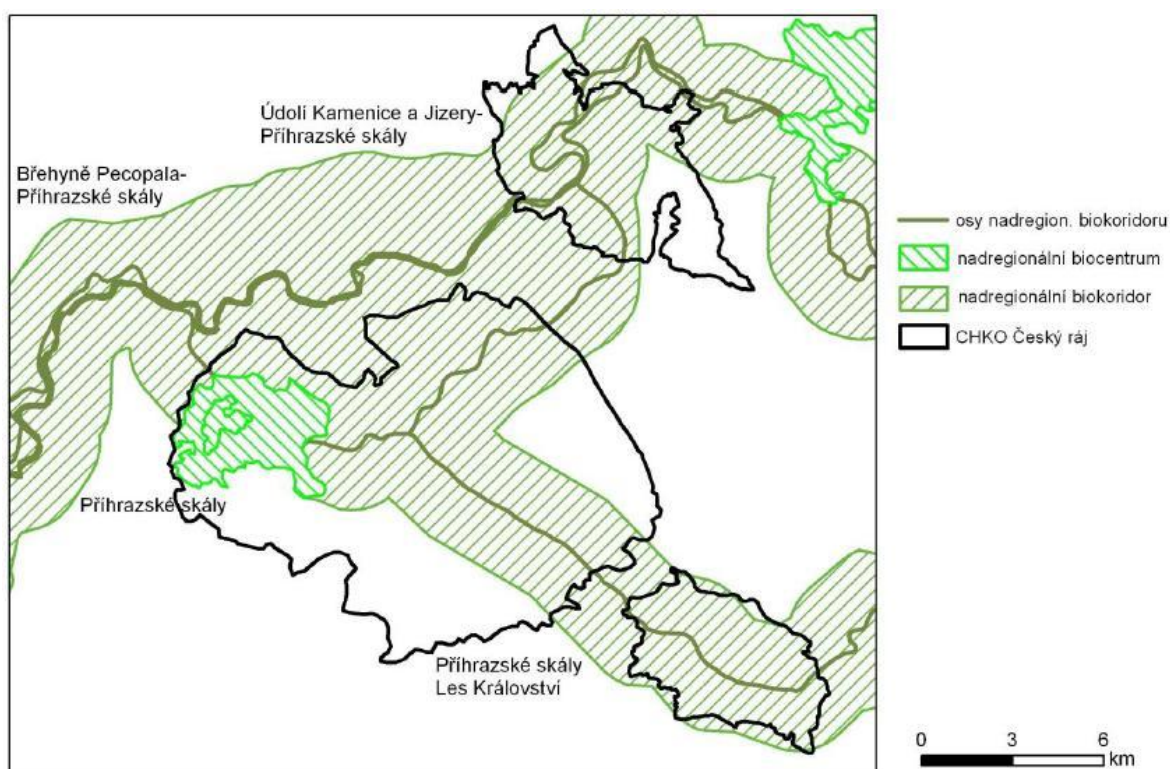

Zdroj: ČSÚ (2013), ArcGis 10.0

Nejnižší PRP je soustředěn na území obcí s významnější zemědělskou činností a menším podílem lesních ploch. Nejvyšší PRP se nachází zejména na území obcí v severní části CHKO, kde vyšší nadmořská výška spolu s členitostí reliéfu podmiňují vysoký podíl zalesněných ploch. Další území s poměrně vysokým PRP jsou zejména v oblastech, kde se nacházejí skalní města a větší vodní plochy.

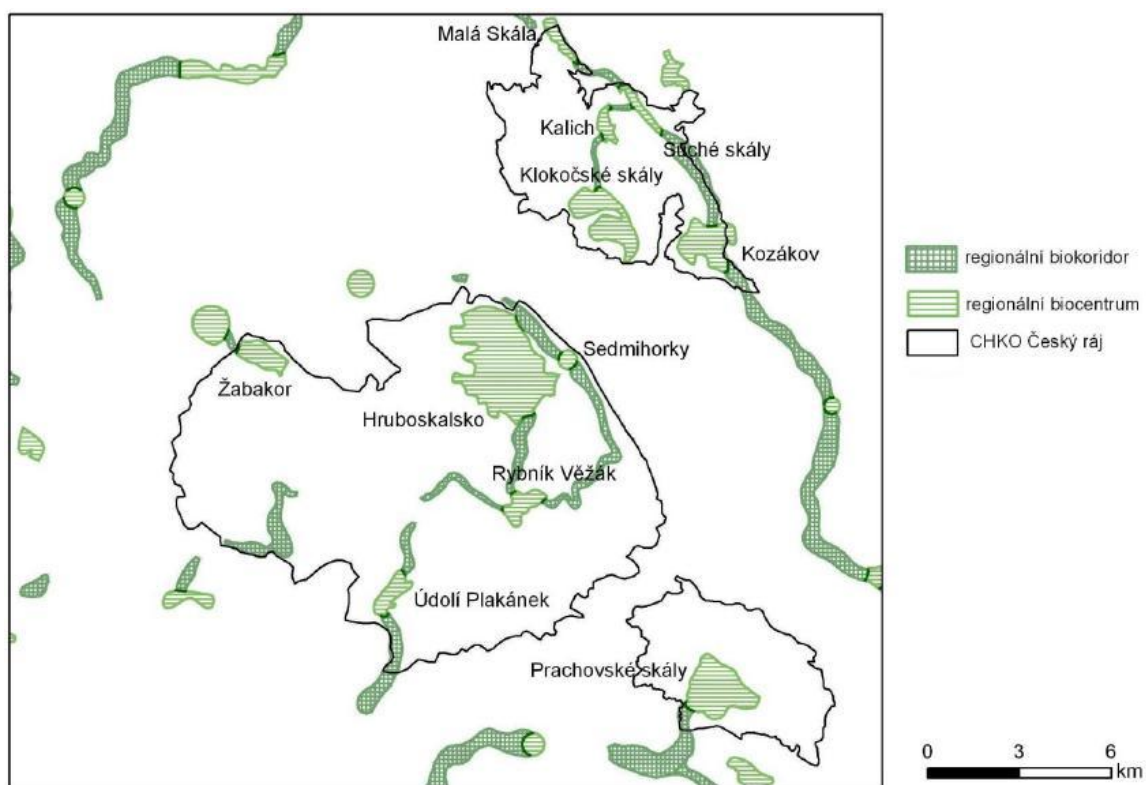
Významný přírodní potenciál představuje také územní systém ekologické stability. Na území Českého ráje se vyskytuje nadregionální biocentrum v oblasti Příhrazkých skal a zkrze celé území prochází nadregionální biokoridory. Dále se zde v tomto území vyskytuje mnoho regionálních biocenter a biokoridoriů. Regionální biocentra tvoří nejčastěji oblasti skalních měst nebo vodních ploch, které pak částečně propojují biokoridory.

Obrázek 15: Nadregionální ÚSES v území Českého ráje

Zdroj: CENIA (2013), ArcGis 10.0

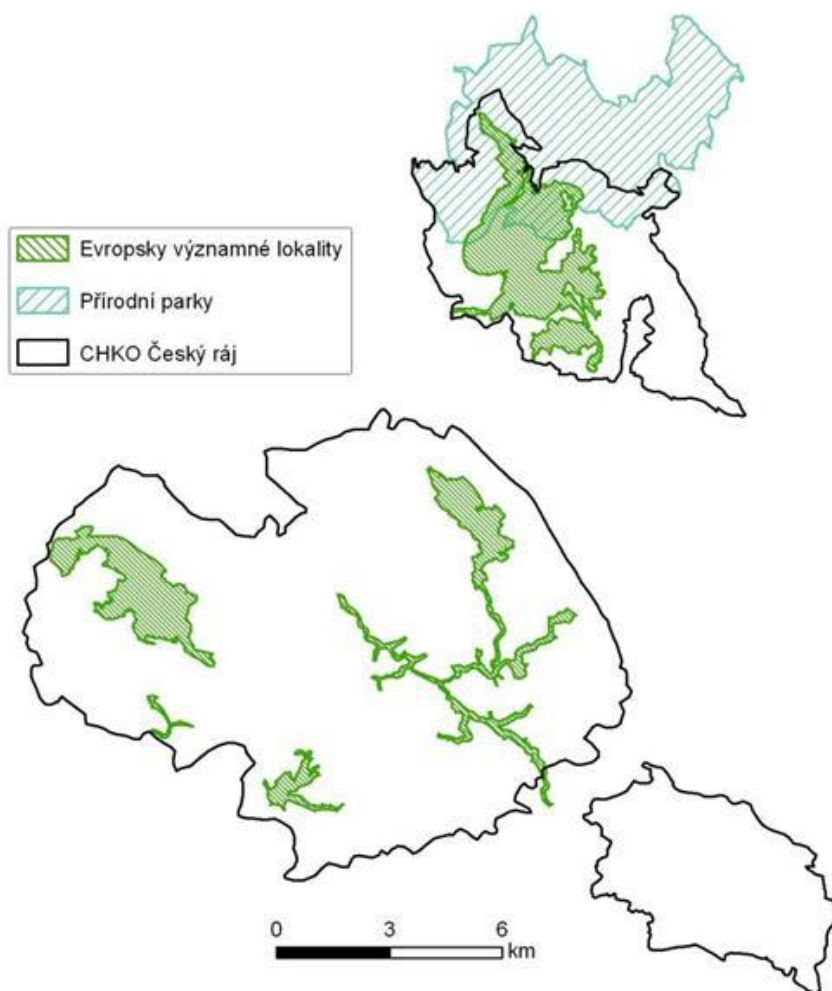
Obrázek 16: Regionální ÚSES v území Českého ráje

Zdroj: CENIA (2013), ArcGis 10.0

Přírodní potenciál také znázorňují Evropsky významné lokality v rámci soustavy NATURA 2000. Tyto území jsou cenná z pohledu fauny a flóry a jsou vyhlášeny v lokalitách Příhrazské skály, Údolí Plakánek, Hruboskalsko, údolí Žehrovky a Podtrosecká údolí a průlom Jizery u Rakous. Do oblasti Maloskalska zasahuje přírodní park.

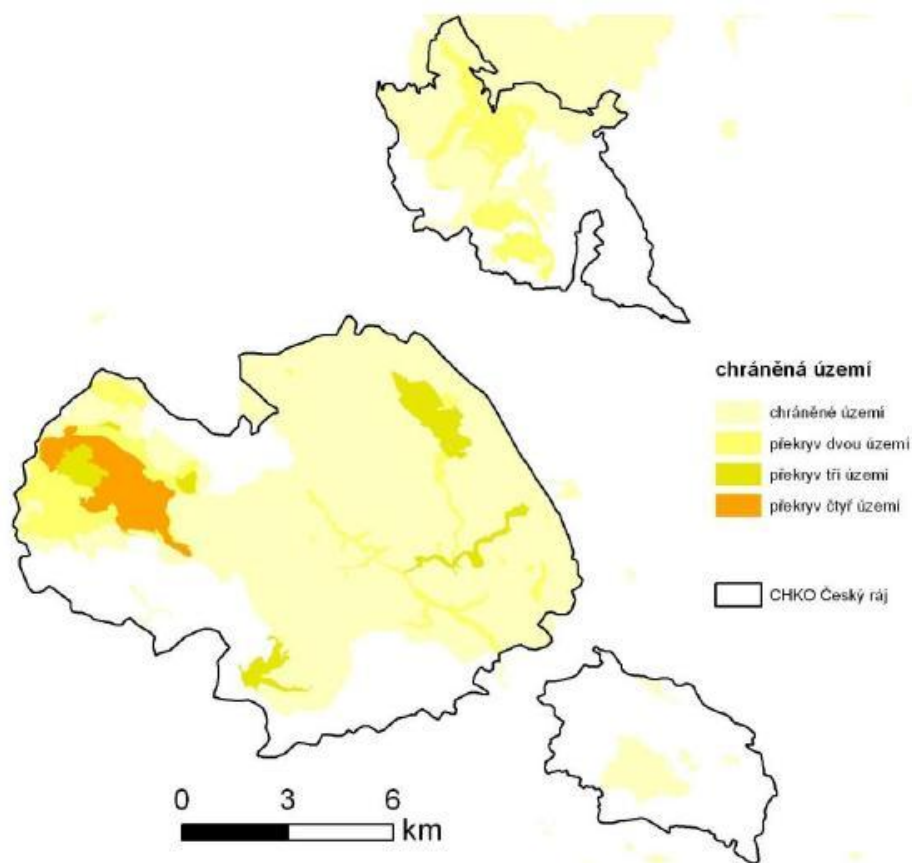
Obrázek 17: Evropsky významné lokality na území Českého ráje

Zdroj: CENIA (2003), ArcGis 10.0

Překryvem všech typů chráněných území je možné získat představu o rozložení přírodního potenciálu a jeho environmentálně nejceněnějších a nejcitlivějších částí. Výsledek překryvu částečně odpovídá zonaci CHKO Český ráj (Obrázek 10).

Obrázek 18: Překryv chráněných území v Českém ráji

Zdroj: CENIA (2003), ArcGis 10.0

Na základě rozmístění zvláště chráněných území, biocenter a biokoridorů ÚSES regionálního i nadregionálního významu, Evropsky významných lokalit a jiných environmentálně hodnotných území a hodnoty PRP, lze vymezit lokality s nejvyšší koncentrací přírodního potenciálu a zároveň nejvíce citlivé na zatížení CR. Lokality s nejvýznamnějším přírodním potenciálem jsou převážně skalní města Příhrázké skály, Prachovské skály, Hruboskalsko, Suché skály a lokality Kozákov, Trosky a Podtrosecká údolí. Menším, ale stále velmi významným přírodním potenciálem disponují lokality Klokočské skály, Údolí Plákanek, Borecké skály, skalní město Apolena, Bučiny u Rakous, Žabakor, Na Víně, Na Hranicích, Na Vápenci, Bažantník, Oldřichovický pseudo-krasový systém, V Dubech, Rybník Vražda, Oborská louka, Libunecké rašeliniště, Bažantnice u Loukova, Ostruženské rybníky a další menší lokality.

6.1.1.2 Prostorové rozložení kulturně-historického potenciálu

Kulturně-historický potenciál v území Českého ráje je tvořen zejména tvrzemi, hrady, zříceninami, zámky, městskými památkovými zónami, rozhledny, muzei, areály pro trávení volného času a dalšími atraktivitami vytvořené člověkem. Prostorové rozmístění kulturně-historického potenciálu znázorňuje obrázek 13 v kapitole sportovně-rekreační infrastruktury.

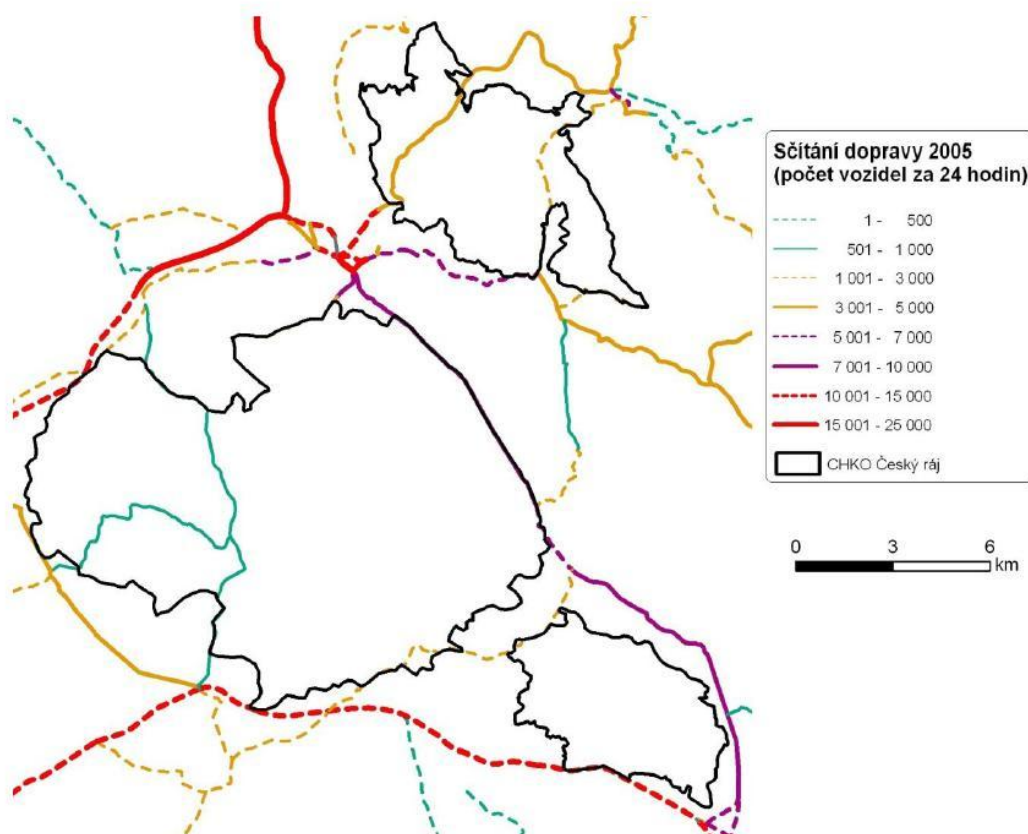
Území Českého ráje se vyznačuje vysokou koncentrací kulturně-historických památek na malém území stejně jak je tomu u přírodních atraktivit. Prostorová organizace kulturně-historického potenciálu koresponduje s prostorovou organizací přírodního potenciálu. Příčinou jsou vysoká atraktivita a geomorfologický charakter přírodního prostředí těchto oblastí, které v minulosti vedli ke stavbě významných staveb v těchto atraktivních územích. Proto je v současné době kulturně-historický potenciál velmi harmonicky přizpůsoben právě přírodnímu prostředí. Nejvíce kulturně-historických památek je situováno v okolí Hruboskalska, Maloskalska, Turnova, Příhrázkých skal, Kozákova a Sobotecka.

6.2 Zatížení potenciálu cestovním ruchem

Zatížení potenciálu CR v Českém ráji je analyzováno na základě zatížení silniční sítě, prostorového uspořádání cestní sítě (stezky a cyklostezky) a jejich zatížení CR, celkové návštěvnosti zejména kulturně-historických památek ale i přírodních atraktivit, dále na grafickém vyjádření turisticko-rekreačního zatížení a turisticko-rekreační funkce v rámci obcí. Zatížení potenciálu se dělí na plošné, bodové a liniové. Plošné zatížení se vyskytuje v přírodně cenných a atraktivních oblastech, které mají vysoký přírodní potenciál, bodové v místech kulturně-historického potenciálu v podobě kulturně-historických památek a liniové zatížení se projevuje v rámci cestní sítě pěších a cyklotras.

Zatížení území Českého ráje souvisí s charakterem a zatížením sítě silničních komunikací. V roce 2005 proběhlo měření intenzity silniční dopravy. Podle tohoto měření je nejvíce dopravně vytížená komunikace z Turnova do Liberce a komunikace z Turnova do Příšovic kde podle měření projelo za 24 hodin více než 15 tis. vozidel. Další úseky s vysokou intenzitou dopravního zatížení vedou z Turnova do Jičína, z Mladé Boleslavi do Příšovic a z Mladé Boleslavi do Jičína. Nejvíce zatížené komunikace regionu kopírují hranice jihovýchodní a jižní části CHKO. Jediná významná komunikace, která prochází skrze CHKO, je úsek mezi Turnovem a Železným Brodem, ale dopravní zatížení zde není tak výrazné.

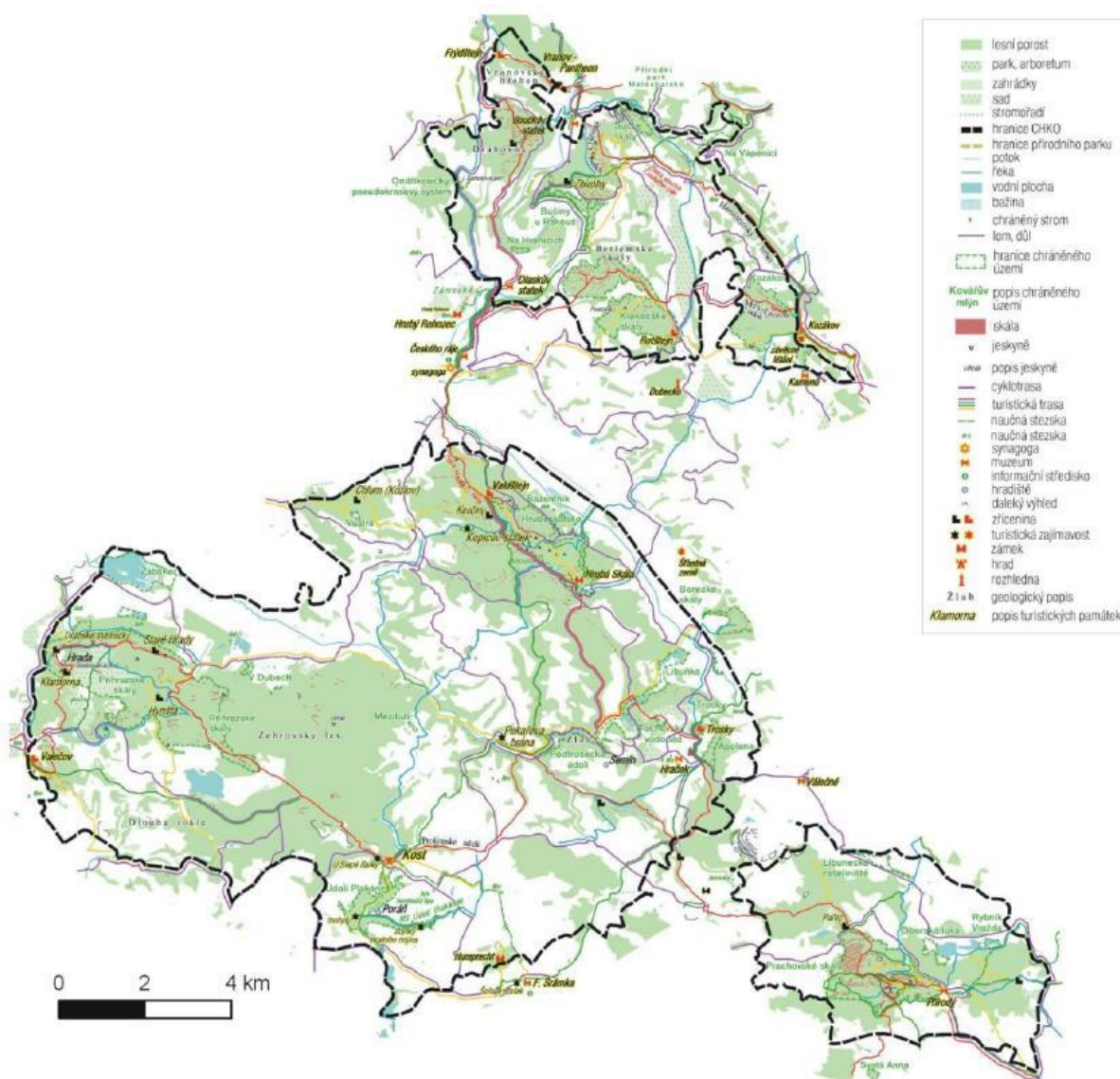
Obrázek 19: Vytížení silniční sítě v Českém ráji

Zdroj: CENIA (2013), ArcGis 10.0

Rozložení zatížení CR v území se také odvíjí od charakteru vedení cestní sítě v podobě pěších a cyklistických tras. Z následujících map je zřejmé, že cestní síť je nejhustější v oblastech s nejvýznamnějším potenciálem CR. Cesty jsou vedeny skrze chráněná území, příkladem jsou skalní města. Poté následuje mapa syntetizující cestní síť, památky a zonaci CHKO Český ráj.

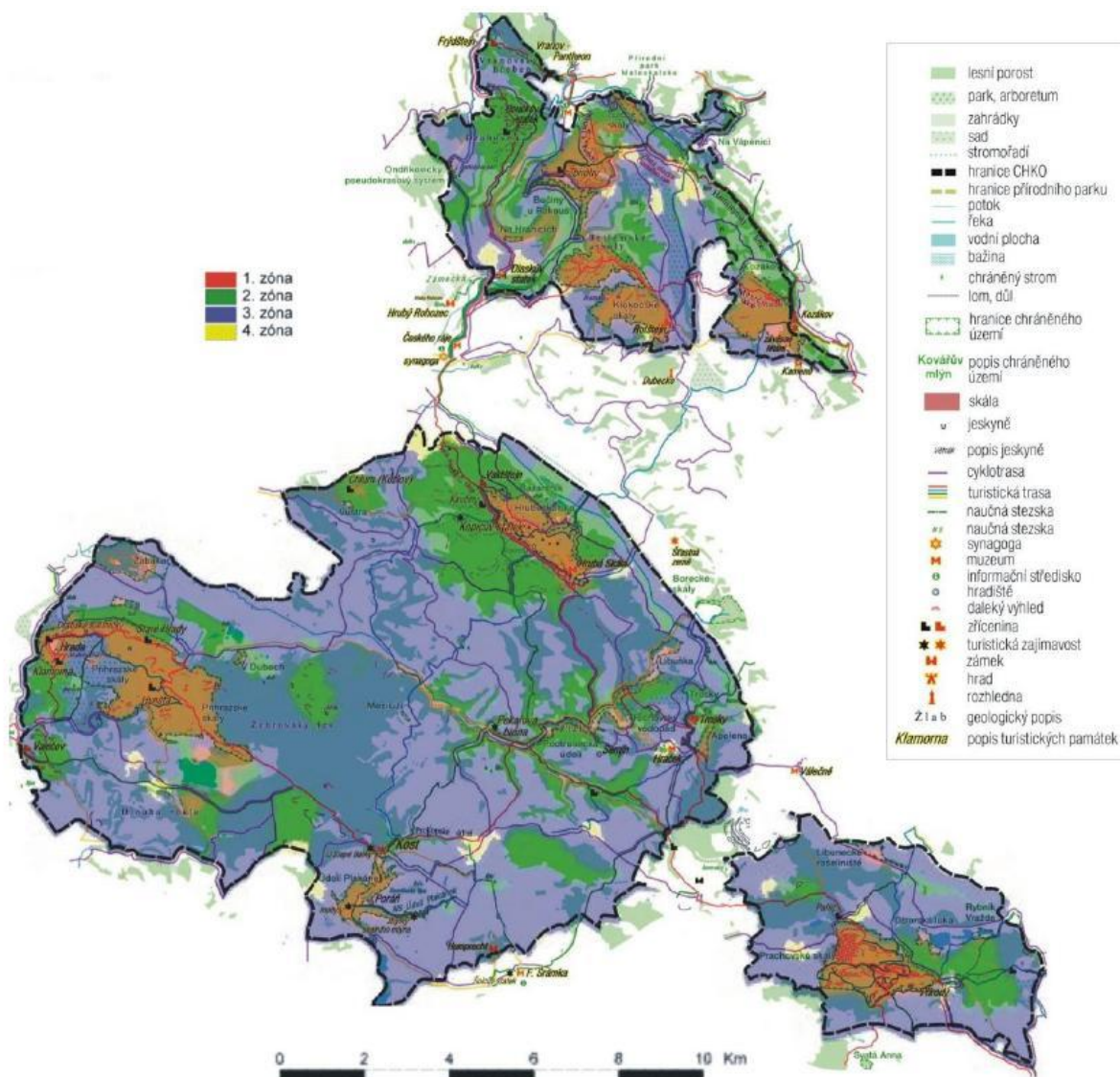
Obrázek 20: Infrastruktura cestní sítě a chráněná území v Českém ráji

Zdroj: Zdroj: podklad SHOCart, ArcGis 10.0

Nejhustější cestní síť turistické infrastruktury v podobě sportovně-rekreační infrastruktury je v oblastech Příhrazkých skal, Prachovských skal, Hruboskalska, v okolí Trosků a Podtrseckých údolí a okolí Kosti. Infrastruktura propojuje kulturně-historické památky skrze chráněná území, biocentra a biokoridory ÚSES, Evropsky významné lokality a jinak enviromentálně významná území. Z další mapy je patrné, že v 1 a 2. zóně stupně ochrany je zároveň cestní síť nejhustější. Tato prostorová organizace cestní sítě předurčuje největší zatížení těchto nejvíce chráněných zón.

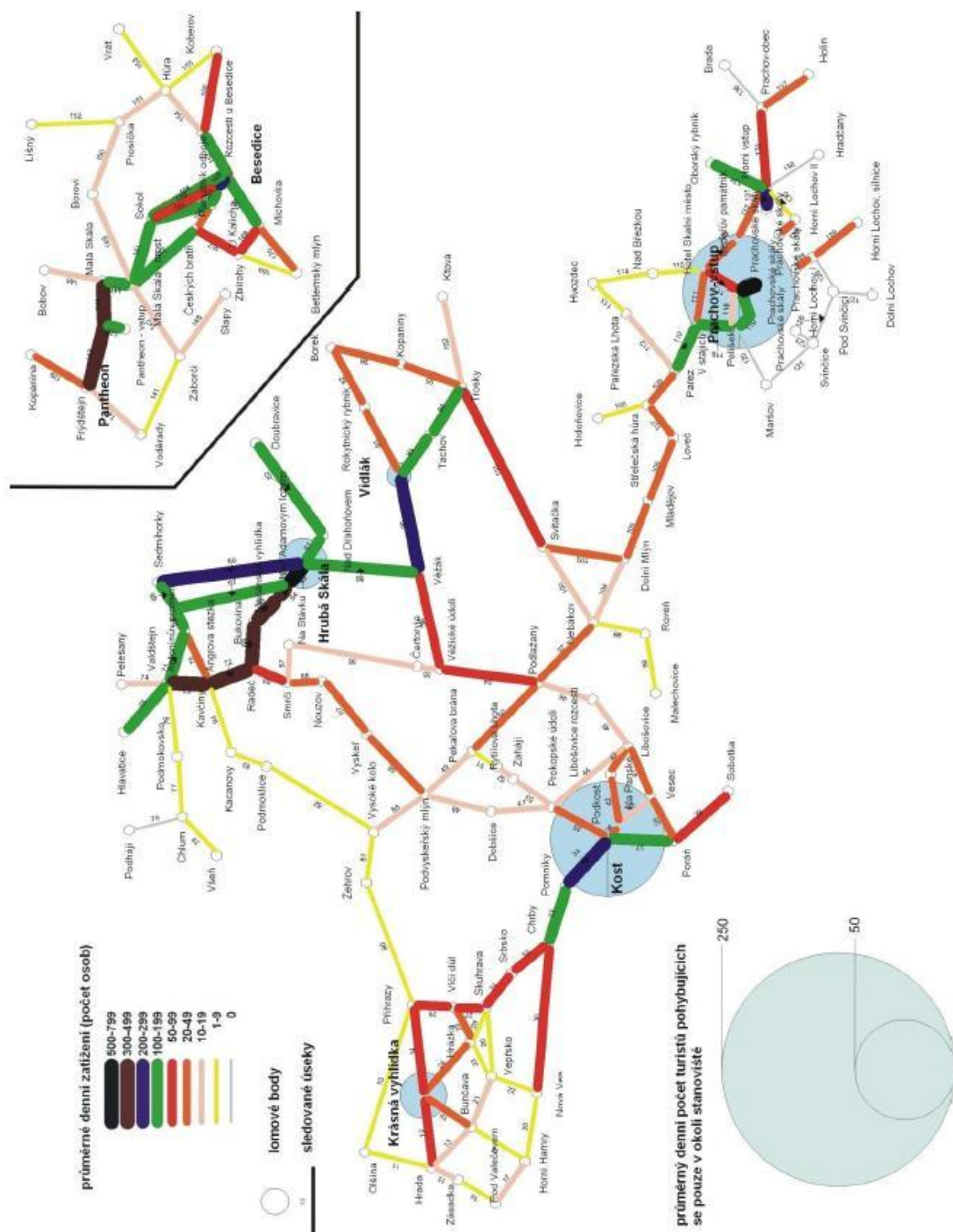
Obrázek 21: Infrastruktura cestní sítě a chráněná území v Českém ráji a zonace CHKO Český ráj

Zdroj: SCHKO (2003), podklad SHOCart, ArcGis 10.0

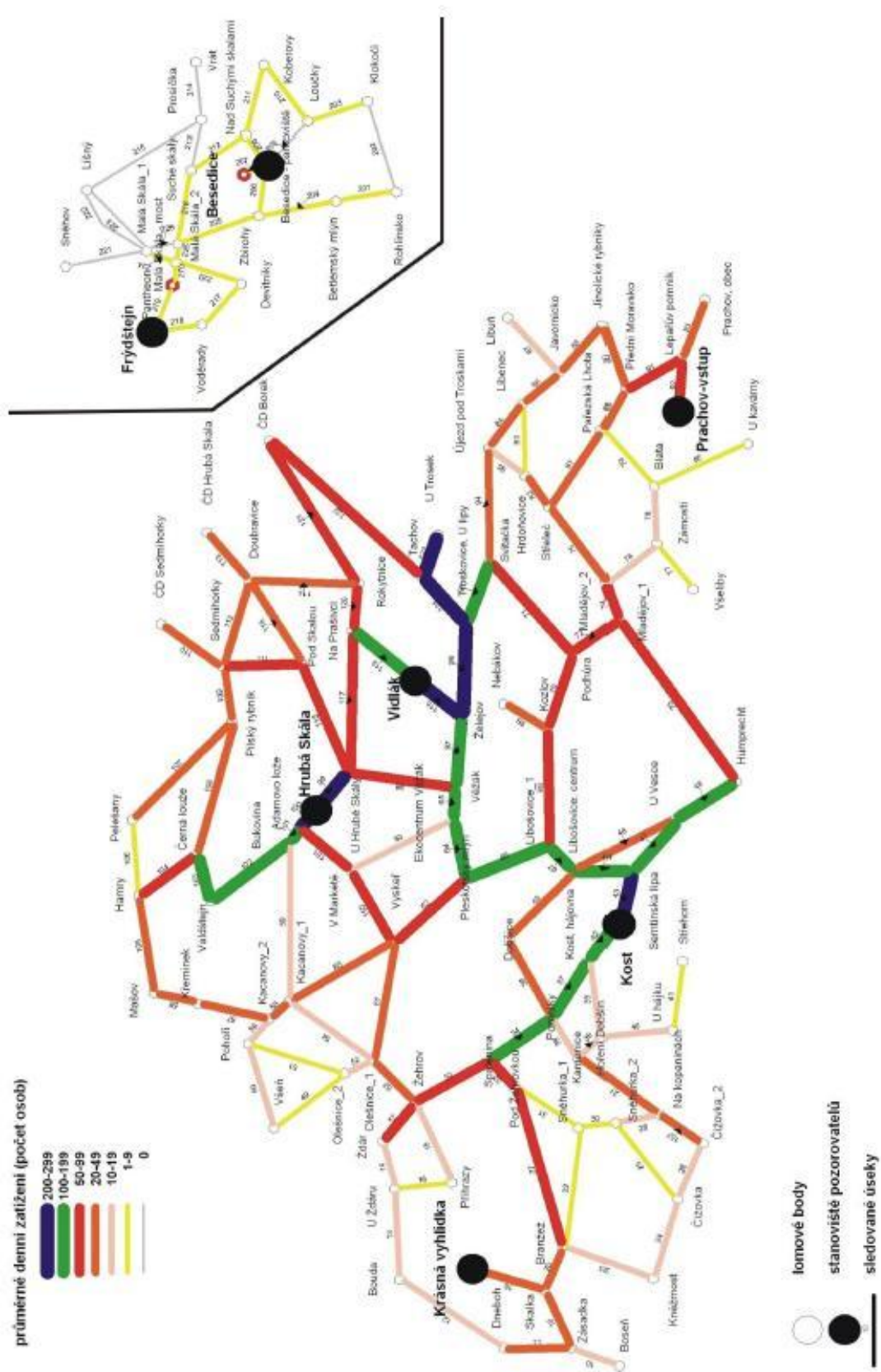
Podle schématu vytvořeného na základě terénního sčítání pohybu návštěvníků po turistických stezkách a cyklostezkách v letní sezóně v Českém ráji, jsou nejvíce nejvíce zatížené úseky, které procházejí skrz nejatraktivnější a nejdostupnější lokality a propojují je navzájem. Oblasti s nejintenzivnějším zatížením jsou Maloskalsko, Hruboskalsko, Prachovsko, Podtrosecká údolí a oblast v okolí Sobotky. Zatížení pěšími turisty je spíše bodového nebo plošného charakteru, jelikož délka trasy je zásadně kratší, než je tomu u cykloturistů a jejich pohyb je soustředěn zejména v okolí významných atraktivit. Zatížení cykloturistikou je spíše liniového charakteru, zatěžuje okolí atraktivních lokalit ale i trasy, které spojují významné atraktivity v území.

Obrázek 22: Schéma zatížení cestní sítě pěší turistikou v letní sezóně v Českém ráji

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006)

Obrázek 23: Schéma zatížení cestní sítě cykloturistikou v letní sezóně v Českém ráji

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006)

Návštěvnost turistických atraktivit, poskytuje přehled o bodovém turistickém zatížení. Nejvíce navštěvované atraktivity jsou zámky, hrady a snadno dostupné skalní města v blízkosti hlavních dopravních komunikací a větších měst. Největší návštěvnost vykazují lokality Mnichovohradištsko, Prachovsko, Hruboskalsko, okolí Trosek, Maloskalsko a Sobotecko.

Tabulka 1: Návštěvnost vybraných turistických atraktivit v roce 2012 v Českém ráji

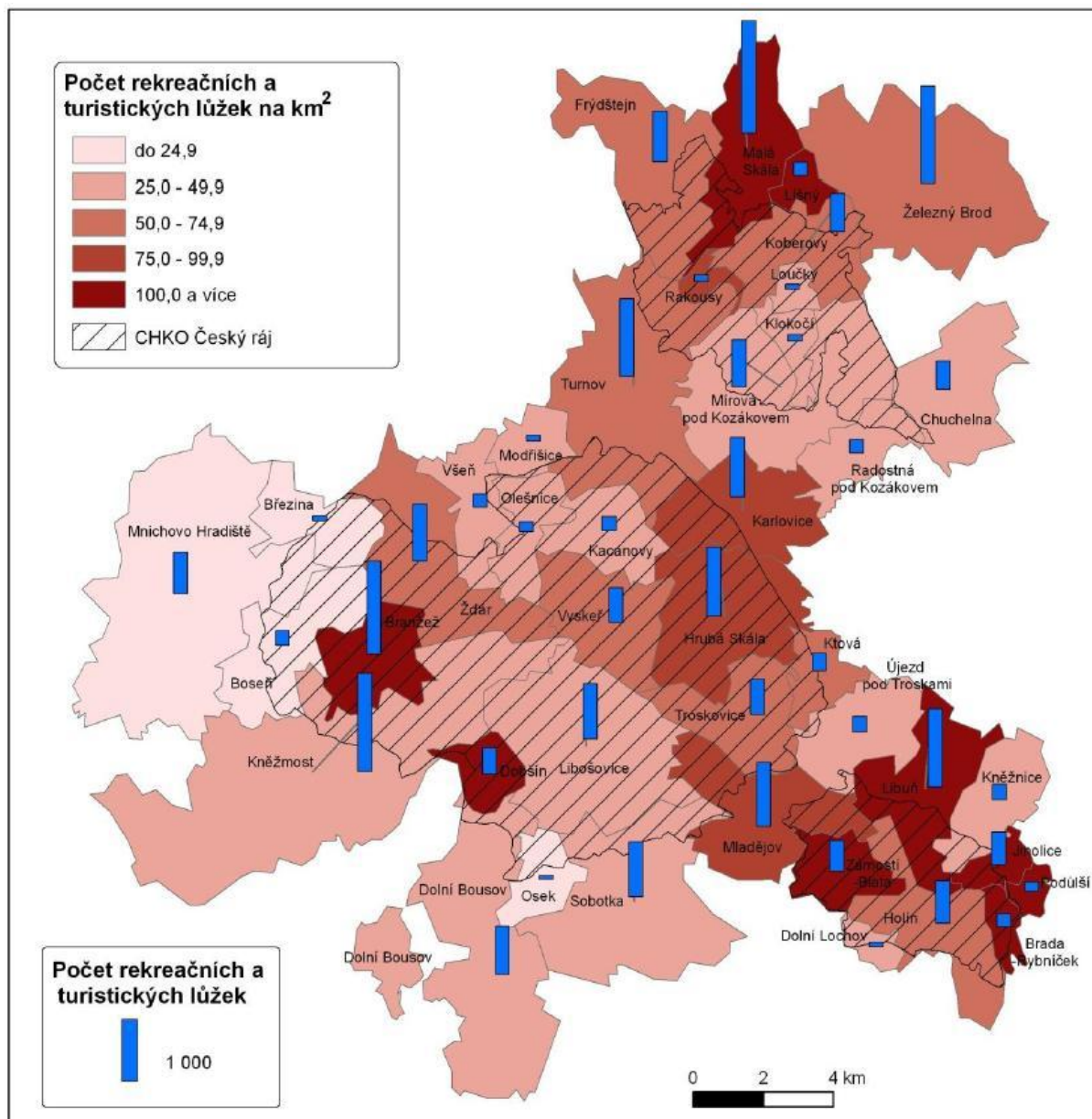
Turistická atraktivita	2012	Turistická atraktivita	2012
Zámek Dětenice	195000	Zámek Mnichovo Hradiště	17848
Prachovské skály	110000	Valečov	16062
Staré Hrady	103000	Rozhledna Kozákov	15549
Zámek Sychrov	106789	Hrad Rotštejn	13039
Trosky	98317	Dlaskův Statek	12091
Škoda Auto Muzeum	68743	Městské muzeum Lomnice n/P	11213
Boskovské Dolomitové jeskyně	64300	Městské muzeum Nová Paka	11531
Areál Šťasná země	63000	Zámek Hrubá Skála	6776
Hrad Valdštejn	61940	Pivovar Svijany	6100
Hrad Kost	49000	Drěvěná zvonice v Rovensku	6000
Zámek Humprecht	30102	Muzeum přírody Český ráj	5520
Muzeum Českého ráje	26555	Rozhledna na vrchu Tábor	4200
Frýdštejn	24092	Muzeum města Mnichovo Hradiště	3065
Státní zámek Hrubý rohozec	23733	Rozhledna Kopanina	2991
Vranov Panteon	18250	Synagoga Turnov	2234

Zdroj: SČR (2013)

Podle monitoringu návštěvnosti prováděné CzechTourismem je odhadováno, že Český ráj navštíví v měsíci červnu zhruba 13 tis. návštěvníků každý den a v srpnu více než 20 tis. za den. Tyto dva měsíce jsou z hlediska návštěvnosti nejintenzivnější a podílejí se na celkové návštěvnosti 40%. Průměrně navštíví každý návštěvník či turista 5,7 atraktivit. (CzechTourism, 2012)

Ukazatel turistiko-rekreačního zatížení vyjadřuje prostorové rozmístění intenzity zatížení CR a rekreací. TRZ je sestavena na základě počtu ubytovací kapacity území. Výpočet hodnoty TRZ se získá vydělením rozlohy území počtem turistických a rekreačních lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních a objektech individuální rekreace (4 lůžka na 1 objekt). Informace o počtu lůžek v HUZ lze získat z registru HUZ ČSÚ. Význam TRZ spočívá v možnosti koordinovat činnost spojenou s rozvojem CR, například strategické plánování, budování dopravní infrastruktury, zásobování atd.

Obrázek 24: Turisticko-rekreační zatížení obcí jádrové zóny Českého ráje

Zdroj: ČSÚ (2013, 1994), ArcGis 10.0

Podle Vystoupila (2006) lze intenzitu TRZ rozdělit do pěti úrovní. Průměr hodnoty TRZ pro Českou republiku je 25 turistických a rekreačních lůžek /km².

Nízké TRZ – 10 turistických a rekreačních lůžek / km²

Rozvojové TRZ – od 10 do 19,9 turistických a rekreačních lůžek / km²

Významné TRZ – od 20 do 34,9 turistických a rekreačních lůžek / km²

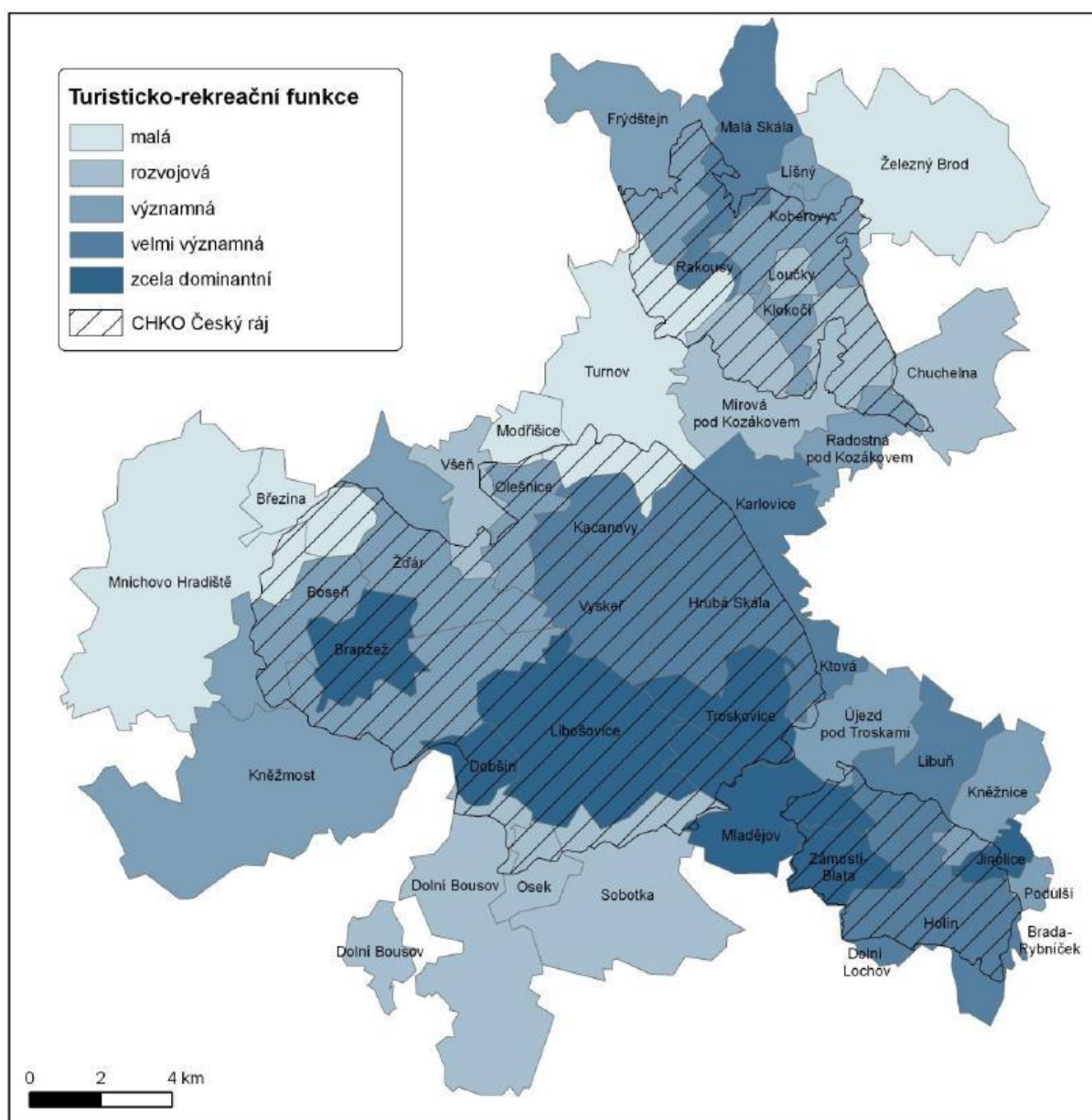
Velmi významné TRZ – od 35 do 49,9 turistických a rekreačních lůžek / km²

Zcela dominantní TRZ – od 50 a více turistických a rekreačních lůžek/ km²

Průměr TRZ v území Českého ráje dosahuje přibližně 59 turistických a rekreačních lůžek/km², což je více než dvakrát vyšší hodnota než je průměr České republiky. Rozmístění intenzity TRZ odráží prostorové rozložení potenciálu CR v území a jeho atraktivit. Nejzatíženější lokality jsou uvnitř CHKO a jedná se zejména o Hruboskalsko, Maloskalsko, Prachovsko, Jinolické rybníky, obce Dobšín a Branžež. Nejvyšších hodnot TRZ tedy dosahují oblasti významných skalních měst a okolí vodních ploch, kde je výrazně vysoká intenzita chatové rekreace. S hodnotou turisticko-rekreačního zatížení souvisí potřeba stanovit hranici turisticko-rekreační únosnosti v enviromentálně cenných a citlivých územích. Podle monitoringu návštěvnosti v Českém ráji je předpokládáno, že se vytižení celkových ubytovacích kapacit v hlavní letní sezóně pohybuje mezi 50-80%. (VYSTOUPIL, 2006; CzechTourism, 2012)

Další ukazatel, který znázorňuje intenzitu aktivity a zatížení CR a její prostorové rozmístění je turisticko-rekreační funkce. Tato hodnota se vztahuje k území obcí a je vypočítávána na základě podílu celkového počtu turistických a rekreačních lůžek v HUZ i v objektech individuální rekreace a počtu obyvatel, kteří mají v obci trvalé bydliště. Tento ukazatel je ovlivněn mírou využití ubytovací kapacity, provozovanými formami CR a sezónností. Výsledná hodnota je nejvíce ovlivněna počtem objektů individuální rekreace (chalupy, chaty, rekreační byty). V České republice je mezi počtem objektů individuální rekreace a počtem lůžek v HUZ průměrný poměr 3:1. V Českém ráji je tento poměr 2:1. (Vystoupil, 2006)

Obrázek 25: Turisticko-rekreační funkce obcí jádrové zóny Českého ráje

Zdroj: ČSÚ (1994, 2010, 2013), ArcGis 10.0

Klasifikace intenzity TRF do pěti úrovní podle Vystoupila (2006).

Malá TRF – méně než 25 turistických a rekreačních lůžek na km²

Rozvojová TRF – od 26 do 50 turistických a rekreačních lůžek na km²

Významná TRF – od 51 do 100 turistických a rekreačních lůžek na km²

Velmi významná TRF – od 101 do 200 turistických a rekreačních lůžek na km²

Dominantní TRF – 201 a více turistických a rekreačních lůžek na km²

Dominantní TRF dosahují opět území s významným potenciálem CR, kde se koncentrují atraktivita CR, nebo území menších obcí. Zcela dominantní TRF vykazují oblasti s možnostmi rekreace u vody a obce vesnického charakteru v jižní části CHKO, kde počet trvale bydlících obyvatel většinou nepřesáhne 500. Funkce těchto obcí se tedy díky CR postupně transformuje z obytně-výrobní přes obytně-rekreační na rekreační. Dominantní TRF území je také v oblasti Trosek, Prachovských skal a Maloskalska a v údolí Jizery. Velmi významnou TRF také vykazuje Hruboskalsko a obce v okolí Maloskalska.

Z předchozích analýz je zřejmé, že lokality s nejvýznamnějším zatížením CR jsou zároveň lokality s největším potenciálem CR a zároveň environmentálně nejcennější a na zatížení nejcitlivější. Nejvíce zatížená jsou tedy skalní města Prachovské skály a Hruboskalsko a jejich okolí, což je dáno velmi vysokým přírodním potenciálem a velkým počtem kulturně-historických památek v jejich blízkosti. Další významně zatížené lokality jsou Příhrazské skály, Suché skály, Trosky a Podtrosecká údolí, méně významně pak Komárovský rybník, Údolí Plakánek, Maloskalsko, Bučiny u Rakous, Besedické skály a skalní město Apolena. Nejméně jsou zatížené jsou lokality Kozákov, západní část Příhrazských skal, Klokočské skály a Turnovsko. Nejvýznamnější liniové zatížení je na ose Hrubá Skála-Trosky na Hruboskalku, Frýdštejn-Besedice na Maloskalsku, Pařez-Muzeum přírody v Prachovských skalách a na ose Příhrazské skály-hrad Kost na Sobotecku.

Životní prostředí Českého ráje je environmentálně velmi křehké a tím i citlivé na působení vnějších vlivů. Tato oblast je turisticky a rekreačně využívána více než 100 let. Intenzivní zatížení CR a rekreací bylo vždy pro toto území typické a obecně nebylo donedávna považováno za problém. Avšak v poslední době, kdy začali být škody na životním prostředí sledovány a zároveň roste intenzita CR a tím i zatížení přírodního prostředí, je patrné, že k určitým škodám dochází. Jelikož dosud nemá OCR v regionu účinné nástroje či techniky jak ovlivnit pohyb a chování turistů a návštěvníků, jsou nejvíce zatěžovány a poškozovány nejcitlivější lokality s nejvyšší environmentální hodnotou. Obecně tedy lze říci že, prostorové uspořádání přírodního, kulturně-historického potenciálu a charakter infrastruktury turistických tras a cyklotras přímo odráží rozložení zatížení cestovním ruchem a rekreací. Z pohledu udržitelnosti CR a zachování současného stavu přírodních a kulturně-historických hodnot a potenciálu území, je tato situace dlouhodobě neudržitelná.

7 Kapacita území turistického regionu Český ráj a udržitelnost CR

Rozvoj CR s sebou přináší řadu vlivů na přírodní a socio-kulturní prostředí. Tyto vlivy jsou narozdíl od ostatních hospodářských odvětví dosud málo sledované, jelikož jsou více komplexní, přímo nezřetelné a mohou být i nehmotné povahy a jejich monitorování není snadné. Ovšem CR a rekreace patří k nejrychleji rostoucím hospodářským odvětvím ve světě a tyto vlivy v poslední době výrazně narůstají, a proto je zde stále větší potřeba je sledovat. Vlivy mohou být pozitivního i negativního charakteru, přičemž čím později se začne přistupovat k CR komplexně a systematicky, bývá odstraňování negativních vlivů finančně i organizačně náročnější. (Pásková 2009)

Český ráj je tradiční turistický region a zápis jeho nejatraktivnějších a zároveň environmentálně nejcitlivějších částí na Seznam kulturního dědictví UNESCO může vést k významným změnám forem CR a nárůstu intenzity CR v tomto území. Příčiny nežádoucích dopadů CR spočívají v charakteru prostorové koncentrace CR v regionu a sezónnosti CR. Tyto dvě skutečnosti působí synergicky a představují tak klíčovou příčinu nežádoucích dopadů CR, což je výzva pro destinační management Českého ráje.

Díky rozmanitosti a hodnotě potenciálu patří území Českého ráje k nejvíce vyhledávaným turistickým destinacím v České republice. V rámci území Českého ráje existuje společenský konsensus široké veřejnosti, zastávající nutnost rozvoje při udržení současného stavu přírodního a kulturního dědictví pro stávající i budoucí generace rezidentů i návštěvníků. Charakter oblasti v podobě přirozené ucelenosti a geomorfologického charakteru skalních měst a historického vývoje v jejich okolí, výrazně omezuje turisticky únosnou kapacitu tohoto území. V tomto ohledu je oblast Českého ráje mnohem více zranitelnější než většina turistických destinací v České republice. Přírodní a kulturní přitažlivost celého regionu, zápis na Seznam přírodního dědictví UNESCO a jeho geografická poloha umožňující snadnou dostupnost, předurčuje toto území k velmi vysoké návštěvnosti doprovázené všemi dopady CR s ní spojených. S ohledem na výše zmíněná fakta je zřejmé, že rozvoj CR v Českém ráji musí podléhat zvláštnímu ochrannému režimu. Přičemž účelem není bránění či omezování žádoucího společenského rozvoje souvisejícím s rozvojem CR, ale zabránění narušení či degradace podstaty přírodních a kulturních hodnot. (Pásková, 2003)

Dokument, který je výsledkem Summitu Země 1992 Agenda 21 pro CR, zdůrazňuje nutnost brát zřetel na kvantitativní i kvalitativní aspekty rozvoje CR z hlediska jeho únosnosti pro dané území. V tomto dokumentu je uznán ohromný potenciál rozvoje CR, který může vést k ekonomické prosperitě i zlepšení stavu životního prostředí. Avšak v případě slabého destinačního managementu může vést rozvoj CR k poškození zdrojů, na kterých je CR závislý. (Pásková, 2003)

Podmínkou udržitelného CR je dlouhodobý přínos pro všechny účastníky CR, přičemž únosnost či udržitelnost CR je třeba hodnotit na základě stanovisek odborníků, ale i názorů residentů a návštěvníků území. Pro efektivní práci destinačního managementu je nutné rozšířit klasický informační systém na informačně monitorovací systém. Tento systém by mohl poskytovat informace o zpětné vazbě rozvojových aktivit a umožnit sledovat dopady změn vyvolaných aktivitami CR a míru jejich únosnosti pro dané území nebo přijatelnost pro místní komunity v něm žijících. Kapitál CR v podobě přírodního a kulturního dědictví má jako každý jiný kapitál určitou hranici či kritickou míru jeho využívání a při překročení této hranice dochází k poškození základních hodnot a parametrů tohoto kapitálu. Snížení hodnoty vstupního kapitálu CR má za následek snížení kvality výstupu, potažmo produktu CR. Problémem je skutečnost, že převažuje oportunistické chápání této situace, kdy jsou zde snahy o maximalizaci využití kapitálu CR a minimalizaci zodpovědnosti za jeho údržbu. (Pásková, 2003)

7.1 Monitoring změn vyvolaných CR v Českém ráji

„Hledání únosných mezí rozvoje potenciálu území destinace Český ráj čili nalézání udržitelné míry aktivace jeho turistického potenciálu musí představovat integrální součást jejího systematického plánovitého rozvoje“ (Kapacita území turistického regionu Česká ráj pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu, M. Pásková, 2003, s. 2). Podle Páskové (2003) je nutné vytvořit instrument, který by usnadňoval pochopení a usměrňování procesu změn vyvolaných CR na území Českého ráje. Dále zdůrazňuje nezbytnost zjištění hodnoty turistického zatížení sledováním návštěvnosti a pomocí analýzy geologických, botanických a zoologických parametrů, terénního šetření a výsledků dotazníkového šetření rezidentů a návštěvníků určení všech dimenzí únosné kapacity nejcitlivějších lokalit, v případě Českého ráje některého skalního města. Na základě porovnání těchto hodnot následuje určení míry nasycení únosné kapacity a stanovení žádoucí hodnoty turisticky únosné kapacity v řešeném území. Pak je nutné identifikovat úkazy, které mohou indikovat spuštění procesu nežádoucích změn a výběr ukazatelů, jejichž hodnota má být sledována.

Tabulka 2: Indikátory vybrané správou CHKO pro monitoring změn vyvolaných CR

Ukazatel	Sledovaná charakteristika	Sběr dat
Stres	Zatížení hrdlových bodů a extrémně zatížených lokalit	Sčítání procházejících, počty prodaných vstupenek
Intenzita užívání	počty osob/ha nebo km cest v hlavní sezóně	Sčítání procházejících, počty prodaných vstupenek
Sociální dopady	Poměr počtu turistů a místních obyvatel	Počty lůžek, počty objektů individuální rekreace, počty trvale hlášených obyvatel
Kontrola rozvoje	Kvalita územně plánovací dokumentace	Existence závazných regulačních limitů v územních plánech obcí a regulačních plánech
	Změna využívání území	nárůst zastavěných ploch, počty zahajovaných novostaveb
Proces plánování	existence rozvojového plánu cestovního ruchu a jeho naplňování	pravidelné vyhodnocení
Kritické ekosystémy (dopad na přírodu)	počty vzácných (ohrožených) biologických druhů	inventarizace
	hlášená poškození skalních povrchů	hlášení o poškození
	hluková zátěž	měření
	poškození vegetačního krytu	průběžné vyhodnocování
Spokojenost návštěvníků	míra spokojenosti návštěvníků	pravidelná dotazníková šetření
Spokojenost místních obyvatel	míra spokojenosti místních obyvatel	pravidelný monitoring faktorů spokojenosti

Zdroj: PÁSKOVÁ, M. (2003)

V Českém ráji jsou dopady způsobené vlivem CR sledovány na základě několika ukazatelů, které správa CHKO vybrala z možností indikátorů stanovených UNWTO v roce 1992. Sledování míry dosažení stanovených hodnot únosné kapacity je důležitým prvkem pro rozhodovací procesy destinačního managementu a správu jednotlivých objektů či prostranství skalních měst, jelikož sledování dosažení jednotlivých složek únosné kapacity území umožňuje identifikovat potencionální ohrožení a posuzování příčinných vztahů mezi rozvojem CR a přírodním a společenským prostředím. (SCHKO, 2003)

Monitorování indikátorů únosné kapacity území a udržitelnosti rozvoje CR umožňuje optimalizaci dopadů CR a preventivní podchycení jeho negativních vlivů, což je důležité pro udržení zdravého vývoje destinace. Bez sledování těchto indikátorů by mohlo dojít k situaci, kdy se negativní dopady projeví až úpadkem destinace, kdy je možné tyto dopady jen tlumit, ne systematicky odstraňovat. (Pásková, 2003)

Základním ukazatelem fyzického zatížení nejcitlivějších lokalit v Českém ráji, tedy skalních měst, je počet návštěvníků za určité časové období. Tento ukazatel sleduje zatížení hrdlových bodů, což jsou v rámci nejcitlivějších lokalit místa, která mají nejnižší zátěžovou toleranci. Další ukazatel hodnotící fyzické zatížení území je založen na monitorování zatížení cestní sítě, což je měřeno na základě počtu návštěvníků na km cesty nebo v případě, že je cestní síť hustá na učenou plošnou jednotku. (Pásková, 2003)

Ukazatel postihující celkové zatížení území CR je hodnota Defertovy funkce, která je vypočítána na základě poměru mezi hustotou lůžek a počtem obyvatel v území. Tento ukazatel má výraznou pomocnou funkci při plánování ubytovacích kapacit a infrastruktury. Navíc odráží celkové fyzické i socio-kulturní zatížení řešeného území. Jeho nevýhodou je, že nepostihuje neregistrované ubytovací kapacity a jednodenní návštěvníky. (Pásková, 2003)

Udržitelnost rozvoje CR je také ovlivněna územním rozvojem oblasti, zejména novou výstavbou, nastavováním a dodržováním určitých regulačních limitů v územních plánech, a proto je nutné sledovat a kontrolovat kvalitu územně plánovací dokumentace a změny využívání území. V rámci udržitelnosti CR je také třeba sledovat proces plánování v oblasti rozvoje CR, jeho kvalitu a míru naplnění, a průběžně ho hodnotit a aktualizovat. (Pásková, 2003)

Ukazatel hodnotící dopady na ekosystémy je důležitý z pohledu určení hranice únosné kapacity území a sledování změn vyvolaných zatížením CR. Tyto indikátory jsou sledovány také v souvislosti s modelem LAC, tedy konceptem akceptovatelných změn. Zavedení tohoto modelu umožňuje kombinaci „tvrdšího“ s „měkčím“ přístupem společensky i odborně přijatelných změn. Na rozdíl od tvrdého přístupu, který zastává regulační a restriktivní metody v podobě nastavení limitů rozvoje CR, měkký přístup se snaží najít a popsat přijatelné změny parametrů biosféry a následně je sleduje a monitoruje. Podstatou metody LAC je tedy sledování symptomů nežádoucího vývoje území v podobě projevů nežádoucích změn vyvolaných aktivitami CR, namísto pevné limitace návštěvnosti území nebo regulace objemu rozvoje CR. (Pásková, 2003)

Kvalitativní ukazatel únosné kapacity území je kvalita návštěvnického zážitku, která je zjišťována na základě šetření spokojenosti návštěvníků území. Další ukazatel, který sleduje kvalitativní dopady rozvoje CR zejména změny v socio-kulturním prostředí je tzv. irindex (Doxeyho iritační index), který je založený na monitoringu spokojenost místních obyvatel. Tento ukazatel by měl částečně postihnout socio-kulturní dopady v podobě procesu dualizace společnosti (rozdělování, marginalizace obyvatel), turismifikace (poturištění sídel), inscenizace a folklorizace (předvádění kultury pro účely CR) a stereotypizace kultury způsobené přítomností CR v území. (Pásková, 2003)

7.2 Dopady rozvoje CR v Českém ráji

Z obsahu předchozích kapitoly je zřejmé, že v Českém ráji jsou sledovány dopady CR na životní i socio-kulturní prostředí. Podle výsledků monitoringu ukazatelů změn vyvolaných rozvojem CR v Českém ráji projevují negativní dopady zejména na životní prostředí. Socio-kulturní dopady se prozatím projevují spíše v pozitivním smyslu, v podobě oživení tradic, řemesel, pořádání kulturních a společenských akcí a ekonomických přínosů pro místní ekonomiku a komunity v podobě zvýšené zaměstnanosti v CR a počtu podnikatelů v oblasti CR. Za negativní socio-kulturní dopad se dá považovat snížení návštěvnického zážitku související s vysokou koncentrací návštěvníků v některých lokalitách, avšak hodnocení spokojenosti návštěvníků zatím dosahuje poměrně vysokých hodnot a proto není tento negativní vliv tak zásadní jako negativní vlivy na životní prostředí. Následuje tedy analýza zjištěných negativních dopadů v rámci poškozování ekosystémů a životního prostředí způsobené vysokou intenzitou turistického zatížení.

7.2.1 Dopady CR na životní prostředí v Českém ráji

Negativní vlivy na životní prostředí a ekosystémy se v Českém ráji projevují v nejvíce citlivých a turismem zatížených lokalitách. Škody jsou tedy zjištěny v intenzivně turisticky využívaných oblastech zejména ve skalních městech, v přístupových a hrdlových místech atraktivních lokalit, v oblastech intenzivní rekreace a poškozeny jsou i cestní síť a jejich okolí. Škody způsobené zatížením CR v životním prostředí se dají rozdělit do několika skupin dle typu poškození.

Prvním typem je poškozování terénů s nivními, sprašovými, písčítými a nepískovcovými podklady. V oblasti s nivními půdami se přírodní prostředí vyrovnává se škodami následkem zátěže poměrně snadno, jelikož jsou tyto půdy často zamokřovány a rychle zarůstají a stopy po lidské činnosti mizí po několika letech. Problém v těchto oblastech je ale šíření nepůvodních invazních druhů podél cest. Sprašové půdy představují ochranný kryt snadno erodovatelných půd skalních měst, zde je příčinou hrozby zejména lesní hospodářství, díky kterému v minulosti docházelo ke splavení sprašových půd ve velkém rozsahu. Zatížením CR však tyto půdy výrazně netrpí, protože mají celkem solidní schopnost regenerace vegetačního krytu. Mnohem horší je situace vyvolaná zatížením v oblastech s písčítými půdami, kde škody na těchto terénech představují většinou inverzibilní změny a nepatrný nárůst zátěže nad hranici únosnosti zapříčiňuje nastartování intenzivní lokální až plošné eroze, která v případě neodstranění příčiny probíhá velmi rychle a přirozené erozní procesy jsou tak urychleny o několik řádů. Tyto erozní poškození jsou nevratná a vzniká tak nová kvalita reliéfu lokality. Následky turistického zatížení na těchto terénech se již na některých místech v Českém ráji objevily, například na Hrubé Skále, kde došlo k odnosu několika výškových metrů písčité cesty, ale i na mnoha dalších místech. Závažné poškození je zaznamenáváno i na v Českém ráji méně rozšířených půdách s nepískovcovými podklady tedy na čedičových pokladech. Škody jsou způsobené především

sešlapem měkké půdy až na skalní podloží a následně dochází k jejímu odnosu. Problémem je, že se na tyto půdy váží zejména reliktní druhy vegetace a tím se tyto poškození stávají nevratnými. Tyto škody jsou pozorované v lokalitách Mužský a Kozákov. Všechny poškození na terénech způsobené člověkem pak umocňuje faktor eroze vodou, kdy je z narušených ploch velmi rychle splavován půdní a humózní horizont a přírodní stanoviště pak ztrácí biologickou hodnotu. (SČR, 2013)

Za poškození je považováno rušení živé přírody, zejména v kritickém předjarním a jarním období, kdy hnízdí ptactvo. Pokud není do lokalit, kde hnízdí ptáci, optimalizován přístup, dochází k opouštění hnízd nebo i hnízdišť. V Českém ráji jsou významná hnízdiště výra velkého na Hruboskalsku, čápa černého a orla mořského v Žehrovských lesích a mnoho dalších. Od rušení živé přírody CR a rekreací se také odvíjí škody způsobené zvěří, jelikož ta je vytlačena z ploch původního výskytu do oblastí kde působí škody zejména na lesních porostech a přirozeném zmlazení, což má dlouhodobý vliv z hlediska života lesa. V minulost zde byli tyto problémy s mufloní zvěří, které byla vytlačena z oblasti Hruboskalska. Následná redukce mufloní zvěře v roce 2000 situaci zmírnila, ale do určité míry se přenesla na srnčí zvěř. (SČR, 2013)

Poměrně častou škodou je pak ničení atraktivních, chráněných či ohrožených druhů rostlin. Ohrožení těchto populací roste úměrně s koncentrací návštěvníků dané lokalitě. Příkladem jsou ustupující bledulové lokality v Podtroseckých údolí nebo téměř úplné vymizení střevíčníku pantoflíčku v blízkosti Jizery na slínovcových skalách. (SČR, 2013)

Pro Český ráj je typické poškození pískovcových skal vlivem horolezecké činnosti. Přestože tyto škody nejsou tak patrné, jsou trvalé. Jedná se zejména o zářezy lan, zavádění skob do skalních stěn a sešlapávání pat skalních věží, což vede k poškození estetického vzhledu skalních útvarů a k nastartování a urychlení erozních procesů. (SČR, 2013)

Velmi vážný problém způsobený CR a rekreací v Českém ráji je znečištění prostředí odhazováním odpadků a exkrementy v místech kde není doprovodná infrastruktura v podobě odpadkových košů a WC. V okolí oblastí s vysokým rekreačním využitím často dochází ke vzniku černých skládek. Významné je znečištění hlukem a zplodinami, což je zapříčiněno výrazným podílem individuální automobilové dopravy návštěvníků přímo do blízkosti atraktivních lokalit. (SČR, 2013)

Za škody je považováno také narušení faktorů pohody návštěvníků, jelikož nadměrná koncentrace turistů, návštěvníků a automobilů v nich může vzbudit negativní pocity a území pak mohou i opustit. Tento faktor velmi negativně působí i na místní obyvatele, kteří tak přicházejí o pocit soukromí, volnosti a svéprávnosti. (SČR, 2013)

Velmi problematický je také výskyt nedovolených kempů a tábořišť, které poškozují terén, skalní povrchy (oheň) a hrozí i požár. V tomto případě nejsou zanedbatelné ani škody kulturní způsobené překryvem archeologicky cenných sedimentů. (SČR,2013)

7.2.2 Optimalizace dopadů CR v Českém ráji

Negativní dopady CR v prostředí Českého ráje jsou způsobeny zejména nevhodnou časoprostorovou koncentrací intenzity CR v citlivých lokalitách, neohleduplnými formami CR a nedostatečnou turistickou infrastrukturou v podobě cestní sítě a dalšího zázemí (WC, odpadkové koše, záchytná parkoviště, alternativní tábořiště apod.) Sezónnost CR a charakter prostorové koncentrace aktivity CR v regionu, zapříčiňuje nárazové překračování turisticky únosné kapacity v místech s nejnižší tolerancí zatížení a dochází tak k určitým poškozením. Avšak tyto vlivy je možné pomocí strategického plánování a činností OCR v regionu neboli destinačního managementu optimalizovat.

Například únosná kapacita území není fixní hodnotou, ale je velmi proměnná v závislosti na vnitřních i vnějších faktorech, zejména pak závisí na kvalitě destinačního managementu, jehož hlavním úkolem v případě území Českého ráje by mělo být systematické zvyšování této kapacity, pomocí časoprostorové kombinatoriky návštěvnických toků. Tedy pokud management CR v regionu dokáže v maximální možné míře ovlivňovat pohyb návštěvníků v rámci celé destinace a směřovat je do méně preferovaných časových období a částí dne a méně navštěvovaných částí regionu, je možné zvyšovat únosnou kapacitu celého území Českého ráje.

Další možnosti optimalizace dopadů CR spočívají v budování kvalitní turistické a doprovodné infrastruktury. Jedná se zejména o zvyšování kvality a optimalizaci vedení cestní sítě, budování centrálních a záchytných parkovišť, doprovodné a doplňkové infrastruktury jako jsou WC, odpadkové koše, alternativní zabezpečená tábořiště apod.

Funkce destinačního managementu, která umožňuje zvýšení únosné kapacity celého území je vytváření alternativních produktů CR, které umožňují rozptýlit turistů a návštěvníků do širšího území nebo do odlehlejších, méně navštěvovaných částí regionu.

Možný způsob snížení negativních dopadů, zejména na životní prostředí, může být přístupový management v podobě zonace území dle stupně ochrany a následné zpoplatnění, různé omezení, regulace aktivit nebo optimalizace přístupu do nejcitlivějších a nezranitelnějších území. V případě závažných negativních dopadů CR, je někdy jediné řešení dočasně, po dobu regenerace, revitalizace a asanace škod, zakázat přístup úplně, avšak je třeba hledat jiné způsoby a škodám spíše předcházet, aby nemuselo dojít k omezení volného pohybu návštěvníků.

Negativní dopady na přírodní i socio-kulturní prostředí je také možné optimalizovat podporou tzv. „měkkých“ forem CR, které jsou v souladu s udržitelným CR a jsou daleko ohleduplnější k životnímu prostředí i místním komunitám než tzv. tvrdé formy CR (masový CR). Mezi tyto šetrné formy patří zejména venkovský CR a jeho formy, ekoturistika a geoturistika. Venkovský CR přispívá k udržitelnému rozvoji zejména decentralizací ubytovacích zařízení a tak částečně eliminuje negativní dopady, které s sebou přináší masový CR.

Všechny výše zmíněné způsoby optimalizace dopadů CR jsou přímo závislé na kvalitě OCR v regionu, potažmo destinačního managementu. Kvalita a efektivita destinačního managementu spočívá v kvalitě strategie rozvoje CR, úrovni spolupráce destinačního managementu a kooperace se všemi subjekty CR v regionu a v činnostech, které provádí za účelem dosáhnout udržitelnosti CR. Následují kapitoly tedy analyzující hlavní strategické cíle OCR v Českém ráji a efektivitu fungování destinačního managementu s ohledem na zmíněnou spolupráci a kooperaci a činnosti, které v rámci destinace vykonává.

8 Strategie rozvoje regionu Český ráj

8.1 Strategické a rámcové dokumenty

V letech 2001-2002 byl v rámci regionu Český ráj zpracován Program trvale udržitelného rozvoje CR. Jeho vypracování souviselo s potřebou vymezit hlavní dlouhodobé strategické cíle založeného Sdružení Český ráj a také s kandidaturou skalních měst Českého ráje na zápis do Seznamu světového dědictví UNESCO, což do budoucna může velmi výrazně zvýšit návštěvnost a vést k dalšímu rozvoji CR v regionu. CR by tak mohl hrát daleko významnější roli v ekonomice regionu, než je tomu dnes, ale na druhou stranu by mohlo dojít k určitému přetížení a poškození přírodního a kulturního dědictví. Proto je žádoucí optimalizovat pozitivní i negativní vlivy na životní i socio-kulturní prostředí doprovázené rozvojem CR a dosáhnout jeho udržitelnosti pomocí strategického plánování rozvoje CR v regionu. (SČR, 2013)

Impulzem k vytvoření strategie udržitelného rozvoje CR v regionu Český ráj byli také mezinárodní smlouvy a dohody, které se Česká republika zavázala dodržovat, například Úmluva OSN o biologické rozmanitosti (Rio de Janeiro, 1992). Základní myšlenka tohoto programu je aplikování principů udržitelného rozvoje v problémových oblastech, a to v globálním, regionálním i lokálním měřítku. Ve strategických dokumentech rozvoje obcí, měst a regionů je tento program nazýván „místní agenda 21“, a ten se snaží zavést principy udržitelného rozvoje v lokálním měřítku, s přihlédnutím místních problémů, do praxe. Ale existují i další mezinárodní dokumenty a programy, které usilují o ochranu životního prostředí, ekosystémů, biotopů, přírodních stanovišť, živočichů, rostlinných společenstev ale i ochrany světového kulturního a přírodního dědictví. Významné jsou i programy ochrany přírody a krajiny, například ÚSES, EECONET, NATURA 2000, které patří v dnešní době k prioritním a jsou velkým přínosem pro krajinu a její stabilizaci, včetně území Českého ráje, což v důsledku zvyšuje jeho turistický a rekreační potenciál a tím úzce souvisí s rozvojem CR. (Pásková, 2009)

V roce 2001 v Göteborgu byla přijata první strategie udržitelného rozvoje pro EU. Hlavní zásady a cíle definované strategií EU pro udržitelný rozvoj jsou ochrana životního prostředí, soudržnost a sociální spravedlnost, hospodářská prosperita a dodržování mezinárodních povinností. Důležitým dokumentem, který se týká rozvoje CR v Českém ráji je Evropská charta udržitelného cestovního ruchu v chráněných oblastech, která má za základní cíl zlepšit udržitelný rozvoj a řízení cestovního ruchu v chráněných oblastech, a bere v úvahu potřeby životního prostředí, místních obyvatel, místních podniků a návštěvníků. (MMR, 2013)

Strategie rozvoje CR v Českém ráji podléhá i národním strategickým a rámcovým dokumentům. V České republice byla strategie udržitelného rozvoje schválena až v roce 2004. Věnuje se především potenciálním problémům, které by mohli vzniknout přechodem České republiky k udržitelnému rozvoji a vytvoření opatření, které by potencionální hrozbám předcházely nebo zmírnily jejich dopad. Rada vlády pro udržitelný rozvoj spolu ministerstvem pro životní prostředí v roce 2010 vytvořili strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky, který je jedním ze základních dokumentů věnující se problematice udržitelnosti. K dalším strategiím patří Strategie hospodářského růstu a také Strategie regionálního rozvoje. (MŽP, 2013)

Na národní úrovni je velmi důležitým dokumentem, který se věnuje ochraně přírody a krajiny, Státní politika životního prostředí České republiky. Tento dokument prosazuje zejména principy udržitelnosti a další například princip předběžné opatrnosti nebo princip finanční odpovědnosti znečišťovatelů. Českého ráje se týkají zejména části se sektorovým zaměřením na regionální rozvoj, obnovu venkova a rozvoj CR. Tento dokument vyžaduje použití konceptu únosné kapacity území, dále rozvoj šetrných a ekologicky únosných forem CR a zvýšení jejich podílu na celém CR. Co se týče chráněných území, SPŽP prosazuje implementaci již zmíněné Evropské charty pro udržitelný rozvoj v chráněných oblastech, včetně soustavy NATURA 2000. Dále podporuje rozvoj venkovské turistiky a její udržitelné formy, které pečují o krajinu a environmentálně vychovávají návštěvníky i místní obyvatelstvo. Dalším cílem dokumentu je podpora rozvoje environmentálně ohleduplného dopravního systému v rámci CR, jako jsou podpora veřejné hromadné dopravy a následné omezení individuální dopravy v národních parcích a chráněných územích. Místní agenda 21 je pak důležitým nástrojem realizace cílů SPŽP. CR a jeho problematice se věnuje také Koncepce státní politiky cestovního ruchu, která je vypracována ministerstvem pro místní rozvoj. Tato koncepce přímo navazuje na Strategii regionálního rozvoje a Národní rozvojový plán. Dokument analyzuje současný stav CR na území České republiky, stanovuje rozvojové cíle a věnuje se také vztahu mezi CR a ochranou přírody a krajiny. Mezi hlavní priority koncepce patří zvýšení konkurenceschopnosti regionálních i národních produktů CR, budování a zkvalitňování infrastruktury pro CR, efektivní marketing CR, rozvoj lidských zdrojů pro CR a také vytváření organizačních struktur CR. (MŽP, 2013, MMR, 2013; Klapka, 2006)

Dále jsou zde další koncepční dokumenty na krajské či regionální úrovni, které se mimo jiné věnují životnímu prostředí a CR, například Strategie regionálního rozvoje, Koncepce ochrany přírody, Programy rozvoje krajů, Strategie a programy udržitelného rozvoje krajů atd. Co se týče regionu Český ráj lze zmínit Programy rozvoje cestovního Libereckého, Královehradeckého a Středočeského kraje vypracované společností GaREP, které podrobně analyzují situaci CR a navrhují konkrétní strategie, priority a opatření. (MMR, 2013, Klapka, 2006)

V souladu s dokumenty na vyšších úrovních byly pro region Český ráj ve třech etapách vypracovány rámcové a strategické dokumenty, konkrétně Analýza potenciálu turistického regionu Český ráj, Rámcová strategie rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj, Střednědobé a akční plány, Marketingové studie propagace a prezentace regionu, Návrh modelu řízení cestovního ruchu a Koncept limitů únosnosti území. Zpracování těchto koncepčních dokumentů je součástí projektu "Marketingové a koordinační aktivity v Českém ráji". Tento projekt je spolufinancován Evropskou unií z Evropského fondu pro regionální rozvoj. Tyto dokumenty vesměs analyzují místní situaci, specifika, problémové oblasti a příležitosti a následně implementují základní koncepce, teze, zásady, principy, priority a cíle udržitelného CR, vycházející z mezinárodních, národních a regionálních dokumentů, na území Českého ráje. (SČR, 2013)

Závěrem lze říci, že všechny strategické dokumenty od nadnárodní po lokální dimenzi mimo jiné zmiňují nutnost, ochrany přírodního i kulturního dědictví, optimalizaci dopadů CR v přetížených a environmentálně cenných územích, zvýšení podílu šetrných a ekologicky únosných forem CR na celkovém CR a vytváření organizačních struktur CR v turistických regionech.

8.2 SWOT analýza

Silné stránky

- Geografická poloha regionu v rámci České republiky a dobrá dostupnost území
- Tradiční turistický region s poměrně vysokou návštěvností
- Unikátní kulturní a krajinný reliéf
- Mimořádný přírodní i kulturně-historický potenciál pro CR
- Tradiční turistická oblast s hustou sítí značených turistických i cykloturistických tras
- Zápis skalních měst na Seznam UNESCO, vzrůst atraktivity regionu na zahraničních trzích
- Poměrně vysoký počet stravovacích a ubytovacích zařízení
- Zachovalá lidová architektura v četných památkových rezervacích a zónách a četné sakrální památky
- Vhodné podmínky pro rozvoj šetrných forem CR, zejména venkovského CR a geoturismu
- Vznik OCR v regionu v podobě destinační společnosti Sdružení Český ráj

Slabé stránky

- Sezónní výkyvy návštěvnosti a nevhodný charakter časo-prostorové koncentrace CR
- Střety zájmů CR a ochrany přírody
- Existence poškození životního prostředí a ekosystémů v souvislosti s CR
- Provozování nešetrných (masových) forem CR v území

- Nedostatečná kvalita základních služeb CR, nedostatečně kvalitní technická, dopravní a doprovodná infrastruktura CR, nízký počet doplňkových služeb
- Velké zatížení oblasti a turistických lokalit individuální dopravou a nedostatečné využívání hromadné a alternativní dopravy
- Nevhodně vedené cyklostezky , řada cyklotras je vedena po hlavních komunikacích a pěších turistických trasách a jsou málo provázané s okolními regiony
- Malá nabídka produktů CR v podobě balíčků služeb a zážitků nebo možností alternativních forem CR
- Špatný technický stav některých památek a malé využití historických objektů pro služby CR a Značně omezená přístupnost a kulturní využití sakrálních staveb
- Krátké otvírací doby památek, sezónnost a nejednotná otvírací doba
- Málo pestrá nabídka doplňkových forem trávení volného času a nedostatek možností náhradních aktivit v případě nepříznivého počasí
- Omezené možnosti pro zimní turistickou sezónu
- Omezené možnosti koupání
- Problematické zařazení regionu z hlediska územně správního členění, jelikož oblast spadá do působnosti tří krajů a pěti okresů a pro oblast jako celek není zpracována platná územně plánovací a strategická dokumentace
- Nedostatečná spolupráce a angažovanost zainteresovaných veřejných, privátních a neziskových subjektů v oblasti rozvoje CR
- Nedostatečná koordinace místních orgánů při řešení problémů regionu
- Nezájem některých obcí v jádrovém území o podporu rozvoje cestovního ruchu
- Nízká profesionalita pracovníků v cestovním ruchu a nezájem o další vzdělávání

Příležitosti

- Růst podpory cestovního ruchu ze strany celostátních a krajských orgánů vedoucí k získání finančních prostředků z EU, dotačních titulů a jiných zdrojů
- Vytvoření fungujícího systému řízení aktivit cestovního ruchu
- Podpora sdružení, spolků a dalších organizací neziskového sektoru zaměřených na aktivity související s cestovním ruchem
- Vytvoření motivačního systému pro větší angažovanost provozovatelů služeb v CR
- Zřízení společného finančního fondu na podporu projektů CR
- Vytvoření systému hierarchie turistických atraktivit na principu diferenciacce ochrany a turistického využití vybraných lokalit
- Stanovení a sledování indikátorů limitů rozvoje cestovního ruchu umožňující sledovat návštěvnost a usměrňovat pohyb návštěvníků

- Optimalizace vedení turistických tras, monitoring a řízení toků návštěvníků a jejich rozptýlení i mimo jádrové území
- Cílené využití potenciálu v okrajových zónách a podpora rozvoje aktivit– odlehčení jádrové zóny
- Tvorba nových produktů cestovního ruchu podporujících prodloužení sezóny a využití kapacit cestovního ruchu i v mimosezónních obdobích, rozvoj efektivní spolupráce s cestovními kancelářemi a agenturami
- Snížení individuální dopravy v jádrovém území, vybudování systému řízené turistické dopravy se sítí záchytných parkovišť s využitím hromadné a alternativní dopravy
- Rozvoj služeb souvisejících s mimoturistickými aktivitami (sportovní zařízení, zábava, diskotéky, hvězdárny, střelnice)

Hrozby

- Konkurence jiných regionů (Krkonoše, Česko-Saské Švýcarsko apod.)
- Nedostatek externích finančních prostředků na rozvoj regionu, obtížné získávání úvěrů a nezájem investorů
- Nízká podpora podnikání v oblasti CR ze strany státní správy a samosprávy
- Nezájem veřejných a soukromých zainteresovaných subjektů na spolupráci při realizaci aktivit na podporu rozvoje cestovního ruchu.
- Nezájem místních obyvatel o podnikání v oblasti cestovního ruchu
- Nedostatek finančních prostředků na rekonstrukci a údržbu památek a turistických tras
- Nedostatek kvalitních pracovníků v oblasti služeb CR
- Přetížení hlavních turistických zón, nepodaří-li se rozptýlit turistů do jiných lokalit, nebo usměrňovat toky turistů
- Intenzivní rozvoj nekoordinovaných aktivit v území vedoucích k devastaci přírody a památek vytvářejících atraktivitu regionu
- Nevhodné trasování hlavních silnic a silný dopravní provoz poškozující životní prostředí
- Poškozování a znečišťování životního prostředí rozvojovými aktivitami a nedodržování zásad trvale udržitelného rozvoje
- Vysoký nárůst obav místních obyvatel z negativních doprovodných efektů turistiky, negativní veřejné mínění zaměřené proti rozvoji cestovního ruchu a obecné nedocenění významu cestovního ruchu pro rozvoj regionu
- Vysoká regulace pohybu návštěvníků na úkor pocitu „svobody“ sníží zájem o oblast

Zdroj: SČR (2013), vlastní šetření

8.3 Hlavní strategické cíle OCR v Českém ráji

Na základě SWOT analýzy a definování problémových oblastí rozvoje CR, byla v Rámcové strategii rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj definována celková vize a hlavní strategické cíle regionu. Vize slouží jako základ pro deklaraci strategických cílů a odvození konkrétních opatření, aktivit, projektů a programů včetně finančního zajištění pro naplnění Rozvojové strategie turistického regionu. Vize je definována takto: „*Vytvoření turisticky atraktivní oblasti mezinárodního významu při zachování přírodních a kulturních hodnot regionu v souladu se zájmy místních obyvatel.*“ Následuje výčet hlavních strategických cílů rozvoje CR, které mají vést k dosažení výše definované vize. (SČR, 2013)

Udržení a zvyšování kvality přírodního, historického a kulturního bohatství regionu. Zlepšení péče o vzhled a údržbu obcí a krajiny. Využití zemědělského potenciálu pro rozvoj venkovského cestovního ruchu.

Vytvoření fungujícího systému řízení a koordinace aktivit subjektů zainteresovaných na rozvoji regionálního cestovního ruchu realizovaného profesionálním týmem, zajišťujícího rozvoj vzájemné spolupráce subjektů a implementaci jednotlivých projektů.

Provádění kvalitní a efektivní marketingové aktivity realizované na základě pravidelných průzkumů poptávky a nabídky na trhu cestovního ruchu v regionu. Zajištění kvality a kvantity informačních služeb v regionu.

Zlepšování technického stavu historických objektů, obnova a rekonstrukce zanedbaných objektů, drobné a lidové architektury. Dosažení optimálního a efektivní využití potenciálu kulturního a historického dědictví pro cestovní ruch.

Zvýšení kapacity a kvality základní a doplňkové infrastruktury cestovního ruchu s kvalitními službami, uspokojující co nejširší vrstvy turistů včetně vyšších příjmových skupin.

Prodloužení délky pobytu a turistické sezóny v regionu. Rozšíření nabídky doplňkových aktivit a nových produktů cestovního ruchu umožňujících celoroční využití kapacit cestovního ruchu.

Rozvoj cestovního ruchu v doposud nepříliš vyhledávaných lokalitách regionu a rozptýlení turistů do okrajových oblastí mimo centrální turistické lokality.

Růst významu cestovního ruchu pro rozvoj regionu, zvyšování příjmů z cestovního ruchu a zvyšování životní úrovně obyvatel. Rozvíjení cestovního ruchu v souladu se životem místních obyvatel. Zajištění bezpečnosti místních obyvatel i turistů.

Vytvoření fungujícího turistického dopravního systému, který snižuje kvantitu individuální dopravy a využívá hromadnou a alternativní dopravu v oblasti. Dále zlepšování kvality základní a doplňkové dopravní infrastruktury a informačně-navigační a monitorovacího systému.

Optimalizování vedení turistických, cykloturistických tras a vybudování sítě hipostezeček, při minimalizaci kolizních míst a obtížně sjízdných tras. Vybudování nových cyklostezek, dobudování doplňkové infrastruktury na turistických trasách včetně kvalitního turistického navigačního a informačního systému a doplňkových služeb.

8.3.1 Naplňování strategického plánu regionu Český ráj

Výše uvedené strategické cíle jsou pak rozvedeny do konkrétních opatření. Problémem je, že realizace konkrétních opatření a tím i naplňování strategie rozvoje se daří jen částečně. To je dáno mnoha faktory, které se zejména odvíjí od kvality, možností a činností destinačního managementu. Kvalita managementu CR je závislá na vnějších i vnitřních podmínkách v podobě institucionální, legislativní a finanční podpory a zájmu podnikatelů, místních obyvatel a subjektů veřejné správy v regionu s touto institucí spolupracovat. Destinační management, ale může svou snahou a aktivitami tyto podmínky ovlivňovat, což je vlastně součástí smyslu jeho existence.

Z analýzy strategických dokumentů a terénního šetření autora vyplívá, že v současné době probíhá naplňování strategie nerovnoměrně, což plyne z odlišné náročnosti realizace jednotlivých opatření, ať už finanční, organizační, odborné, personální nebo časové. Důležité je však rozvíjet všechny části strategického plánu rovnoměrně, aby mohlo být dosaženo stanovené vize. Například cíl účinné propagace a přilákání více turistů do regionu je naplňován a cíl zlepšení dopravní infrastruktury a účinné ochrany přírodního a kulturního dědictví není naplňován v dostatečné míře, což může vést k velmi negativním dopadům. Nebo například, je zde velmi omezeně realizován cíl vytvoření fungujícího systému řízení a koordinace aktivit subjektů a jejich vzájemná spolupráce, bez kterého není možné naplnit množství ostatních strategických cílů, jako jsou zvýšení kvality služeb pro CR, vytváření produktů CR a další. Management CR v Českém ráji prioritně naplňuje zejména cíle, kterých je nejnárodnější dosáhnout, zejména pak marketingové v podobě zajištění kvality a kvantity informačních služeb v regionu. Avšak je třeba si uvědomit, že strategie a jednotlivé strategické cíle jsou velmi provázané, a přestože jsou aktivity destinačního managementu v souladu se strategickým plánem, jeho částečné naplňování může deformovat předpokládaný výsledek v rámci stanovené vize.

9 Organizace cestovního ruchu v Českém ráji

9.1 Regionalizace

Cílem regionalizace neboli rajonizace je přehledně a systematicky znázornit předpoklady pro rozvoj CR. Předpoklady pro rozvoj CR se rozumí zejména vnitřní podmínky jako jsou lokalizační, a realizační předpoklady, ale také vnější podmínky v podobě selektivních předpokladů. Podmínky pro rozvoj CR jsou ovlivněny mnoha faktory a jejich uspořádáním a generalizací lze vymezit relativně homogenní regiony z pohledu nabídky pro CR. Některé faktory přitom mohou vystupovat do popředí, některé mohou být méně nebo vůbec významné při procesu regionalizace. (Vystoupil, Šauer a kol., 2011)

Existují tři základní přístupy k regionalizaci CR, které byly postupně aplikovány i na území ČR. Nejstarší přístup je geografický, který rozlišuje území dle významných geomorfologických celků (hory, moře, velkoplošné pískovcové útvary atd.). Další přístup je založený na územně plánovacím principu, který člení území dle významu CR a jeho aktivit. Poslední tzv. postmoderní přístup a zároveň nejrozšířenější je založen na marketingovém principu. Toto členění území vychází z potřeby nejefektivnější propagace nabídky turistických produktů, vytvořené aktéry CR v regionu, na národní i regionální úrovni a jejich konkurenceschopnosti. V dnešní době je ČR dělena na TUR pomocí právě marketingového přístupu, který je charakteristický nejednoznačností jejich hranic, avšak jednoznačnou identifikaci hranic umožňuje administrativní přístup na úrovni obcí. Hlavní myšlenkou marketingového přístupu je tedy ucelená prezentace oblasti, pro niž je typický určitý druh CR, který prvky dané oblasti sjednocuje, ale zároveň i odlišuje od ostatních regionů. (Vystoupil, Šauer a kol., 2011)

V roce 1999 bylo tedy území České republiky rozčleněno na 15 TUR, které se dále člení na turistické oblasti. TUR většinou nekorespondují s administrativním členěním České republiky. TUR, které jsou typické vysokou aktivitou a intenzitou CR, lze nazvat jako destinace CR. Pásková a Zelenka (2002) definují pojem destinace CR jako „cílovou oblast v daném regionu, pro kterou je typická významná nabídka atraktivit a infrastruktury cestovního ruchu v širším slova smyslu země, regiony, lidská sídla a další oblasti, typické velkou koncentrací atraktivit cestovního ruchu, rozvinutými službami a další infrastrukturou cestovního ruchu, jejichž výsledkem je velká dlouhodobá koncentrace návštěvníků“.

9.1.1 Administrativní roztržitost území Českého ráje

Turistický region Český ráj se rozkládá se na území Libereckého, Královehradeckého a Středočeského kraje. Do území Libereckého kraje zasahuje 35,5% (399 km², 51 obcí) rozlohy, do území Královehradeckého kraje 44% (482 km², 63 obcí) rozlohy a do území Středočeského kraje 19,3% (210 km², 12 obcí) rozlohy. (RIS, 2013)

Skutečnost, že TUR Český ráj nekoresponduje s hranicemi krajů, v důsledku zapříčiňuje vznik problémů zejména při komunikaci, propagaci a při získávání finančních prostředků ze zdrojů státu i EU. Finanční prostředky poskytované na rozvoj CR, jsou přidělovány krajům nebo v rámci územních celků NUTS II, které tvoří také kraje, nikoli TUR, což podmiňuje nutnost komunikace mezi TUR a kraji. Podle dosavadních zkušeností organizací CR v TUR patří komunikace a spolupráce mezi TUR a kraji k nejvíce problematickým a případě, že se jedná o více krajů se tento problém prohlubuje. Další problém pramenícím z nestejnosti hranic TUR a krajů vzniká v oblasti monitoringu a získávání statistických údajů o CR v regionu, jelikož ty jsou většinou zjišťovány v rámci krajů. Tyto data je pak problematické převést na TUR, kde je OCR potřebuje k efektivnímu rozhodování a strategickému plánování rozvoje CR. Dvojkoľejnost propagačních aktivit a statistických údajů v konečném důsledku může zmást i samotné návštěvníky. Proto v dnešní době dochází k intenzivní diskuzi v rámci aktualizace strategických dokumentů jednotlivých krajů o propagaci krajů v systému členění na TUR. (RIS, 2013)

Dalším faktorem roztržitosti správy území, který má vliv na rozvoj CR je existence dvou přirozených center regionu a to Turnova a Jičína, a jelikož tyto dvě města jsou v současné době hlavními poskytovateli finančních prostředků na rozvoj CR v regionu, je stejně jako v případě krajů, nutná jejich intenzivní spolupráce. (SČR, 2013)

V případě, že by tyto dvě města nespolupracovaly mohlo by docházet k neefektivnímu vynakládání prostředků na rozvoj CR, nebo dokonce vzniku konkurenčních vťahů mezi nimi, což by nebylo dobré pro vývoj destinace jako celku. Hrozbou by pak byl nekoncepční a neprovázaný rozvoj infrastruktury CR, vytváření odlišných produktů CR a rozštěpení území na dvě turistické oblasti.

9.2 Destinační management cestovního ruchu

Nejznámější definicí destinačního managementu nalezneme ve Výkladovém slovníku cestovního ruchu ČR od Páskové a Zelenky (2002), která jej popisuje jako „*soubor technik, nástrojů a opatření používaných při koordinovaném plánování, organizaci, komunikaci, rozhodovacím procesu a regulaci cestovního ruchu v dané destinaci*„. Ritchie a Crouch (2006 In Holešinská 2010) však považují tuto definici za nepřesnou, jelikož jen klasická společnost je schopna kontrolovat, ovládat a nařizovat (regulovat) vlastní činnost, přičemž destinační společnost v podobě organizace CR má v rámci svých kompetencí možnosti jen ovlivňovat, podporovat, usnadňovat a koordinovat CR. Přesnější definice, která zahrnuje základní pilíře umožňující efektivní funkci destinačního managementu vystihla Holešinská (2007 In Holešinská 2010) a zní takto: „*Destinační management, nebo-li řízení destinace, je specifická forma řízení, která spočívá v procesu založeném na kooperaci (spolupráci) mezi jednotlivými zainteresovanými aktéry cestovního ruchu a na koordinaci v oblasti plánování, organizování a rozhodování v destinaci přičemž klíčovým faktorem úspěšné realizace destinačního řízení je vzájemná komunikace.*“

Ritchie a Crouch (2006 In Holešinská 2010) poukazují na to že, nedostatečná spolupráce a oboustranná komunikace v destinaci vede k dezorganizaci, dysfunkci a odcizení, což má za následek ztrátu efektivnosti řízení destinace. Podle Bensona (1975 In Holešinská 2010) je rovnováha mezi aktéry CR v zapojení do vzájemné koordinace, kooperace a komunikace a oboustranný respekt umožňuje destinační společnosti dosáhnout nejvyšší efektivity. Destinace je institucí vymezující územní a tím i partnery spolupráce. Tedy určitá destinace udává hranice působnosti jednotlivých aktérů CR, potažmo poskytovatelů služeb CR, kteří působí v destinaci. Na rozvoji CR v celém území se pak významně podílí všichni aktéři CR, avšak aby bylo dosaženo systematického a komplexního rozvoje destinace, je nutné, aby aktivity jednotlivých aktérů byly koordinované, pomocí vzájemné komunikace a spolupráce. Při efektivní spolupráci a koordinaci aktivit všech aktérů CR dochází v destinaci k tzv. synergickému efektu, který umožňuje snáze dosáhnout společných cílů. Management destinací lze pak jednoduše definovat jako systém řízení a organizace CR v turistické destinaci založený na spolupráci poskytovatelů služeb. (Holešinská, 2010)

9.2.1 Spolupráce v cestovním ruchu

Cestovní ruch se svými aktivitami dotýká mnoha ekonomických činností. Z CR neprofitují jen cestovní kanceláře a ubytovací zařízení, ale i ostatní poskytovatelé služeb poskytovaných v rámci dopravy, stravování, sportovních, rekreačních, kulturních služeb a mnoho dalších. Infrastrukturní zázemí o jehož fungování se starají veřejnoprávní instituce, pak podmiňuje dostupnost, rozsah a kvalitu služeb a jejich nabídku. Z toho plyne skutečnost, že kvalitní uspokojení účastníků CR v destinaci je závislé na dostupnosti, rozsahu a kvalitě nabídky služeb poskytovaných širší podnikatelských subjektů, ale i na kvalitě veřejných služeb. Návštěvník pohlíží na služby poskytované podnikatelskými i veřejnými subjekty jako na celek, a předpokládá jejich vzájemnou podmíněnost. Jestliže některá služba v síti poskytovatelů nefunguje nebo je nedostupná, tak to negativně ovlivňuje ostatní poskytovatele a celkově pak rozvoj CR v celé destinaci. Z toho vyplývá potřeba spolupráce a koordinace všech aktérů CR a poskytovatelů služeb v regionu. (DHV, 2003)

Vytváření podnikatelských sítí na základě spolupráce soukromých subjektů za účelem realizace společných cílů nebo výměny služeb a informací přinášející vzájemný prospěch, je uváděn v regionálních teoriích, jako velmi významný faktor konkurenceschopnosti regionu. Vzhledem k tomu není spolupráce subjektů CR a vytváření vzájemných vazeb a sítí v území destinace novým principem. Avšak destinační management v rámci CR je specifický právě mezioborovou spoluprací, pro kterou je typická doplňkovost jednotlivých služeb, jejich rozdílným postavením z hlediska marketingu a zejména pak potřebou spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem. Management CR pak nabývá různých podob na základě typu spolupráce a zapojení jednotlivých subjektů v destinaci. Spolupráce v rámci destinace pak tedy může probíhat na několika úrovních, které jsou spolupráce mezi podnikatelskými subjekty, spolupráce mezi veřejnoprávními subjekty (např. obcemi) a veřejno-soukromé partnerství (public-private partnership). Hlavním faktorem úspěchu spolupráce v takových formách je zejména vysoká míra vzájemné důvěry mezi jednotlivými subjekty. Dosažení vzájemné důvěry je však dlouhodobý proces založený na opakování úspěšných vzájemně prospěšných interakcí. Z tohoto hlediska je úroveň spolupráce subjektů CR v rámci destinace v České republice v počáteční fázi, kde se vyskytovaly vyspělé destinace (Rakousko, Švýcarsko) před 20-30 lety. (DHV, 2003)

Tabulka 3: Subjekty působící v Českém ráji v oblasti cestovního ruchu

Zkratka	Název instituce
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
CZTR	CzechTourism
ČCCR	Česká centrála cestovního ruchu
KRAJE	Kraje (Středočeský, Liberecký, Královehradecký)
OBCE	Obce a města na území turistického regionu
DSO	Dobrovolné svazky obcí
SDRUČR	Sdružení Český ráj
CHKO	Chráněná krajinná oblast
POD	Podnikatelské subjekty
PROF	Profesní sdružení podnikatelů
RRA	Regionální rozvojové agentury
KČT	Klub českých turistů
GUČR	Geopark UNESCO Český ráj

Zdroj: SČR (2013), vlastní šetření

9.2.2 Aktéři cestovního ruchu v regionu Český Ráj

Ministerstvo pro místní rozvoj je orgán centrální správy a jeho úlohou je zajišťovat koncepci rozvoje a podporovat rozvoj CR. V současné době nemá účinné nástroje na podporu CR v administrativně roztržštěných územích jako je turistický region Český ráj. Avšak příležitost do budoucna je implementace Sektorového operačního programu cestovní ruch a lázeňství, což by se mohlo stát významným nástrojem podpory turistických regionů rozdělených hranicemi vyšších územních celků jako je právě region Český ráj. (DHV, 2003; SČR, 2013)

CzechTourism propaguje Českou republiku v oblasti CR, koordinuje a propaguje domácí CR, analyzuje činnost mezinárodního trhu a podílí se na realizaci satelitního účtu CR, koordinuje tvorbu a realizaci národních produktů, vytváří metodiku činností TIC, rozvíjí partnerství s OCR. V rámci Českého ráje je jeho přínosem monitorování návštěvnosti, profilu návštěvníků a jejich chování, což je důležité pro rozhodovací procesy destinačního managementu. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Česká centrála cestovního ruchu je marketingová organizace, která se zaměřuje především na podporu příjezdového CR. CR v regionech podporuje tvorbou propagačních materiálů a částečně i produktů CR. Nástroji podpory marketingových regionů byli granty a metodická podpora koordinátorů. Díky těmto grantům bylo v minulosti podpořeno v Českém ráji několik presentačních

aktivit. Bohužel v budoucnu lze očekávat postupný pokles regionální podpory ze strany této instituce, jelikož ta se v poslední době začíná orientovat spíše na zahraniční trhy. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Kraje představují instituce, které mohou významně podpořit vznik řízení a organizace CR v regionech. Avšak řada přirozených turistických regionů je rozdělena krajskými hranicemi, extrémním příkladem je právě Český ráj, kde se vyskytuje krajské trojmezí v jeho jádrové části. Pokud by byl nalezen účinný mechanismus spolupráce mezi kraji, mohli by se kraje stát velmi významným subjektem rozvoje CR v Českém ráji, například prostřednictvím grantové podpory. Avšak v současné době je spolupráce krajů mezi sebou a s OCR na velmi nízké úrovni (vyjma spolupráce OCR s Libereckým krajem) a nekoordinovaná činnost krajů rozvoj CR v regionu Český ráj spíše komplikuje. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Obce a města představují v současné době v Českém ráji nejvýznamnější subjekty rozvoje CR. Svoji činnost v oblasti CR realizují prostřednictvím dobrovolných svazků obcí a partnerstvím ve Sdružení Český ráj. Právě největší část investic do rozvoje CR v regionu pochází z rozpočtů obcí. Nejvíce prostředků a rozvojových aktivit zajišťují města Turnov a Jičín a malé obce v jádrové zóně Českého ráje prostřednictvím DSO. Problémem je nízká spolupráce a koordinace aktivit CR mezi městy Turnov a Jičín a také sídelní struktura v podobě malých hospodářsky slabých obcí, což zapříčiňuje nejednotnost řízení turistického regionu. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Dobrovolné svazky obcí se na území Českého ráje vyskytují v podobě mikroregionálních sdružení a MAS, avšak přestože tyto svazky mají ve strategickém plánu uvedeny záměry v oblasti rozvoje CR, zaměřují se spíše na budování technické infrastruktury. Navíc nejsou mikroregiony v současné době schopny sdružovat finanční prostředky a v případě, že jsou některé záměry v oblasti CR těmito svazky realizovány, jedná se jen o několik málo projektů, které jsou navíc velmi nekonceptně řešeny. Dále se nepodařilo v těchto DSO rozvinout dlouhodobější spolupráci a koordinaci činností jak mezi sebou, tak s OCR v Českém ráji. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Sdružení Český ráj je hlavním subjektem, který by měl koordinovat aktivity CR v regionu v oblasti CR a jeho hlavní rolí je dosáhnout cíleného udržitelného rozvoje CR v Českém ráji. Jeho činnost spočívá v koordinaci při propagaci regionu, zajišťování informačních služeb a podpora vytváření produktů CR. Sdružení usiluje o spolupráci mezi státem, kraji, obcemi, občany a podnikateli v oblasti CR. Avšak v současné době se Sdružení Český ráj soustřeďuje zejména na presentaci a propagaci regionu tvorbou propagačních materiálů a účastí na veletrzích CR a dále pomáhá vytvářet produkty CR. Jeho struktura je tvořena zejména veřejno-právními subjekty. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Správa CHKO Český ráj je instituce, která se zabývá zejména ochranou přírody a krajiny a má významnou roli v určování únosné kapacity a řízení CR v chráněném území, kde nekontrolovatelným rozvojem CR, může dojít k poškození přírodních hodnot a ekosystémů. Podle SČR by měla Správa CHKO být hlavním subjektem prosazující šetrné formy CR a v návštěvnický managementu. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Podnikatelské subjekty působící v CR v území Českého ráje jsou charakteristické vysokým podílem malých firem a mikrofirem. Míra spolupráce těchto subjektů, je však na velmi nízké úrovni, přestože občas dochází k pokusům o systematictější spolupráci, jde o sporadické pokusy bez významného výsledku. Velkým nedostatkem je neexistence profesního sdružení podnikatelů, které by vystupovalo jako silný subjekt a prosazovalo své zájmy na úrovni lokální, regionální i národní. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Regionální rozvojové agentury vznikly za podpory MMR a v současné době se jedná o instituce, které nemají vyjasněné funkce a jejich pozice v regionech je nestabilní. Tyto organizace se po vzniku krajů snaží profilovat jako servisní organizace kraje, a v případě vybudování úzkých vazeb na kraje, mohli by sehrát hlavní roli při budování mechanismu spolupráce krajů v regionu Českého ráje. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Klub českých turistů je zájmová organizace, které napomáhá rozvoji a organizaci CR v území Českého ráje zejména značením turistických tras a tvorbou orientačních map. Z tohoto důvodu by měla být tato organizace zapojena do rozvojových aktivit turistického regionu. (DHV, 2003; SČR, 2013)

Geopark UNESCO Český ráj byl vyhlášen v roce 2005 a jeho posláním je spojení ochrany a propagace geologického dědictví s regionální rozvojem a rozvojem cestovního ruchu cestou spolupráce s podnikatelskými subjekty, veřejnou správou, neziskovými organizacemi a místními obyvateli. Podle SRČ však instituce reálně nefunguje a nespolupracuje v oblasti rozvoje CR v regionu. Jeho současné aktivity spočívají ve výzkumu, umístění několika informačních panelů v terénu a několika geologických výstav v muzeu. (SČR, 2013)

9.2.3 Spolupráce aktérů cestovního ruchu v regionu Český ráj

V této kapitole je zhodnocena spolupráce mezi subjekty CR v Českém ráji, kdy toto hodnocení vychází ze zkušenosti autora, získané z praxe v TIC Turnov, účasti na setkání podnikatelů i jednání veřejných institucí a rozhovorů s pracovníky Sdružení Český ráj v rámci rozvoje CR tohoto regionu. Dále je využit výzkum CzechTourism (2006), který analyzuje postoje jednotlivých institucí a subjektů CR k destinačnímu managementu a model řízení CR od společnosti DHV (2003).

Spolupráce mezi veřejno-právními subjekty

Spolupráce mezi státem prostřednictvím MMR a OCR v regionu Český ráj je na dobré úrovni, co se týče propagace regionu a vytváření politiky CR. Na druhé straně stát rozvoj CR v regionu nedostatečně podporuje v oblasti financí a nastavených institucionálních a legislativních podmínek. Státní příjmy z CR jsou mnohem vyšší než výdaje na rozvoj CR. Destinační management, kraje a sdružení podnikatelů by mělo vyvíjet tlak na stát, a dosáhnout tak vyšší podpory z jeho strany.

Problematická je spolupráce krajů jak mezi sebou tak s OCR v regionu Český ráj v oblasti rozvoje CR. Kraje však hrají významnou roli v oblasti rozvoje CR. Současná situace je taková, že spolupráce mezi subjektem OCR (Sdružení Český ráj) v Českém ráji a kraji, probíhá intenzivně jen s Libereckým krajem, omezeně s Královohradeckým krajem a téměř vůbec se Středočeským krajem. To způsobuje nerovnoměrnost možností rozvoje pro jednotlivé části TUR v oblasti podpory kraje zejména v získávání finančních prostředků, propagaci i koordinaci CR. (J.Mertlík, SČR, 2013). Podle zásad vazeb mezi OCR a krajem, které navrhl CzechTourism (2007), by bylo v této situaci nejvhodnější, kdyby kraje pověřili subjekt OCR v Českém ráji výkonem krajské OCR, avšak v současné době nemá OCR v TUR Český ráj takové možnosti, zejména personální, aby byla schopna převzít činnosti a OCR na krajské úrovni. Ale i v tomto případě by nezanikla nutnost podpory krajů, která je v případě Královohradeckého a Středočeského kraje nedostatečná. Tato skutečnost se již projevuje v neochotě krajů podporovat vznik TIC na jejich území v rámci TUR Český ráj, které jsou základním nástrojem OCR v území. TUR je nutné rozvíjet jako celek a roztříštěnost území do krajů, které nejsou ochotné spolupracovat mezi sebou a OCR v TUR, ohrožuje budoucí rozvoj CR v celém regionu. Vhodné řešení by tedy bylo posílit personální možnosti OCR v TUR a umístit své zástupce v krajských institucích, kde by vykonávali činnosti v zájmu TUR Český ráj.

Další veřejno-právní partnerství vzniká mezi obcemi a svazky obcí. V tomto ohledu je problémem odlišná představa o rozvoji CR města Turnova a Jičína. Jelikož obce zpracovávají a schvalují program rozvoje CR se zaměřením na infrastrukturu, prezentují a propagují území v oblasti CR v rámci regionu, zajišťují infrastrukturu CR (příprava území, podpora investic, vlastní investice), dále budují orientační systémy, spolupracují na zajištění funkčnosti turistických produktů CR, provozují TIC a zajišťují sběr informací do informačního systému CR, spolupracují s podnikateli, kraji a OCR, které organizují činnosti CR v příslušném území (CzechTourism, 2007). A v případě nedostatečné spolupráce a koordinace aktivit může dojít k dvojkolejnosti výše zmíněných aktivit, nebo jejich nekoncepčnímu řešení a celkově tak narušovat rovnoměrný rozvoj CR v regionu. Spolupráce příliš nefunguje ani mezi DSO navzájem ani s OCR v regionu, což zapříčiňuje opět nekoncepčnost realizovaných projektů v regionu.

Sdružení Český ráj si pochvaluje spolupráci se správou CHKO Český ráj a naproti tomu velmi negativně hodnotí spolupráci s Geoparkem UNESCO Český ráj, jelikož jeho dosavadní spolupráce spočívá jen v zaslání několika propagačních materiálů do SČR. Navíc umístováním informačních tabulí v geologických lokalitách komplikuje snahu SČR o jednotný informační systém. Jelikož jde o dva velmi důležité subjekty v rámci řízení a koordinace aktivit CR v regionu, pokud se tato situace nezlepší, může to mít velmi negativní důsledky v rozvoji CR v regionu, zejména pak dosažení jeho udržitelnosti. Konflikt mezi těmito institucemi může být zapříčiněn tím, že některá strana dostatečně nepochopila význam a smysl Geoparku, nebo tím, že se jejich poslání vzájemně překrývají a to může vyvolávat určité napětí konkurenčního charakteru.

Spolupráce mezi podnikatelskými subjekty

Tento typ spolupráce na území Českého ráje dosud prakticky neexistuje a vztahy mezi podnikateli jsou převážně konkurenční. Podle výzkumů CzechTourism (2006) to je nedostatečnou informovaností podnikatelů o významu spolupráce na úrovni destinace. Podnikatelé tedy neznají a neuvědomují si možné přínosy jejich spolupráce. OCR v regionu, by však měla organizovat setkání podnikatelů a školení, kde jim vysvětlí podstatu destinačního managementu obecně a pracovat na tom, aby tyto vztahy mezi podnikateli vznikaly. Další nedostatek na této úrovni spolupráce je neexistence profesního sdružení podnikatelů, které by mohlo zastávat zájmy podnikatelů na národní, krajské i regionální úrovni.

Veřejno-soukromé partnerství

Toto partnerství funguje jen ve velmi omezené míře v podobě prodávání místa pro reklamu v propagačních materiálech nebo katalogizace služeb poskytovaných subjekty CR v regionu. Problém je na straně Sdružení Český ráj, které nedoceňuje podstatu takového partnerství a na druhé straně podnikatelé často nemají zájem o něco, co není zdarma, co jim nepřináší okamžitý zisk nebo do čeho by museli investovat snahu a čas.

9.3 Marketing cestovního ruchu a návštěvnický management

9.3.1 Marketing cestovního ruchu

Složkou a důležitou částí managementu CR je marketing, který pojímá destinaci jako produkt CR. Tímto produktem je míněna kompletní nabídka CR v daném území složená z primární nabídky v podobě přírodního a kulturně-historického potenciálu a sekundární v podobě infrastruktury CR a poskytovatelů služeb CR. Királ'ová (2003 In Holešinská 2010) uvádí, že „*destinace cestovního ruchu je v tomto smyslu předmětem koupě, prodeje i spotřeby*“. Zásadní přínos pak marketing představuje v možnosti ovlivňovat poptávku po destinaci, životní cyklus destinace a tím pádem i její vývojová stádia. Efektivní a taktický marketing destinace může být významným nástrojem,

který může ovlivnit spotřebu produktu CR, chování a přístup návštěvníků k destinaci. Důležité je také vytvářet marketingový mix se zaměřením na jednotlivé typy návštěvníků nebo turistů, jelikož někteří se zdrží v destinaci krátce, jiní dlouze a každý má odlišnou představu jak by chtěl čas v destinaci strávit. V tomto ohledu je také důležité propojit přírodní a kulturní vyžití. (Holešinská, 2010, PaB, 2013)

9.3.2 Marketing cestovního ruchu v Českém ráji

Destinační management prostřednictvím SČR se orientuje převážně na marketingové a propagační aktivity, vytváří informační materiály a účastní se veletrhů CR. Snaží se o propagaci regionu jako celku na domácím i zahraničním trhu. Dále se věnuje sběru dat o skladbě a chování návštěvníků, načež se snaží pro ně vytvořit vhodné produkty CR. Cílem marketingové strategie SČR je jednotný vzhled propagačních materiálů, vytvářet image regionu, zvyšovat informovanost a spokojenost návštěvníků, a tím i jejich počet v dlouhodobějším horizontu. (SČR, 2013)

Marketing v rámci destinace je na dobré úrovni co se týče kvality i kvantity. Na velmi dobré úrovni jsou i informační zdroje v podobě TIC nebo webových stránek regionu. OCR také provádí sběr informací o přírodních a kulturních památkách, poskytovatelích služeb a pořádání kulturních a společenských akcích, které pak přehledně prezentuje v katalozích CR Českého ráje a na internetových stránkách a dále je poskytuje návštěvníkům TIC. Propagovány jsou zejména nejvýznamnější atraktivity, které symbolizují region. Podle autorova názoru zde není dostatečně využit potenciál marketingového taktizování k ovlivnění chování návštěvníků a spotřeby produktu CR, které by mohlo být jedním z nástrojů zvýšení únosné kapacity území a dosažení trvale udržitelného rozvoje. Například propagace méně navštěvovaných periferních lokalit a demarketing lokalit přetížených, by mohl výrazně přispět k rozptýlení návštěvníků do širšího území regionu. Nedostatečná je propagace možností alternativní hromadné dopravy, informace jsou přístupné, ale je třeba návštěvníkům tuto možnost co nejvíce „podsouvat“. Pasivní je i propagace šetrných forem CR, venkovského CR, ekoturismu a geoturismu. Vhodné by bylo vytvořit ideu založenou na ohleduplném vztahu k životnímu prostředí i místním komunitám a intenzivně ji propagovat a začlenit do image regionu. (TRČ, 2013, SČR, 2013)

Marketingovým nástrojem jsou TIC, která získávají informace o nabídce služeb a produktů CR v regionu a pořádání kulturních a společenských akcí a následně je návštěvníkům poskytují ve formě propagačních materiálů nebo ústního podání. Zaměstnanci TIC jsou vlastně jediní výkonní pracovníci, kteří komunikují s návštěvníky a podnikatelskými subjekty. Z jejich nízkého počtu, úrovně vzdělání a finančního ohodnocení za vykonanou práci je však zřejmé, že nejsou schopni uspokojit

potřeby 500 tisíc návštěvníků, kteří TIC ročně navštíví a navíc ještě koordinovat spolupráci podnikatelských subjektů. (SČR, 2013, TICT, 2012)

Management CR je velmi úspěšný ve vytváření produktů CR (řazeno mezi marketingové aktivity) zejména v podobě tematických a naučných programů (Dovolená s dětmi, Po stopách historie, Toulky přírodou a venkovská turistika, Aktivní odpočinek, Tradice v Českém ráji, Český ráj bez bariér), které by měli uspokojit široké spektrum návštěvníků a turistů. Tyto programy jsou návštěvníky oblíbené a hojně je využívají, což přispívá k rozproštění turistické zátěže do širšího území, zvyšování jeho celkové únosné kapacity a zlepšování kvality návštěvníckého zážitku. Nezaručují však prostorově a časově vyváženou spotřebu produktu CR jako celku. (SČR, 2013)

9.3.3 Návštěvnícký management

Návštěvnícký management je důležitý nástroj destinačního managementu, zejména pak v chráněných oblastech s vysokou koncentrací CR. Návštěvnícký management v první řadě monitoruje pohyb a chování návštěvníků a v souladu s únosnou kapacitou území či jednotlivých lokalit a přání návštěvníků se snaží usměrnit pohyb návštěvníků, tak aby nedocházelo k překračování únosné kapacity jednotlivých lokalit. Tedy jeho cílem je zvyšovat celkovou únosnou kapacitu území tím, že usměrněním toků návštěvníků dosáhne rovnoměrného časo-prostorového rozložení turistické zátěže území, přičemž neomezí uspokojení a požadavky návštěvníků. Řízení toků turistů má pozitivní důsledky v podobě zachování kvality přírodního i kulturního dědictví, zvýšení kvality návštěvníckého zážitku a spokojenosti místních obyvatel. Celkově dojde ke zvýšení kvantitativní a kvalitativní únosnosti území jako celku a optimalizaci dopadů CR. Návštěvnícký management má několik nástrojů, kterými může ovlivňovat toky turistů, jejich chování a spotřebu produktu CR. Jedná se zejména o přístupový management, zonaci území dle přípustných aktivit CR, cenovou politiky ve formě zpoplatnění vstupu do určitých lokalit nebo služeb v jejich okolí, dále pak budování návštěvníckých a informačních center, organizace hromadné nebo šetrné (cyklistická) dopravy do lokalit, zpracování etických kodexů chování návštěvníků, podnikatelů a rezidentů a realizace environmentální osvěty (semináře, výchovně vzdělávací akce, environmentálně zaměřené soutěže apod.). (Pásková, 2003)

Další možnosti jsou propojené s marketingem, například marketingové taktizování, propagace alternativních produktů a šetrných forem CR, vytváření marketingového mixu v podobě balíčků služeb a zážitků, slevových karet apod. Návštěvnícký management také může zvyšovat návštěvnícký zážitek ovlivňováním kvality služeb v regionu, tím že uděluje certifikaci kvality poskytovatelům služeb a následně návštěvníkům doporučuje jen takové služby, které je úrovní a kvalitou uspokojí. Efekt pak spočívá v tom, že se zvýší kvalita služeb a tím i návštěvnícký zážitek, což se velmi pozitivně odrazí na celkové image regionu. V případě, že návštěvnícký management efektivně funguje, je možné

i při rostoucí návštěvnosti snižovat zatížení území, potažmo negativní dopady na přírodní i socio-kulturní prostředí, a zvyšovat návštěvnický zážitek. (PaB, 2013)

9.4 Činnosti subjektů cestovního ruchu v Českém ráji

Tabulka 5: Klasifikace institucí podle vybraných aktivit

Instituce	MMR	ČCCR	CZTR	Kraje	Obce	DSO	CHKO	POD	PROF	SDRUZ	RRA	GUČR	KCT	Celkem
Koordinace rozvojových aktivit	0	0	0	0	1	1	1	0	0	2	0	0	0	5
Tvorba produktů CR	1	1	1	1	1	1	0	1	0	2	0	1	1	12
Propagace a presentace	0	1	2	1	1	1	1	1	0	2	0	1	0	11
Funkce DMC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Poradenství obcím a podnikatelům	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	5
Školící činnost	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
Fund-raising	0	0	0	1	2	2	0	0	0	2	1	0	0	8
Správa informačního systému	0	0	2	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0	7
Správa fondu cestovního ruchu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lobbing	0	0	0	1	1	1	0	0	0	2	0	0	0	5
Návštěvnický management	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Celkem	2	3	7	5	7	6	3	3	1	13	3	2	1	57

Poznámka: 0 – neprovádí aktivitu; 1 – provádí nepravidelně příslušnou aktivitu, 2 – provádí kontinuálně příslušnou aktivitu. Zdroj: SČR (2013), vlastní šetření (GUČR, CZTR)

Z tabulky činností aktérů CR v regionu Český ráj je patrné, že největší aktivitu vyvíjí destinační management ve spolupráci s ostatními subjekty CR v oblasti propagace a presentace regionu a vytváření produktů CR. Zaměření na tyto činnosti se viditelně odráží ve výstupech destinačního managementu a celkovém vývoji CR v regionu. Tyto činnosti jsou velmi důležité a pozitivně přispívají k rozvoji CR a jeho udržitelnosti, avšak pro dosažení maximální efektivity destinačního managementu je třeba věnovat se všem činnostem. Marketing a vytváření produktů CR neumožňuje dosažení všech cílů strategického plánu rozvoje.

Dále je v solidní míře prováděna koordinace rozvojových aktivit a správa fondu CR, poradenství obcím a podnikatelům, školící činnost, fund-raising a lobbing. Podle terénního průzkumu autora, však tyto činnosti nemají příliš reálné výsledky. Příčina nejspíš spočívá ve způsobu, kvalitě a nepravidelnosti provádění těchto aktivit. To autor odvozuje z výše již zmíněné nedostatečné spolupráce a koordinace aktivit mezi subjekty CR, nedostatečného vzdělání a informovanosti podnikatelů v oblasti CR, velmi omezeného rozpočtu na provoz SČR, minimální realizace finančně

náročnějších projektů a nedostatečného monitoringu CR včetně indikátorů únosnosti území (pravidelný monitoring provádí jen CzechTourism a to jen co se týče návštěvníků, chybí pravidelný monitoring zátěže lokalit a spokojenosti residentů).

Nedostatkem je absence činností v oblasti návštěvnického managementu a neexistence fondu CR. Fond CR je způsob jak získávat a kumulovat prostředky na realizování projektů ve prospěch regionu a v současnosti, kdy OCR v regionu Česká ráj má jen velmi omezené možnosti realizace finančně náročnějších projektů, by bylo vhodné tento fond založit. Neexistence návštěvnického managementu, s ohledem na charakter prostorové organizace potenciálu CR v Českém ráji a nárazovým překračováním únosné kapacity jeho nejcitlivějších a environmentálně nejceněnějších částí, je slabou stránkou OCR v regionu. V současné době si 92% návštěvníků plánuje program návštěvy území individuálně, což má za následek nekontrolovatelné využívání potenciálu a produktů CR. Pokud chce OCR dosáhnout udržitelného rozvoje, zachování současného stavu a kvality přírodních a kulturních hodnot regionu i pro příští generace návštěvníků a rezidentů, je nutné mít efektivní nástroje a způsoby, které umožní ovládat či regulovat toky turistů a návštěvníků. Jedině tak lze dosáhnout požadované aktivizace potenciálu CR, v souladu s jeho únosnou kapacitou.

9.5 Hodnocení destinačního managementu CR v regionu Český ráj

Destinační management prováděný Sdružením Český ráj je jako většina destinačních organizací v oblasti CR v České republice v počáteční fázi vývoje a lze říci, že efektivita funkce této instituce je na nízké úrovni a zdaleka není využit její potenciál. Těžiště aktivit destinačního managementu v Českém ráji leží v propagaci regionu, tvorbě produktů, lobbingu a fund-raisingu. Problémem těchto struktur obecně v České republice je nízká institucionální podpora ze strany státu a krajů a neochota podnikatelských subjektů zapojit se do spolupráce a koordinace aktivit. Nízké míra kooperace v CR a to nejen v rámci podnikatelského sektoru, ale také mezi veřejnou a soukromou sférou, a zatím nevyvinutost zájmových a profesních skupin je v obecné rovině považováno za klíčový rozvojový problém celého odvětví CR v České republice (DHV, 2003). Další důvod nízké efektivity funkce OCR v Českém ráji je nesystémový způsob financování, nedostatek výkonných pracovníků, od čeho se odvíjí její velmi limitovaná funkčnost a akceschopnost. Přes všechny zmíněné nedostatky patří OCR v Českém ráji k nejlépe fungujícím v České republice. Navzdory jejím omezeným možnostem je velmi úspěšná v oblasti marketingu a vytváření produktů CR, avšak pro dosažení dlouhodobě udržitelného rozvoje CR je nutné věnovat se i dalším činnostem v souladu se smyslem její existence.

9.6 Návštěvnické centrum

Autor navrhuje vytvoření platformy, která by vykonávala návštěvnický management, po vzoru amerických národních parků. Tato instituce by mohla být obecně prospěšnou společností nebo i společností s ručením omezeným, jak tomu je ve vyspělejších turistických destinacích například v Rakousku. Představa je taková že, tato instituce by měla velkokapacitní zázemí prostorové i personální pro obsluhu velkého množství návštěvníků včetně centrálního parkoviště. První kroky návštěvníka Českého ráje by pak vedly nejdříve do tohoto návštěvnického centra. Tato instituce by spolupracovala s poskytovateli služeb CR, kteří mají certifikaci kvality jejich služeb, a s veřejnými institucemi, které by poskytovaly strategii jakým směrem se má CR v regionu rozvíjet. Návštěvnické centrum by pak návštěvníkům prodávalo produkty CR v podobě balíčku služeb a zážitků „ušité“ na požadavky a přání konkrétního návštěvníka v souladu s únosnou kapacitou jednotlivých lokalit. V případě, že by tyto produkty kupovala většina návštěvníků, návštěvnické centrum by pak mělo přehled o nasycení únosné kapacity celého území i jednotlivých lokalit. Přetížení by pak mohlo být optimalizováno omezeným počtem jednotlivých produktů a v případě dosažení limitu, nabídnout jinak časově postavený produkt CR nebo jiný alternativní program, který uspokojí návštěvníky. Rozložení zatížení regionu by bylo ovlivněno právě časo-prostorovým sestavením programu jednotlivých produktů a pomocí kombinace přírodního, sportovního, kulturně-historického a kulturního vyžití. K nákupu těchto produktů by návštěvníky motivovalo například jejich výhodnější cena oproti individuálnímu nákupu částí produktu, nebo určité návštěvnické výhody a slevy v případě zakoupení produktu. To by bylo výhodné i pro certifikované poskytovatele služeb, jelikož by i v případě nižší prodejní ceny jejich služby měli zaručené její využití a plánovitým časovým nastavením produktů CR by se mohla zvýšit i jejich obslužná kapacita nebo míra využití těchto služeb.

Návštěvnické centrum by poskytovalo možnost zdarma ponechat v místě automobil a půjčit si kolo, brusle, horolezecké vybavení, GPSku či jiné vybavení, zakoupit mapy či najmout si průvodce. Z místa by se pak mohli dopravit individuálně pěší chůzí nebo na kole, nebo hromadnou dopravou. Návštěvnické centrum by mělo přehled o nasycenosti ubytovacích kapacit a bylo by schopné návštěvníky ubytovat podle jejich požadavků a přání. Dále by se věnovalo environmentální osvětě a prosazovalo přednostně šetrné formy CR.

Celý systém by pak fungoval na vzájemné interakci mezi návštěvníky, poskytovateli služeb a veřejných institucí. Ekonomická udržitelnost této instituce by mohla být založena na systému provizí za prodané produkty a služby a finanční podpory ze strany veřejných institucí, jelikož návštěvnické centrum by vykonávalo obecně prospěšnou činnost a napomáhalo udržitelnosti rozvoje CR v regionu.

10 Závěr

Z analýzy potenciálu cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj je zřejmé, že území disponuje velmi významným, unikátním, atraktivním a různorodým turistickým potenciálem přírodním i kulturně-historickým na malém území. Krajina je zde malebná a členitá a poskytuje potenciál pro provozování všech forem a typů aktivit cestovního ruchu, vyjma zimních sportů. Nedostatkem je poměrně nízká kvalita suprastruktury a služeb cestovního ruchu.

Charakter prostorové organizace atraktivit CR a jejich kumulace v environmentálně cenných území, vedení a kvalita infrastruktury cestní sítě, sezónní a nárazová návštěvnost, neohleduplné formy cestovního ruchu a nekontrolovaný pohyb návštěvníků v území jsou hlavními faktory, které mají za následek překračování únosné kapacity některých lokalit. Její překročení má pak negativní vliv na přírodní i socio-kulturní prostředí. To se v Českém ráji projevuje zejména poškozováním životního prostředí, cenných ekosystémů a také snížením návštěvnického zážitku v lokalitách kde je hromadný CR. Lokality, které nejvíce trpí zatížením cestovním ruchem, jsou Prachovské skály, Hruboskalsko, Příhrazské skály, okolí Trosek a Podtrosecká údolí, Sobotecko a Maloskalsko. Současná podoba cestovního ruchu v Českém ráji je s ohledem na turistické přetížení nejcenějšího přírodního a kulturně-historického dědictví regionu dlouhodobě neudržitelná.

Zápis skalních měst Českého ráje na Seznam přírodních památek UNECO zvyšuje atraktivitu území pro domácí i zahraniční návštěvníky a nejspíše povede k velkému nárůstu návštěvnosti do budoucna, což se může projevit pozitivně v podobě zvýšení ekonomického významu cestovního ruchu pro místní ekonomiku, ale také se může projevit i negativně zvýšením zátěže území vedoucí k poškození přírodních i kulturních hodnot, jejich degradaci a úpadku celé destinace. Cestovní ruch v Českém ráji je tedy třeba rozvíjet směrem k jeho dlouhodobé udržitelnosti pomocí promyšleného strategického plánování a s ohledem jak na přírodní a kulturní dědictví, tak na všechny účastníky CR.

Pro turistický region Český ráj je od roku 2002 vytvořena velmi kvalitní strategie udržitelného rozvoje cestovního ruchu a velmi pozitivní je i vznik organizace cestovního ruchu v podobě destinační společnosti Sdružení Český ráj. Smysl této instituce spočívá v naplňování strategického plánu a optimalizace dopadů cestovního ruchu. Přičemž míra naplnění strategických cílů závisí na kvalitě destinačního managementu. Tato kvalita se odvíjí od možností destinačního managementu, typů a efektivitě činností, které provádí za účelem dosažení trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu.

Současná situace managementu cestovního ruchu v Českém ráji není ideální, jelikož jeho akceschopnost je velmi limitovaná z finančního i personálního hlediska. Tato instituce je v současné době schopna naplňovat jen některé strategické cíle zejména marketingové aktivity. Komplikací pro efektivní fungování destinačního managementu je administrativní roztříštění do území více krajů a přítomnost dvou přirozených center regionu Turnova a Jičína, jelikož jejich komunikace, spolupráce a koordinace aktivit v oblasti CR je velmi nedostatečná. Ta samá situace je ve spolupráci subjektů CR v regionu, co se týče veřejno-právního, veřejno-soukromého i podnikatelského partnerství. Efektivitu fungování organizace cestovního ruchu snižuje také fakt, že nevykonává všechny potřebné činnosti, zejména pak návštěvnický management, který by výrazně mohl pomoci dosáhnout možnosti ovlivnit míru využívání potenciálu cestovního ruchu v regionu a tím uchovat jeho současnou podobu. Tyto skutečnosti vedou k nerovnoměrnému naplňování strategického plánu, což ohrožuje dlouhodobou udržitelnost cestovního ruchu v regionu Český ráj.

Vytvoření subjektu vykonávající návštěvnický management, což navrhuje autor, by mohlo přispět k zachování kvality potenciálu cestovního ruchu a celkové udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu v Českém ráji. Avšak neřeší celou problematiku rozvoje cestovního ruchu v regionu, jelikož kromě schopnosti monitorovat a ovlivňovat pohyb a chování návštěvníků území, je potřeba rozvíjet a zvyšovat kvalitu veškeré infrastruktury, spolupráci mezi všemi subjekty působící v regionu v oblasti cestovního ruchu a úspěšně získávat a kumulovat prostředky potřebné na rozvoj cestovního ruchu. Závěrem lze říci, že organizace cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj zdaleka nedosahuje potřebné efektivity a pro dosažení dlouhodobě udržitelného rozvoje cestovního ruchu v regionu, by bylo vhodné přehodnotit a optimalizovat systém fungování této instituce.

11 Zdroje

Odborná literatura

BÍNA J. (2002): *Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. Urbanismus a územní rozvoj*, ročník V, č. 1/2002, Praha, s. 2-11.

ČSÚ (1994): *Statistický lexikon obcí České republiky : Podle správního rozdělení k 31. Prosinci 1992 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 3. březnu 1991. 1992*. Praha: Sevt, 1994. ISBN 80-7049-096-9.

FILOVÁ, A. (2002): *Trvalo udržitelný rozvoj vo vztahu k rozvoju cestovného ruchu*. In: Acta facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Bratislava: Geographica 42. s. 81 – 88.

FORET, FORETOVÁ (2001): *Jak rozvíjet místní cestovní ruch*, Praha, 176 s. ISBN 80-274-0207-X

HOLEŠÍNSKÁ A.,(2010): *Destinační management jako nástroj regionální politiky cestovního ruchu*, disertační práce, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita

KLAPKA, P. (2006): *Návrh strategie udržitelnosti pro biosférickou rezervaci Krkonoše*. Disertační práce, Katedra geografie, Masarykova Univerzita.

KOLEKTIV AUTORŮ (2006): *Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHK O Český ráj*. Praha: Kolpron. 40 s.

MMR (2009): *Cestovní ruch v České republice 2008*. Praha: MMR, 98 s.

KOLEKTIV AUTORŮ (2009): *Evropský geopark Unesco Český ráj – vytvoření geoinformačního systému pro rozvoj regionu a ochranu geologického dědictví*, Muzeum Českého ráje v Turnově, ISBN 978-80-245-6150-1

PÁSKOVÁ, M. (2001): *„Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu*. Praha: Sborník České geografické společnosti 106:3. s. 178 – 195.

PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2002): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: MMR, 2002. 488 s. ISBN 80-239-0152-4

PÁSKOVÁ, M. (2003): *Kapacita území turistického regionu Český ráj pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu*. In: Sborník referátů 8. mezinárodní konference: Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství. Tábor: KETCR ZF JU České Budějovice. s. 127 – 137.

PÁSKOVÁ M., (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus. 298 s. ISBN 978-80-7435-006-1

SCHKO (1997): Správa CHKO Český ráj, 1997: *Plán péče Chráněné krajinné oblasti Český ráj*, Turnov

SCHKO (2003): Správa CHKO Český ráj, 2003: *Plán péče o chráněnou krajinnou oblast Český ráj*, Turnov

ŠTĚPNIČKA J. (2011), mapové podklady: *Udržitelný cestovní ruch v chráněné krajinné oblasti Český ráj*, Diplomová práce, Katedra geografie, Univerzita Palackého v Olomouci

VYSTOUPIL, J. (2006): *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha, MMR ČR. 157 s. ISBN 80-239-7256-1

VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., MARYÁŠ, J., SEIDENGLANZ, D., ŠAUER, M., TONEV, P., VITURKA, M., FRANĚK, P., TITTELBACHOVÁ, Š., PETŘÍČKOVÁ, L., CHALOUPKA, R., ŽÁČKOVÁ, P., KRATOCHVÍL, P.: *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha: MMR ČR, 2006. 157 s. ISBN 80-239-7256-1

VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2007): *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu* ČR. Brno: ESF MU. 98 s. + 8 mapových listů.

VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M. et al. *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 315 s. ISBN 978-80-7380-340-7

Webové zdroje

AGENTURA REGIONÁLNÍHO ROZVOJE S.R.O. *Rámcová strategie rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj* [online]. 2002 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/info/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.htm>

AOPK ČR (2013): *Správa CHKO Český ráj* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/cesky-raj/o-sprave-chko>

CENIA (2013): *Webové mapové služby* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://geo3.fsv.cvut.cz/wms/index.php?menu=serlist>

CITTADELLA (2013): *Chráněná krajinná oblast Český ráj* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=index&site=CHKO_cesky_raj_cz

CZECHTOURISM (2006): *Jak dál v cestovním ruchu* [online]. 2006 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.czechtourism.cz/files/regiony/dcr/jak_dal_v_dcr.pdf

CZECHTOURISM (2007): *Zásady pro rozdělení činností, vymezení území a finanční toky v oblasti cestovního ruchu* [online]. 2007 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.czechtourism.cz/files/regiony/rozvoj/zasady_pro_rozdeleni_cinnosti.pdf

CZECHTOURISM (2010): *Maximalizace potenciálu chráněných krajinných oblastí a národních parků v cestovním ruchu* [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://vyzkumy.czechtourism.cz/>

CZECHTOURISM (2011): *Výzkum zaměřený na domácí cestovní ruch* [online]. 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://monitoring.czechtourism.cz/CzechTourism/res/leto2011/Cesky_raj.pdf

CZECHTOURISM (2012): *Monitoring návštěvníků* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://monitoring.czechtourism.cz/CzechTourism/res/leto2012/Monitoring-DCR_Souhrnna-etapova-zprava_Leto-2012_CZ.pdf

CZECHTOURISM (2013): *Mapa turistických regionů a oblastí* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.czechtourism.cz/regiony/mapa-turistickych-regionu-a-oblasti>

ČSÚ (2013): *ČSÚ a územně analytické podklady za obce ČR* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/csu_a_uzemne_analyticke_podklady_za_obce_ceske_republiky

GEOPARK UNESCO ČESKÝ RÁJ(2013): *Evropský geopark UNESCO Český ráj* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.geology.cz/vav-cesky-raj/informace-o-projektu>

LABYRINT PRO S.R.O. *Rámcová strategie a Střednědobý plán 2012-2017* [online]. Liberec, 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/info/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.html>

MMR (2013): *Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007-2013* [online]. 2006 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Cestovni-ruch/Koncepce-Strategie/Koncepce-statni-politiky-cestovniho-ruchu-v-CR-na>

MŽP (2013): *Národní strategický plán rozvoje venkova na období 2007 -2013* [online]. 2006 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/koncepce-a-strategie/narodni-strategicky-plan-rozvoje-venkova.html>

NPÚ (2013): *Národní památkový ústav* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/>

OVOCNÁŘSKÁ UNIE (2013): *Mapa klimatických oblastí ČR dle Quitta* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ovocnarska-unie.cz/web/web-sispo/klimreg/klimapa.html>

PAB (2013): *ParksandBenefits* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.parksandbenefits.net/index.php?option=com_content&view=article&id=112&Itemid=108&lang=en

PROGRAM ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU LIBERECKÉHO KRAJE [online]. Brno: GaREP, 2002 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://kultura.kraj-lbc.cz/page131>

QUITT (1975): *Charakteristika klimatických oblastí* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ovocnarska-unie.cz/web/web-sispo/klimreg/tabreg.html>

RIS (2013): *Regionální Informační servis* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/stredocesky-kraj>

SČR (2013): *Sdružení Český ráj, Program trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj: Strategické dokumenty, monitoring návštěvnosti* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/info/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.html>

STŘEDNĚDOBÝ PLÁN PROGRAMU TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V ČESKÉM RÁJI 2011 -2017 [online]. 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/info/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.html>

TAYLOR NELSON SOFRES FACTUM S.R.O. *Analýza potenciálu turistického regionu Český ráj* [online]. Praha, 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/info/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.html>

TRČR (2013): *Oficiální stránky turistického regionu Český ráj* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cesky-raj.info/cs/turisticky-region>

UNEP (2013): *United Nations enviromental programe* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.unep.org/>

UNWTO (2013): *World tourism organization* [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www2.unwto.org/>